

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

2016

Tartalom

Szépirodalom

<i>Turczy István</i>	4	Zsebemben költők turkálnak
<i>Kaiser László</i>	6	Versek
<i>Barna T. Attila</i>	8	Nagyvárosi este; Szívetek padján kitelel
<i>Radnai István</i>	11	Görgetem a verset
<i>Csontos Márta</i>	12	Versek
<i>Oláh András</i>	15	Versek
<i>Payer Imre</i>	17	Versek
<i>Lengyel Géza</i>	33	Azóta; Mért ne lehetne?
<i>Boga Bálint</i>	35	Versek
<i>Szepes Erika</i>	46	Mókus
<i>Hedry Mária</i>	51	Zrínyi Ilona
<i>Csák Gyöngyi</i>	68	Álomnapló
<i>Bíró József</i>	75	AMÚGY; DE; ÚGYHOGY
<i>Bozók Ferenc</i>	103	Szonett az elmúlásról

Világirodalom

<i>J. W. Goethe</i>	3	Öregség
<i>Christian Morgenstern</i>	3	A tyúk
<i>Octavian Paler</i>	3	Magányosság (Koosán Ildikó fordításai)
<i>Dino Buzzati</i>	20	A kutya, aki látta a Jóistent (Karner András fordítása)

		Esszé, tanulmány
<i>Batári Gábor</i>	38	Homília; Adam Babel; Bűnbeesés; Új teremtés hajnala
	42	A predesztináció és problémái
<i>Kicsi Sándor András</i>	72	A sakkfigurák neveiről
<i>E. Bártfai László</i>	76	Csendmátrix
<i>Koppány Zsolt</i>	83	Kora esti melódiák
		Párbeszéd
<i>Czigány György</i>	97	Életünk félidejéből
		Tárlat
	87	Schmidt Gabriella
	89	Schmidt Gabriella festményei

Jelen számunkban Schmidt Gabriella festményei láthatók
A borítóterv Tóth Aliz fotója alapján készült

J. W. GOETHE

Öregség

Az Öregség jól nevelt lovagod:
követ, s egyre-másra csak bekopog,
bár, ha senki sem szól: Szabad!
az ajtó előtt nem marad.
Újra kopogtat, gyorsan belép,
s már durva fickó lesz, nem egyéb.

CHRISTIAN MORGENSTERN

A tyúk

A nem részére foglalt váróteremben
járkál egy tyúk
fel-alá vadul...
Hol van, hol az állomásfőnök úr?
Velünk mi lesz?
semmit se tesz?
Reménykedünk! Káráljunk élesebben:
övé szimpátiánk, de hallja meg hamar,
e hely, ahogy kinéz, nagyon „zavar”!

OCTAVIAN PALER

Magányosság

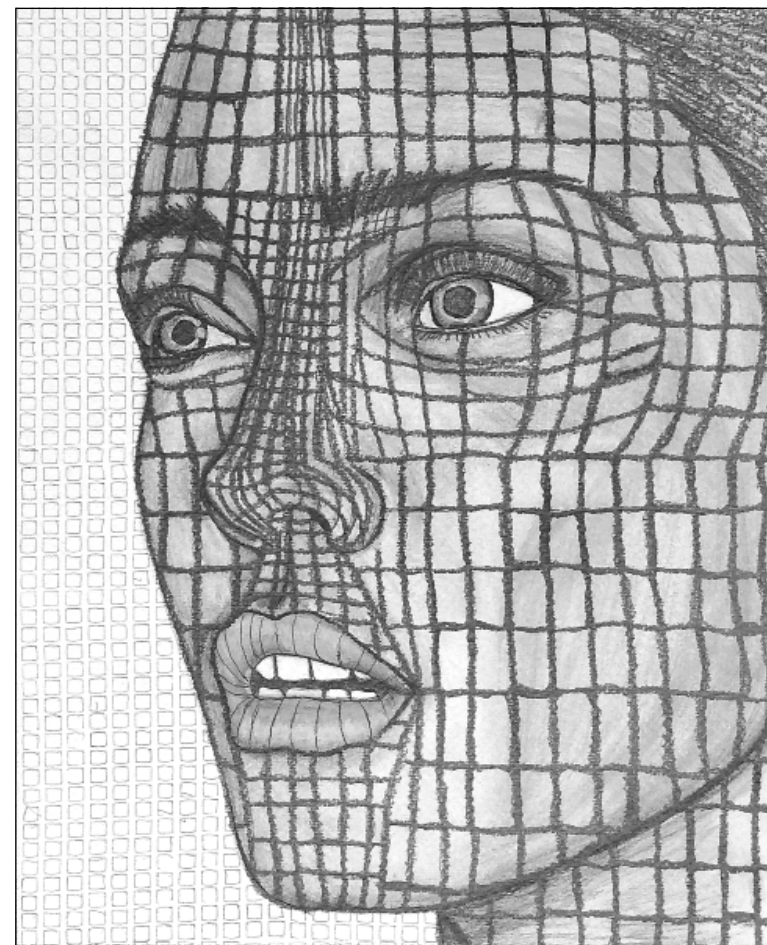
Ti, akik ha majd hazatértek
S miután benyitok az ajtón
így szóltok: „jó estét”
ti nem tudjátok mit jelent
belépni az ajtón szóval

Koosán Ildikó fordításai

Zsebemben költők turkálnak

Mit forgattok a fejetekben? hát miféle felszentelt rongyaiból kivetkezett idegen lakik bennetek? sivár reggelek romjai közt kedves hulláitok háta mögött összenevettek. már nem emlékeztek semmire ami szent vagy szentségtelen? esténként magabiztos mosolyunk szegélyébe kapaszkodtak a kocsmából kihajított részeg és magányos csillagok. törzsasztalunktól úgy tűnt a világ csak végtelen sörhab-óceán s a pincérek amolyan ragadozó halak. fejünk fölött szidolozott szamovárok röpködtek és néhány emlékezetes nő is feketék blondik a legkülönbözőbb fajta. elzúgtak fölöttünk félmagasan csiklórepülésben ügyet sem vetettek világmegváltó nyomorunkra hát igen: átéltünk egy s más. így van ez mindenkivel. elvesztettük szüzességünket ártatlan mosolyunkat pénzünket és annyi más is. mint egy ócska selejtes gumi óvszer elpattantak dédelgetett vágyaink – a durranás a durranás volt a legnagyobb élvezet. a nyakunk köré tekert sál is felért egy hangulatjelentéssel. azért végül egymásra találtunk (ha máshol nem hát) a nők karjaiban. ámuló darabokban időről időre megerőszkolt eszmék hulltak elénk. **TERMÉSZETES BOMLÁSTERMÉK**
A VERS, megírni minden rohadt kiáltást kihordatlan álmainkat az ébredés gyilkos szomorúságát. megírni minden nőt a lepedők színeváltozását az undor filozófiáját megírni a képzeletbeni havasok csúcsáról leömlő magzatvizek tarkónkra gyakorolt súlyának történetét s más fennkölt banalitásokat. a haldoklóban nincs annyi kegyetlenség amennyi bennünk volt AKKOR. most azt kérdeitek mi a vers halála egy porckorongszérvhez képest? egy kis köhögéstől elhajítjátok a tollat és a kiadóban gerincbántalmakra hivatkoztok... ugye gondoltok néha a tubifexre amit a házmester levesébe szórtunk? ugye eszetekbe jutnak a balhék és a régi metaforák? hát ide jutottunk! verseitek

rendjéből lefokozva ágyékhoz szorított csupaszkézszel szégyenkeztek s kérdeitek mi végre hát hogyan tovább? szátok sarkából egyre kevesebb jambikus káromkodás. egyre mélyebb csend egyre aluszékonyabb kora esti hallgatás. zsebemben költők turkálnak. nincs bennük semmi könyörület. számon kérik rajtam múltjukat eltűnésemet nálam keresik ifjúságukat az elporladt verseket mindent ami egykor közös volt mindent amiről azt hittük közös és megmásíthatatlan. nincs bennetek semmi könyörület. kiforgattok megmaradt szavaimból is

Behálózva

Fohász

A tombolás utáni
csönd nyugalmatól
ments meg engem, Uram!
Hogy magam baját
tovább ne osszam,
segíts meg engem, Uram!
Hogy selejtes sejtjeim békéjét
ne rontásban találjam,
segíts meg engem, Uram!
Hogy fuldokló dühöm
hurokká másnak ne tágítsam,
segíts meg engem, Uram!
A tombolás utáni
csönd nyugalmatól
ments meg engem, Uram!

Üdvözet a vándornak

Embernek fia vagyok én,
arcomon annyi minden látszik,
eljutottam csapásokon
ama tölcséres hurrikánig.

Visszautak poklaitól
szájamat szigorúra zárom,
birtokom immár önmagam,
súgom ezt – és nem kiabálom.

Üdvözöllek, megtért vándor,
s végleg hazatalálva kérem,
mostantól maradj ifjúnak:
idő előtti vénülésem!

Már

Ez már nem is a csönd
és nem is a hallgatás
már nincsen gyűlölet
már nem lehet arcucsapás
már semmi sem lehet
már semmit sem mond a semmi
már nem kell elmenni
és nem kell itt maradni

Naplórészlet

Voltam éhes, voltam szomjas,
voltam bárány, voltam ordas.

Voltam éhes szelídségre,
voltam szomjas meleg vérre.

Ordasbőrben bárány voltam,
báránybőrben ordas voltam.

Nagyvárosi este

„Fények szajhálkodnak ablakokból”
(August Stramm: Örömház; Weöres Sándor ford.)

Részegen
hentereg
a város
szétvetett
pucér
combjai
utcák
vonaglanak
közöttük matat
kéjesen
liheg
a szél

*

Sietek
árnyékom
sarkamban
liheg
fél
hogy
elhagyom
Fázom
összébb
húzom
magamon
a
telet

Szívetek padján kitelel

„A vers ma hallgat, mint akit összeverték,
szétrugdalt padok közt egy kietlen parkban.”
(Szentmártoni János)

Agyam zárt osztályáról
Megszökött a vers.
Vajon merre, hol téblábol,
Kit és mit keres?
Elnyűtt papucsban, borostásan,
Szakadt köntösben, leszedáltan
Ha szembetántorog
Veletek,
Bár nyála folyik s magában motyog,
Félszeg,
Ártalmatlan bolond,
Ne hagyjátok tovább
Kódorogni, ne;
Fogjátok karon,
Ültessétek
Szívetek
Padjára le
– Amibe,
Tudom,
Rozsdás bicskájával a vásott,
Elkényeztetett
Suhanc, a kor
Annyiszor
Belevágott,
Majd röhögve állt odább,
Maga után hagyva díszzeit,
Értelmetlen, torz krikszkrakszait,
Sajgó sebeket. –
Egyszóval kérlek,
Ne kergessétek
El,
Hadd üldögéljen

Magának szépen,
Hallgatagon
Azon a padon,
Legalább
– Érzitek? –
Melengeti kicsit,
Míg valahogy kitelel.

Álomlány

RADNAI ISTVÁN

Görgetem a verset

agyhulladék közt limlomok
átléphetetlen árnyék *személgödrök* partján
valaha test volt lélekponyva
papírra piszkított agyagra bronzot

a szellem féregjárata dimenziók hídja
akarnok aki mini-piramisát
aki önvásznon mozog törli a csendet
elfülő magas cé sercegő tű alatt

lángolni jöttem és legfeljebb ökörsütés
nem a költők agyából szikra
pallasz athéné kiugrik az ablakon
nem érdemdús zeusz homlokából

tenger közöny pórusain izzadságszag
és mégis beleharapok erisz almájába

Káin naplója

Nem tudom, Uram, merre meneküljek,
lépéseimben megbújik a kétség, már
nem akarok kezet emelni senkire, nem
akarok leselkedő állat lenni kapud előtt,
s várni, hogy engem is megsimogass végre.

A kiontott vért már régen felszívta a fény,
a zsenge bárányt az akolból kiemelted,
s magad mostad a szőrét fehérre.

Csak én maradtam magamra, közismert
gyilkos az írások szerint.

Nincs már elvárásod velem szemben,
nem emelem feléd a fejem, hisz nyakamra
tetted a vaspántot, s már nem tudok
többé az égre nézni.

Ott maradtam a mélyponton, ahol
kijelölted a helyem, teljesen belesüppedek
a levegőtlen szentély hideg mezejébe,
s undorral nézem, hogyan cseppen ajkamról
a szenny hótiszta ostyádra.

Mozgástér

Minden csak viszonyítás kérdése,
elég, ha fölkavarom magamban az
egymásra halmozott rózsaszín árnyalatokat,
s próbálok hozzáférni a színkeverékhez,
mellyel átfesthetem a megbabonázott
pillanatot, s azt hiszem, az oldatba mártott

papírrózsa valódi lesz, ahogy a kisimult szirmok
lassú tánccal ölelkeznek a homályban, csak
azért, hogy kibéleljék a sötétség fészket,
illattal töltsék fel a repedéseket, s beférjenek
a mélyrétegek drapériái mögé, hol érzékeny
vándor az önmagát hajszoló gondolat.

Fogoly vagyok a talányokkal benépesített,
egyszemélyes óvóhelyen, elszántan keringek
a lehetőségek felhígult szublimációjában,
mint szűk vödörbe kényszerített hal, mely
még akkor is világ körüli útra indul, ha felismeri
önnön korlátait, mert újra meg újra hinni tud
a számára kedvező áramlásban.

Szemtől szembe

*Minden más(ik) teljesen más(ik)
(Jacques Derrida)*

Kívül vagyok a másikon,
csak a kötelesség kedvéért nézem.
Cinkos gyönyörrel vagyok leleményes,
Odüsszeusz hajóját indítanám újra,
esélyt adnék magamnak a kimozdulásra,
s ős-esküszegéssel bizonygatnám,
részemről nincs vita az örökségen.

Szemtől szembe nézek az arcra,
a döbbenetből hozzám pártol a kényszer,
már nem vagyok valódi Én, csak egy
félénk lány *second hand* babaruhában.
Még nem rontott meg senki,
de látom az idegen szennyes kezét, rám
ontja minden bűnét, mindösszesen hétszer.

Csak egy bekezdés jut nekem, a nyitó-
fejezetben átadom a váltót a másiknak.
Istenhozottat mégsem mondok neki,
csak állok a tétlenség fehér lépcsőjén,
de már nem léphetek tovább, nem
véd meg önmagamtól vele kötött egyezségem,
háttérben maradok metafizikus árnyalaknak.

Válasz nélkül

Miért nem mennek kirándulni a fák,
miért nem indul el soha az ég,
miért állnak oly kitartóan a hegyek,
s miért nem ragaszkodnak az ághoz a levelek?

Miért ültetett homokba a Mester,
miért nincsen végleges helyem,
miért adtak kezembe vándorbotot,
ha nem láthatom a várandós holnapot?

Miért tűrik a lombok a fejszecsapást,
miért nem véreznek a levágott virágfejek,
testem melegét miért nem őrzi ruhám,
s miért ez utolsó versem címe: *Soha már?*

A Csend miért nem válaszol nekem,
s miért gondolom, hogy az idő a valóság,
az emlék miért nem lehet nekem zöldellő fű,
létem minden perce miért csak jelen idejű?

OLÁH ANDRÁS

[benned vacogtam]

benned vacogtam hideglelés lázban
hiába öleltél – belülről is fáztam –

hűtlen voltál hozzám lettél világ rongya
– a tolakodó csönd alkunkat megrontja –

bevetésről jöttél – bérgyilkosom voltál –
tested sívó homok a szemembe por száll

de mégis tenyeredbe tévedtem megint
s egy elavult koreográfia szerint

magamat tested legmélyére ástam
s álmoddá lettem egy részeg ájulásban

idegen világban

pedig annak a nyárnak rendben voltak a referenciái
mielőtt bemocskolod fogadd el: ellenértéke volt mindennek
feltörtem és elosztottam a múltat
a vitaminhiányos érveket a tapintatos délutánokat
amikor árnyékaikat megnyitották a fák
értsd meg: már nem tudok veled mit kezdeni
kurvák sirámaikat hallgatom
szerintük Isten is piros lámpás házban lakott
ideiglenesen szabadlábbon a félelem
ellenség csak bennünk van
s a kegyetlen jóság ölében
de a lényegét akkor sem tudom megfejteni
azt a délutánt érvénytelenítette az az eltévedt mozdulat
amikor meghittén megérintetted az arcát
ne fogd le a kezem

harcra születünk véres gyilkolásra
te is merényletet követtél el
azóta lakhatatlanok az álmok
már nem tudhatom hozzám jöttél-e vagy csak felém
s hogy akarnám-e még a semleges irányt
vagy egy másik igeidőben a szemnek láthatatlanul
penészedni dobozba zártan egy idegen világban

évszakok

tavaszaink tiszták
vértelenek

nyarunk bizakodó

de az ősz jobbára
mérgezett: csalással
árulással teli

s többször van tél
mint kellene

utolsó kísérlet

még egy utolsó kísérlet
hogyan szavakba rajzold
az üveghegyen túli boldogságot
ahová álmaidat gyökereztetted
ahol virágok illatába süppedve
hervadsz a végső meztelenségig
s ahonnan végképp nem lehet
se előre se visszafele nézni

PAYER IMRE

Himnusz az utcán

Falombok fényes arca – dél.
A lombsötétség – alkonyat.
Szemem behunyom. Körkörös,
állandó hívás-akarat.

Virágba nyíló szembogár,
oltalmazz engem!
Felhőben bújó szembogár,
oltalmazz engem!
Aszfaltban gyúló szembogár,
oltalmazz engem!
Füstökben hunyó szembogár,
oltalmazz engem!

Magasban harsan, orgona.
Autózúgásban énekel.
Fülem bezárom, robban a
várva várt szó – széled el.

Éneklő ige, létadó,
erősíts engem!
Zajból szült szűz hang, létadó,
erősíts engem!
Jelekben alvó, létadó,
erősíts engem!
Újszülöttsírás, létadó,
erősíts engem!

Egy utcarészlet, házdarab
kitágul mindenségnyire.
Éjfelhőbálna út felett
mélyégen úszik. Néz. Mire?

Áldlak Téged,
Te láthatatlan szerkezet!
Áldlak Téged,
zajból szótt lassú angyalhang!
Áldlak Téged,
anyagtalan egész-anyag!
Áldlak Téged,
nemzóm, szülóm és gyilkosom!

Fehér szurok

Fehér szurok.
Szétválasztja, viszonylagosítja újraépíti
a lombot, a fényt,
a földet és az eget.
Az arcok mozdulatlanok,
a helyek mozognak, hozzák-viszik őket.
Egy láthatatlan ketrecben
acélhuzal zeng,
nemlét dobban a létbe.
Néma, egyenletes színpad. Mossa könny.
Záporcsuklyásan közelít a hajnal. A gyilkos.

Fényellentét

Nyílik az aranyajtócska.
Szemembe dereng az Abszolút Fény.
Világosabb a világnál.
Nem létezik. Mindenütt van.
Arany Rózsafa.
Lombkoronája sugárzó tábla.
Felnyílik. Rejtőzik.
Csukódik az aranyajtócska.
Kívül – fagyos forróságban
nincs a fény, csak létezik.
Átala vannak a
semmítésre átalkodott lépések.
Összepréselődik torkom, tudóm. A szív.
Összepréselt szájjal nem tudok énekelni.

Vidéki életkép

Az út menti fák, határuk
átmarásába bénult
blokkolt lények.
A friss és kemény ragyogásban,
reggelkék otthonban
a háttér rendőrkaréj hegyeinek
kíséretében
a látogató kíváncsi lépései
már távolodnak.

Tis városka nem túlságosan istenfélő lakóinak megszokott életét váratlan események borzolják. Sapori pékinas azzal a feltétellel örökli meg nagybátyjától a műhelyét, hogy öt éven keresztül minden hajnalban öt kiló friss kenyeret oszt szét a rászorulóknak. A zsugori Sapori majd belebetegszik vagyónának illetően „eltékozlásába”, de nincs mit tenni, legfeljebb ravaszul visszalop egy-két kilót.

Ez idő tájt telepszik meg a Tis melletti hegyen egy szent életű remete, Silvestro, Galeone nevű kóbor kuttyájával. A kutya minden reggel elvisz egy cipót az ingyenkenyerekből, amellyel a remetét táplálja. Sapori kinyomozza a remete és a kutya kapcsolatát, amely meghatja, de nem sokat változtat megrövidítése felett érzett bosszúságán. Tis lakói különféle csodás jelek tanúi lesznek, mígnem Silvestro egy hideg téli éjjelen visszaadja lelkét a Teremtőnek.

DINO BUZZATI

A kutya, aki látta a Jóistent (IX–XXII fejezet)*

IX.

Mivel a temetési kötelezettséget törvény írta elő, a sírásó, egy kőműves és két napszámos elindult Don Tabia, a plébános kíséretében – aki korábban tudomást sem akart venni a parókiája területén letelepedett remetéről –, hogy eltemessék a halottat. A tetemnek szánt ládát egy szamár húzta kordéra pakolták.

Így, ötösben találtak rá Silvestróra, amint mellén keresztbe font karokkal, zárt szemhéjjal feküdt a hóban, akár egy szent. Galeone kutya mellette nyüszített.

A tetet betették a ládába, elmondták az imádságokat, és ott helyben elhantolták a kápolna még meglévő romjai alá. Aztán egy fából készült keresztet szúrtak a friss hantra, majd Don Tobiával az élen visszatértek a faluba. A kuttyát a dombon hagyták. A faluban senki sem törődött azzal, hogy mi is történt.

A kutya nem jelentkezett. Másnap reggel, amikor Defendente a szokott módon a pad alá akarta tenni a friss kenyeret, ott találta még az előző napit is. Később sem nyúlt hozzá senki, megszikkadt, és a hangyák kezdték morzsánságként a bolyba hordani.

Ahogy telt az idő, Sapori meg is feledkezett az egész ügyről.

De két héttel később, miközben Sapori a Hattyúhoz címzett kávéházban kablábiást játszott Lucioni kőművesmesterrel és Bernardis lovaggal, egy kamasz fiú fürkésző pillantást vetve az útra, így kiáltott: „Né, micsoda kutya!”

Defendente összerezsent, és hirtelen felnézett. Egy loncsos kutya tűnt fel lassan poroszkálva, amint az út egyik oldaláról a másikra dülöngélt tanácstalanul. Az éhhalál küszöbén járt. A remete kuttyája természetesebb és élénkebb – villant át Sapori agyán. De hát ki tudja, mi minden történhet egy ilyen állattal kétheti kemény éhezés után? A pék felismerni vélte. Miután hosszasan siratta gazdáját a síron, az éhségtől félholtan elindult valami élelmet keresni a vidéken.

„Nem sokáig húzza már” – mondta Defendente nevetve, csak hogy közömbösségét kimutassa.

„Nem szeretném, ha éppen ő lenne az” – mondta Lucioni kétértelmű vigyorral, miközben összecsukta legyező alakba rendezett kártyalapjait.

„Kicsoda?”

„Nem szeretném – mondta Lucione –, ha a remete kuttyája lenne.”

Bernardis lovag, mint akinek későn esik le a húszfilléres, lelkesen helyeselt:

„De hisz én már láttam errefelé ezt az állatot. Nem a te jószágod, Defendente?”

„Aztán miért lenne az enyém?”

„Ha nem tévedek – tódította Bernardis –, úgy tűnik, hogy a pékséged körül láttam ólálkodni.”

Sapori kényelmetlenül érezte magát. „Ugyan – mondta –, annyi gazdátlan kutya kóborol arra, nem emlékszem rá.

Lucioni elmélázva mondta:

„Igen, igen, ez bizonyosan a remete kuttyája.”

„Aztán miért lenne a remetéé? – próbált nevetni kényszeredetten a pék.

„A soványsága elárulja. Érted? Számolj csak, hány napot is töltött a sírnál... a kuttyák gyakran tesznek így... Azután megjött az étvágya... és most itt van előttünk...”

A pék hallgatott. Eközben a kutya átható tekintettel bámulta a kirakatüvegen keresztül az asztalnál ülő három férfit. A pék az orrát fújta.

„Igen – mondta Bernardis lovag –, megesküdnék rá, hogy láttam már. Nem is egyszer, s épp a műhelyed közelében.” Azzal Saporira nézett.

„Meglehet – adta a pék a csodálkozót –, én nem emlékszem rá...”

Lucioni ravaszul elvigyorodott: „Én a világ minden kincséért sem tartanék egy ilyen kuttyát!”

„Csak nem veszett? – kérdezte Bernardis rémulten. – Gondolod, hogy veszett lenne?”

„Ugyan! De egy ilyen kutya nem keltene bizalmat bennem... egy kutya, aki látta a Jóistent!”

„Hogyhogy látta a Jóistent?”

* A mű I–X fejezete a Dunatükör 2013/12. XI. évf. 6. számában jelent meg.

„Hát nem a remete kutyája? Hát nem vele volt, amikor azok a rejtélyes fények támadtak? Mondhatnám, mindnyájan tudtuk, miféle fények ezek. A kutya meg ott volt. Azt akarod tán mondani, hogy nem látta, aludt volna egy ilyen látvány mellett?” – nagyot nevetett.

„Ostobaság! – replikázott a lovag. – Ki tudja, miféle fények voltak. Nem Isten! Ma éjjel is láttam...”

„Azt mondd, ma éjjel is?” – kérdezte Defendente bizonytalan reménységgel.

„Saját szememmel láttam a nagy fényességet.”

„Egészen biztos vagy benne? Ma éjjel?”

„Ma éjjel, hát! Ugyanaz a jelenség, mint korábban...”

Lucioni ravasz képet vágott: „És honnan veszed, hogy nem neki szólnak ezek a fények?”

„Kinek?”

„Hát a kutyának bizonyára. A remete lejött a mennyországból, és látta, amint ott álldogál a sírja mellett: lám, hiszen ez az én szegény kutyám... eleget sírdogáltál már – mondta neki –, menj, keress magadnak egy jó falatot!”

„Annyi bizonyos, hogy láttam már a pékség körül sündörögni” – erősködött ismételtén Bernardis.

XI.

Miközben hazafelé tartott, Defendente fejében óriási zűrzavar kavargott. Minél inkább igyekezett meggyőzni magát, hogy lehetetlen, annál inkább arra a következtetésre jutott, hogy ez az állat valóban a remete kutyája. – Csak semmi aggodalom! De ezután ismét adnom kell neki minden áldott nap a szokásos cipót? Ha nem adok neki enni, visszatér az udvarba és ellopja a kenyeret a kosárból. Mit tegyek? Üldözsem el néhány rúgással? Egy ilyen kutyát, még ha lopna is, de mégiscsak látta a Jóistent? Ki az ördög ismeri ki magát ezekben a rejtélyes ügyekben?

A dolog nem egyszerű. Először is: a remete szelleme valóban megjelent előző éjszaka Galeonénak? És mit mondott neki? Milyen módon varázsolta el? Bár a kutya érti az emberek nyelvét, ki tudja, egy szép napon még beszélni is megtanul. És ő, Defendente már amúgy is a gúny tárgya, akin sokat nevetnek. Ha tudnák, mennyire fél!

Mielőtt hazatért volna, Saporri egy pillantás vetett a faházra. A pad alól eltűnt a két hete odarakott kenyérdarab. Időközben elvitte volna a kutya hangyástul, mindenestül?

XII.

De a kutya másnap nem jött a kenyérért, sőt még a harmadik nap reggelén sem. Defendente kezdett reménykedni. Silvestro halálával minden reménye füstbe ment, hogy a remetével való barátságából valamiféle hasznot húzhat. Ami pedig

a kutyát illeti, jobb lesz nagy ívben elkerülni. Amikor azonban a faházban meglátta a cipőtálfához hasonlító, elszáradt kenyeret, mélységesen csalódott volt. Még rosszabbul érezte magát, amikor újabb három nap elteltével ismét megpillantotta Galeone-t. A kutya látszólag unottan sétált a téren, és egyáltalán nem hasonlított a kávéház ablaküvegén keresztül korábban látott önmagához. Magabiztosan állt a lábain, nem dülöngélt már; még soványnak tűnt ugyan, de a szőre kevésbé volt gubancos, fülét hegyezte és barátságosan csóválta a farkát. De ki táplálta vajon? Saporri lopva körbepillantott. Az emberek közömbösen mentek az utcán, mintha a kutya nem is létezne. Még nem harangozták el a delet, amikor a pék egy újabb friss cipót és darabka sajtot rakott a megszokott helyre, a pad alá. A kutya nem jelentkezett.

Galeone napról napra remekebbül nézett ki; szőre fénylett, akár az uraságok ebeinek. Minden bizonnyal valakik gondját viselték, és pedig anélkül, hogy egymásról tudomásuk lett volna. Talán féltek a sok mindent látott állattól, talán az Isten kegyelmi ajándékaihoz akartak könnyen hozzájutni, anélkül hogy földijeik durva tréfálkozásának célpontjává válnának. Avagy Tisben mindenkinek ugyanazon gondolata támadt? És minden egyes házban, amikor leszállt az este, a sötétség leple alatt megpróbálták ízesebb falatokkal magukhoz édesgetni a kutyát?

Galeone talán ezért nem jött többé a kenyérért. Valószínűleg másutt jobb kosztot kapott. De soha, senki nem hozta szóba, akár csak a remete történetét, úgyhogy kezdett lassan feledésbe merülni. És amikor a kutya feltűnt az úton, a tekintetek átsiklottak rajta, mintha csak egyike lenne a világ eme szegletén csavargó, gazdátlan állatoknak. Saporri pedig némán emésztette magát, mint az, akinek elsőként támadt egy zseniális ötlete, de azután rájött, hogy nála vakmerőbbek titokban megkaparintották, és ők húznak hasznot belőle.

XIII.

Akár látta a Jóistent, akár nem, Galeone egész biztosan különös egy kutya volt. Csaknem emberi méltósággal járt házról házra, bement az udvarokba, az üzletekbe, a konyhákba, néhány percig mozdulatlanul figyelte az ott lévöket, azután csendben távozott.

Vajon mi rejtőzött jóságos és bánatos szeme mélyén? Minden bizonnyal a Teremtő képmása rögzült benne. Remegő kézzel kínálták az állatnak a tortaszeleteket és csirkecombokat. Galeone immár jóllakottan fürkészte az embereket, mintegy gondolataikban olvasva. Az emberek pedig megbűvölten bújtak elő házukból. Tis szemtelen kóbor kutyái legfeljebb verést és rúgásokat kaptak tőlük. Galeonéval nem mertek így bánni.

Időnként valamiféle összeesküvés részesének érezték magukat, de nem volt bátorságuk kibeszélni a dolgokat. Régi barátok vizslatták egymást gyanakvóan, hiába kutatva cinkosságuk legalább hallgatóságos beismerését. De ki szólalna meg elsőként? Csak Lucioni ismételtette rendíthetetlenül Galeone feltűnésekor: „Hát itt a mi derék kutyuskánk, aki látta a Jóistent!” És vihogva leste a körülötte állókat,

elértik-e a célzást. A többiek nagyjából úgy viselkedtek, mint akik nem értik, miről is van szó. A furcsa magyarázatok hallatán fejüket csóválták, mondván: „Micsoda ügy! Nevetséges! Asszonyi babonaságok!” A hallgatás, avagy ami még rosszabb, a kőművesmester vihogásához való csatlakozás, egyaránt gyanússá tette volna az illetőt. Az ügyet, akár egy ostoba tréfát, elvetették. Csak Bernardis lovag ismételte minduntalan: „Dehogy a remete kutyája! Mondom nektek, hogy egy környékbeli kutya. Évek óta csavarog Tisben, minden áldott nap a pékség körül látom sündörögni!”

XIV.

Egy nap Defendente épp a pincébe készült, hogy a szokott módon elcsaklizon néhány cipót a szegényeknek járókból; levette a rácsot, és azon mesterkedett, hogy kinyissa a kenyereskosár mögött nyíló tolóablakot. Az udvarról behallatszott a várakozó koldusok üvöltözése, felesége és a pékinas hangja, akik megpróbálták őket sorokba terelni. Saporí gyakorlott kézmozdulatai nyomán kinyílt az ablak, és a kenyerek gyorsan siklottak az előre elkészített zsákba, amikor az alagsori félhomályban szeme sarkából valami sötét foltot látott megmozdulni. Majd hanyatt esett meglepetésében. A kutya volt az.

Galeone a pinceajtóban állt, és rendíthetetlen nyugalommal szemlélte a jelet. Szeme foszforeszkált a sötétben. Saporí kővé dermedt.

„Galeone, Galeone – hebegte tettetett kedveskedéssel. – Légy jó kutya, Galeone... nesze, fogjad!” – azzal elé dobott egy cipócskát. Az állat azonban rá se hederített. Mint aki már eleget látott, lassan megfordult és elindult a lépcső felé.

Miután egyedül maradt, a pék rettenetes átkozódások közepette kiment a pincéből.

XV.

A kutya, aki látta a Jóistent, szimatot fogott. Ki tudja, milyen titokzatos dolgokat tanulhatott. Az emberek segélykérőn vizslatták egymást, de senki sem adott hangot kételyeinek. „Mi van akkor, ha csak az én rögeszmém az egész, és a többiek nem így gondolják?” És mindenki úgy tett, mintha mi sem történt volna. Eközben Galeone végtelen barátságosan járkált egyik helyről a másikra, betérve a kocsmákba és az istállókba. Amikor a legkevésbé várták, íme, ott termett egy sarokban, és mozdulatlanul nézelődött és szaglászott. Éjjelente is, amikor a többi kutya már aludt, árnyéka hirtelen kirajzolódott egy ház fehér falán, és látni lehetett, amint megjelenik karakteres, mondhatni falusiasan lomha járásával. Nem kötődött egy állandó házhoz vagy konyhához.

Ettől fogva az emberek nem érezhették magukat egyedül még zárt ajtók mögött sem. Megszakítás nélkül hallgatóztak, nem zizeg-e odakünn a fű, nem zörög-e a kavics a puha és óvatos mancsok léptei nyomán, avagy nem hallani távoli

vakkantást. Vau, vau, vau – ugatott jellegzetes hangján Galeone. Nem dühödten, nem mérgesen, mégis az egész vidéken hallhatóan.

„Na jó, nem tesz semmit, talán én tévedtem az elszámolásnál!” – mondotta végül a kereskedő ügynök, miután már régóta dühödten vitatkozott a feleségével két filléren. „Most az egyszer megúszad. De legközelebb...” – szolt Frigimelica a pékinasnak, lemondva róla, hogy hirtelenjében kirúgja. „Végtére egy nagyon kedves asszonyság...” – összegezte véleményét váratlanul Biranzéné, szöges el-lentétben a polgármester feleségéről korábban állítottakkal. Vau, vau, vau, szolt a kóbor kutya, és lehetséges, hogy egy másik ebet, egy árnyékot, egy pillangót vagy a holdat ugatja, de az sem kizárt, hogy megfontolásból üzen a falakon, az utakon, a vidéken keresztül, leleplezve az emberi gonoszságot.

Galeone váratlanul megjelenik Federici könyvelő kamrájában is, ahol az épp egy névtelen levelet készül fogalmazni a főnökének, a tésztakészítő üzem tulajdonosának arról, hogy Rossi számvevő zavaros figurákkal ápol kapcsolatot. „Hé, te könyvelő, mit firkálsz ott? – mintha csak ezt kérdezte volna az állat szelíd szeme. Federici barátságosan ajtót mutat neki. „No, kifelé, szépségem, kifelé!” – suttogja természetes durvaságát elfojtva. Aztán fülel, hogy a kutya valóban elment-e vagy sem. Végül a nagyobb biztonság kedvéért tűzre veti a levelet.

A kutya alkalmasint Flora, a szemérmetlen nőszemély szobácskájához vezető falépcső lábánál is feltűnik. Késő éjjelre jár, a lépcsőfokok megreccsennek Guido, az ötgyermekes apa, a kertész lábai alatt. A sötétben egy szempár világít. „A fene egye meg! – kiált hangosan a férfi. A sötétben mindig eltévesztem... hisz nem ez a jegyző háza!” Azzal sietve mászik le a létráról. Más alkalommal szelíd morgása épp akkor hangzik fel, amikor Pinin és Gionfa éjjel egy kamrából két biciklit próbál elemelni. „Toni, itt jár valaki...” – suttogja Pinin. „Nekem is úgy tűnik – válaszol Gionfa. – Jobb, ha lelépünk.” Azzal szándékukról lemondva eltűnnek.

Megint máskor, elnyújtott, panaszos nyüszítése épp akkor hangzik fel a pékség mellett, amikor Defendente kettőre zárva maga mögött az ajtót, lemegy a pincébe, hogy meglovasítson néhány cipót a szegényeknek szánt másnap reggeli adagból.

A pék a fogát csikorgatja: honnan ismeri ez az átkozott eb a szándékait? Vállat vont, de azután mégis elfogta a bizonytalanság: mi van akkor, ha Galeone valamilyen módon leleplezi, és akkor lőttek az örökségének? Defendente üres zsákkal tért vissza a műhelybe.

De meddig fog tartani ez a cirkusz? Hát soha nem tűnik el már ez a kutya? És ha ezen a vidéken marad, hány évig fog élni? Milyen módon lehetne megszábadulni tőle?

XVI.

Tény viszont, hogy az egyházközség élete, hosszú idők vallási közömbössége után, kezdett megélni. A vasárnapi miséken régi barátok találtak egymásra. Persze mindenki kész volt az azonnali mentséggel, magyarázattal: „Tudja, mit mondok magának? Az egyetlen hely, ahol menedéket lehet találni a hőség elől, ez a templom. A vastag falak kirekesztik a meleget!” Vagy egy másik: „Don Tabia, a prépostunk áldott jó ember... japán *trescanciamagvakat* ígért nekem, tudja, ezekből lesznek azok a szép, sárga virágok... De persze semmit sem adnak ingyen... Ha nem mutatkozom a templomban, a plébános szigorú ember lévén, még megfeledek az ígéretéről...” Megint más: „Érti már, Erminia asszony? Szeretnék egy csipke *entredoux*-t, olyat, ami a Szent Szív oltárt díszíti. De hát hazavinni mégse lehet! Ide kell hát jönnöm, hogy jól szemügyre vegyem... és ez nem valami könnyű, gondolhatja!” Mosolyogva hallgatván a barátnők magyarázkodásait, mindegyikük csak azon igyekezett, hogy az ő története legyen a leghihetőbb. Majd: „Csitt! Don Tobia figyel bennünket!”, suttogták, akár a kisiskolások, és sietve inkább könyvükbe mélyedtek.

Egyikük sem érkezett szabadkozás nélkül. Ermelinda asszony például a zene szenvedélyes szeretetétől vezérelve, kislánya zenetanárának a dóm orgonistáját szemelte ki, és most épp azért jött, hogy meghallgassa a *Magnificat*ot. A vasalónő a mamájának adott találgát a templomban, mivel a férje nem szívesen látta anyósát az otthonukban. Végül még a doktor felesége is: néhány perccel azelőtt pont a piac téren lépett rosszul, kifocamítva a bokáját; beült hát a templomba kicsinykét, hogy megpihentesse fájt lábát. Az oldalhajó mélyén a porlepte gyóntatószékek mellett, ahol az árnyak még homályosabbak, néhány férfi ácsorgott kényszeredetten. A szószékről Don Tobia nézett körül meghökkenve, nehezen találva szavakat.

Ezalatt a templom előtti téren Galeone teljes hosszában elnyúlva napozott. Úgy tűnt, átadja magát a gondtalan pihenésnek. A mise végén a füle botját sem mozdítva, hunyorogva figyelte a templomból kijövő embereket: az asszonyok a kapunyílásból előbukkanva, ki erre, ki arra, elszéledtek. Pillantásra sem méltatták az állatot, de míg be nem fordultak a sarkon, hátukban érezték szúrós tekintetét.

XVII.

Bármely kutya, amelyik kicsit is hasonlított Galeonéra, már árnyékával is nyugtalanítóan hatott. Az élet örök aggodalomban telt. Ahol csak néhányan összejöttek, akár a boltban vagy az esti séta alkalmával, onnan a négy lábú sohasem hiányzott. És úgy tűnt, örüljenek neki, avagy legyenek teljesen közömbösek, amikor egyedül maradnak az állattal, titokban kedveskedve hívogassák, tortellinivel és süteményekkel kínálják. „Ó, azok a régi szép idők!” – sóhajtoztak a férfiak, így, általánosságban, anélkül hogy bővebben kifejtették volna, mire gondolnak. Mégis mindenki rögvést tudta, miről van szó. Azok a régi szép idők – hajtogatták –, amikor még kedvük szerint

követhették el kis disznóságaikat: szükség esetén lekentek egy párat valakinek, még loptak is, vasárnaponként pedig délig lustálkodtak az ágyban. Mostanában a boltosok vékony papírba csomagolják az árukat, és pontosan mérnek, az úrnő nem veri többé a cselédet, Carmine Esposito kénytelen zálogfiókját a városba telepíteni, Venariello főtörzsőrmester pedig a csendőrös előtti padon elnyúlva, halálos unalomban napozik, miközben azon töpreng, vajon minden gonosztevő kiveszett-e a világból? Senki sem káromkodik többé, vagy ha mégis, előbb kellő elővigyázattal meggyőződik róla, hogy a sövény mögött nem rejtőzik valamiféle kutya.

De ki mert volna fellázadni? Ki vette volna a bátorságot, hogy belerúgjon Galeonéba avagy arzénes falattal kínálja, amint azt titokban mindannyian kívánták? Még a gondviselésben sem reménykedhettek, hisz a dolgok szigorú logikája szerint, a szent gondviselésnek is Galeonét kellett pártfogolnia. Csak a véletlenre számíthattak.

A véletlen pedig egy viharos éjjelen következett be, dörgés és villámlás közepette, akár a világ vége. Defendente Saporri péknek jó füle lévén, a mennydörgések zajában is figyelmes lett az udvaráról felhangzó lárma. Minden bizonytalansággal betörők lesznek. – gondolta.

Felkelt az ágyból, a sötétben puskát fogott és kinézett a zsalugáter lécei között. Két alakot látott, amint épp a bolt ajtaját készültek felfeszíteni. És a villám fényénél egy nagytermetű, sötét szőrű kutyát is észrevett, amint a szakadó esőben az udvar közepén nyugodtan ácsorgott. Minden bizonytalansággal ő volt az, a szerencsétlen jószág, aki tán azért jött, hogy a két csirkefogót eltérítse szándékától.

A pékmester halkán elkáromkodta magát, megtöltötte a puskát, és az óvatossággal kinyitott zsalugáteren át kidugta a puskacsövet. Kivárt egy újabb villámlást, azzal célba vette a kutyát.

Az első lövés hangja a mennydörgéssel együtt teljes zűrzavart keltett. „Betörők, betörők!” – üvöltötte a pék, újratöltötte a puskát, majd eszeveszetten, találmányos ísmét belelőtt a sötétségbe. Súlyos léptek távolodó zaját hallotta, aztán rémülten megjelent az egész háznép: felesége, gyermekei és az inasok. Ordítottak és dörömböltek az ajtón. „Defendente uram – kiáltott egy hang az udvarból –, nézze csak, lelőtt egy kutyát!”

Galeone pedig – bár mindenki tévedhet, különösen pedig egy ilyen éjszakán, de úgy tűnt, csakugyan ő az – egy víztócsa közepén feküdt mozdulatlanul, a golyó a koponyáját járta át. Azonnal kimúlt. Defendente nem ment oda megnézni. Csak a bolt ajtaját ellenőrizte, feltörték-e vagy sem; miután sértetlenül találta a zárat, mindenkinek jó éjt kívánva visszabújt a takarója alá. „Végre!”, sóhajtozott, majd nekiképzült, hogy nyugodt álomra hajtsa a fejét. De képtelen volt újra elaludni.

XVIII.

Reggel, amikor még sötét volt, két inas elvitte a kutya tetemét, hogy elföldeljék valahol a mezőn. Defendente nem mert rájuk parancsolni, hogy tartsák a szájukat, mert még gyanúba keverednek. De kereste a módját, hogy a történetek

kiszivárognak, mielőtt még pletykálkodni kezdenek róla. Ki árulkodott vajon? Este a pék sietett a kávéházba, ahol minden szem rászegeződött, de gyorsan el is fordították tekintetüket, nehogy zavarba hozzák. „Lövöldöztünk az éjjel? – jegyezte meg Bernardis lovag váratlanul, a szokásos üdvözléseket követően. – Nagy csata volt az éjszaka a pékségben?”

„Ki tudja, mi volt – válaszolta Defendente hanyagul, jelezve, nem tulajdonít fontosságot az ügynek. – Fel akarták törni a boltot a gazemberek. Pancserek. Vaktában kettőt lőttem, ezek meg hanyatt-homlok elfutottak.

„Vaktában?” – kérdezte behízselő modorában Lucioni.

„Aztán miért nem lőtted le őket?”

„Abban a sötétségben? Mit gondolsz, mit lehetett látni? Kaparászást hallottam az ajtó felől, taláломra odapörkölttem.”

„Így aztán sikerült egy ártatlan jószágot, aki semmi rosszat sem tett, a másvilágra küldened.”

„Hát, igen! – mondta a pék teljesen a gondolataiba mélyedve. – Elkaptam egy kutyát. Ki tudja, honnan jött be, nekem nincsenek kutyáim.”

Hirtelen csend lett. Mindenki a péket nézte. Trevaglia, a papír- és írószer-kereskedő az ajtó felé indult. „No, jó estét, uraim! – köszönt, a szótágokat jól megnyomva. – Jó éjszakát magának is, Saporí úr!”

„Tisztelem!” – válaszolt a pék hátat fordítva. Mit akar mondani ez az idióta? Talán őt hibáztatja a remete kutyájának a pusztulásáért? Ahelyett, hogy hálásak lennének neki. Megszabadította őket egy lidércnyomástól, és most még nekik áll feljebb? Mit követett el? Legalább egyszer lennének őszinték önmagukhoz.

Egyedül Bernardis alkalmatlankodott tovább, magyarázatot keresve:

„Figyelj csak, Defendente... valaki azt mondta, jobban tetted volna, ha nem lövöd le azt az állatot.”

„Aztán meg miért? Talán szándékosan csináltam?”

„Akarva-akaratlan, de mégis a remete kutyája volt – mondják –, és mindez nyomorúságot hoz majd ránk... tudod, milyen a szóbeszéd!”

„Aztán honnan ismerném a remete kutyáját? Krisztusra mondom, jó, hogy be nem perelnek ezek az idióták! – próbálta nevetéssel elütni a dolgot.

Lucioni így szólt: „Nyugalom, nyugalom, cimborák... Ki mondta, hogy a remete kutyája volt? Ki terjeszti ezt a hazugságot?”

„Ugyan már, maguk sem tudják!” – vont vállat Defendente.

A lovag közbeszólt: „Azt beszélnek, látták ma reggel, miközben elföldelték... Mondják, biztosan ő volt, bal füle hegyén a jól ismert fehér folttal.”

„Egyebütt fekete?”

„Igen, fekete” – jegyezte meg valaki a jelenlévők közül.

„Nagydarab állat kefeszerű farokkal?”

„Pontosan.”

„És azt mondjátok, hogy a remete kutyája?”

„Igen, az övé.”

„Akkor nézzetek oda, amott a kutya, akit kerestek! – kiáltott Lucioni az utcára bökkve. – Él és egészségesebb, mint valaha!”

Defendente fehér lett, mint a viasz. Az úton lomha lépteivel Galeone lépkedett. Egy pillanatra megállt, a kávéház üveglakain át megbámulta az embereket, azután nyugodtan tovább sétált.

XIX.

Miért volt reggelente a koldusoknak az a benyomásuk, hogy újabban a szokásosnál több ingyenkenyeret kapnak? Miért zörögnek mostanában telten az amúgy évek óta üresen kongó templomi perselyek? Miért, hogy az eddig berzenkedő nebulók most önként és vidáman indulnak az iskolába? Miként maradnak a szőlőfürtök szüretig az indákon, holott korábban mindig megdézsmálták? Miért nem dobálják már kővel és tökkel a púpos Martinót? Miért mindezek, és még annyi más változás? Tis lakói közül senki, legyen az földműves vagy iparos, be nem vallaná, el nem mondaná az igazat, miszerint mindnyájan egy kutyától félnek. Nem a harapós fogaitól, hanem egyszerűen attól, hogy a kutya rossznak, gonosznak ítéli őket.

Defendentét emésztette a düh. Rab volt. Éjjelente sem sikerült kínzó érzéseitől megszabadulnia. Micsoda teher Isten jelenléte annak számára, aki nem vágyik rá. És Isten itt és most nem a legendák ködbe vesző figurája, nem is gyertyák közt, tömjénfüstben a templomban megjelenő Úr, hanem aki a házak között egy kutya képében kóborol. A Teremtő parányi részecskéje, egy piciny lélek hatolt be Galeoneba, és az ő szemén keresztül látott, ítelt, számvetést tartott.

De mikor fog megöregedni? Ha legalább erejét veszítve egy sarokban kupo-rogna! Az évek súlya alatt többé nem lenne képes senkit sem bosszantani. Szállnak az évek, a templom hétköznapiakon is zsúfolt lesz, a lányok pedig nem fognak éjfél után kacéran nevetgélve a bakákkal sétálgatni. Defendente összeaprította a régi kosarat, nehogy újra kísértésbe essen a titkos kisablakon keresztül a szegényeknek szánt kenyéradagot megdézsmálni. A környéken kószáló Galeonétól inába szállt a bátorsága. Venariello törzsörmeister pedig nyugodtan alhatott a napon a csendőrőrs előtt, egy fűzfavesszőből font karosszékben.

Teltek-múltak az évek, Galeone felett is elszállt az idő; egyre lassabban és lomhábban sétált, míg egy napon a hátsó végtagjai lebénultak, és képtelen volt járni.

A baleset – szerencsétlenségre – a piactéren érte, miközben a dóm fala mellett szunyókált, ott, ahol a domboldal utakkal és ösvényekkel szabdalva, meredeken lejt a folyó felé.

A hely higiéniés szempontból különlegesnek számított, mert az állat testi szükségleteit a faltól távolabb, egy füves mélyedésben végezte, anélkül hogy a falat vagy a piacteret összepiszkította volna. Egy széljárta, de esővédett hely a szabadban.

Természetesen most is úgy tett mindenki, mintha észre sem venné a remegő, panaszosan vonyító kutyát. Egy kóbor kutya szenvedése nem épületes látvány.

A körülötte ácsorgók az állat gyötrelmes erőfeszítéseiből megsejtették, hogy mi történt; szívük nagyot dobbant, új reményeik éledtek.

Először is, a kutya többé nem tud az utcákon szabadon csavarogni, nem képes egy métert sem arrébb menni. Ami még jobb: ugyan ki etetné a többiek szeme láttára? Ki merné elsőként megvallani a kutyához fűződő titkos kapcsolatát? Ugyan ki tenné magát nevetségessé? Mindebből adódóan remény van rá, hogy Galeone éhen pusztulhat.

Estebéd előtt az emberek szokás szerint a Dóm téri sétányon beszélgettek közömbös dolgokról, mint a fogorvos új asszisztense, a vadászat, a puskatöltények ára vagy a környéken játszott legújabb film. Ruhájuk szinte súrolta a kutya orrát, aki kifulladásra támaszkodott a falnak. Az emberek tekintete átsiklott a béna jószág feje felett, gépiesen megcsodálva a folyó és a túlparti hegyek fenséges látképét. Nyolc óra tájt észak felől felhők érkeztek, esni kezdett, és a tér elnéptelenedett.

De az éjszaka kellős közepén, a kitaratóan zuhogó esőben, akár holmi özszeesküvők, árnyak osontak a falak tövében. Kanyargós és titkos utakon, gyors léptekkel haladtak a tér felé, majd a kapualjak és árkádok sötétjébe burkolózva lestek a kedvező alkalomra. Ez idő tájt a lámpák már csak kevés fényt adtak, sűrű sötétség borított mindent. Hányan vannak az árnyak? Talán tízen. Étel hoznak a kutyának – de mindegyikük bármit megadna azért, hogy fel ne ismerjék. A kutya nem alszik. A sötétben, a fal mellett két zöld pontként foszforeszkálnak a szemei, időnként fájdalmas nyüszítése hallik, ami visszhangzik a téren.

Hosszas színjáték veszi kezdetét. Egy sál mögé rejtett arc, mélyen a homlokba húzott sapkájú kerékpáros, így közelítenek a kutyához. Senki sem bújik elő a sötétből, nehogy felismerjék: mindnyájan félnek.

Egymás után, hosszú szünetekkel, tartva a lelepleződéstől, a felismerhetetlen alakok letesznek valamit a fal mellé. A nyüszítés megszűnik.

A reggel Galeonét egy esővédő takaró alatt szundikálva találja. A fal tövében pedig minden elképzelhető finomság sorakozik: kenyér, sajt, hússzelet, még egy tejjel teli fületlen bögre is.

XX.

Most, hogy a kutya lebénult, a vidék népe azt hitte, megkönnyebbülhet, de mindez csak röpké illúzióknak bizonyult. Az állat a fal tövéből továbbra is szemmel tartotta a városka nagy részét. Legalább Tis fele az ellenőrzése alatt állt. És ki tudja, mi mindent láthatott még? A városszéli házak is Galeone éberségétől szenvedtek, ameddig csak ugatása elhallatszott. Aztán hogyan térnének vissza hajdani szokásaikhoz? Ez egyenlő lenne annak beismerésével, hogy életüket a kutya hatására változtatták meg, évekig annyi gonddal megőrzött babonás titkaik megvallása.

Maga Defendente, akinek a péksége pedig kívül esett az állat megfigyelési körén, felhagyott cifra káromkodásaival, és nem tett kísérletet az ingyenkenyerek visszaszerzésére a pinceablakon át.

Galeone viszont többet evett, mint valaha, és mivel már mozdulni sem tudott, elhízott, akár egy disznó. Ki tudja, mi mindent nem hordtak össze neki. Az első fagyok beköszöntével azért feléledt a remény, hogy kimúlik.

De ezúttal a csúfondáros Lucioni romba döntött minden illúziót.

Egyik este a vendéglőben régi vadászélményét mesélve elmondta, egyszer egy havas éjszakai lesen a kutyája megveszett. Le kellett lőnie. Az emlékek felidézésének hatására is megsajdult a szíve.

„Ez a kutya meg itt – kezdte Bernardis lovag kellemetlenkedő megjegyzéseit –, ez a ronda, béna jószág a dóm falánál, akit néhány idióta továbbra is etet, egyáltalán nem veszélyes?”

„De hogyan kapna veszetséget, amikor mozdulni sem tud?” – kiáltott Defendente.

„Ki mondta ezt neked? – vágott vissza Lucioni. – A veszetség megsokszorozza az erőt. Nem csodálkoznék, ha bakkecskeként ugrándozi kezdene!”

Bernardis hebegett: „Akkor hát... izé...”

„Én köpök rá! Mindig magammal hordom az én megbízható barátomat!” – húzott elő a zsebéből egy súlyos revolvért Lucioni.

„Te! Te! – kiáltott rá Bernardis. – Neked nincsenek fiaid! Ha lenne három gyereked mint nekem, biztosan nem így állnál a dologhoz!”

„Mondtam, amit mondtam. Gondolkozatok el rajta!” – fényesítette ruhaujjával pisztolya csövét Lucioni kőművesmester.

XXI.

Hány év telt el azóta, hogy a remete meghalt? Három, négy vagy öt? Ki emlékszik már arra! A fából készült kutyaól, amely arra szolgál, hogy az állatot megvédje a zord időtől, november elejére majdnem elkészült. Rövid időn belül, a legkisebb költséggel természetesen; mindez még a községtanács ülésén is szóba került. És senki sem javasolta a legegyszerűbb megoldást, miszerint csapják agyon vagy szállítsák máshová az állatot. Stefanót, az asztalost bízták meg, hogy az ólat elkészítse, úgy, hogy a falhoz lehessen rögzíteni, és vörös lakkal lefestve ne üssön el a dóm homlokzatának élénk téglapiros színétől. „Micsoda szégyen, minő ostobaság!” – mondták mindnyájan, akik jelezni akarták, hogy az ötlet nem tőlük származik. A félelem a kutyától, aki látta a Jóistent, nemde titok?

De az ól végül sosem került használatba. November első napjaiban a pék egyik inasa, aki szokás szerint hajnali négykor szokott munkába indulni, a téren átvágva, a dóm fala tövében valami mozdulatlan, sötét tömeget vett észre. Közelebb ment, aztán mint aki eleget látott, örült iramban rohant a pékségig.

„Hé, mi történt?” – kérdezte Defendente a kifulladt legénytől.

„Meghalt! Meghalt!” – hebegte amaz, még mindig levegő után kapkodva.

„Ki halt meg?”

„Az a pokolfajzat kutya... a földön fekvé találtam, kemény volt már, mint a kő!”

Fellélegezhetnek végre? Átadják magukat a vad örömmek? Istennek eme tökéletlen küldötte végül eltűnt, ez igaz, de a vele töltött idő meghatározónak bizonyult. Hogyan forduljanak vissza? Hogyan kezdjenek mindent előlről? Ezekben az években a fiatalok már különböző, új szokásokat vettek fel. A vasárnapi mise szinte szórakozásszámba ment. A káromkodások, ki tudja, miért, de túlzóan és hamisan csengtek. Egyszóval nagy megkönnyebbülést éreztek, de semmi egyéb.

Aztán ha visszatérnének korábbi szabados szokásaikhoz, az nem mindennek a nyilvános bevallása lenne? Mennyi fáradozással próbálták leplezni, és most hozzák a szégyenüket napvilágra? Egy falu, amelyik egy kutya iránti tiszteletből változtatott az életén? Nevetség tárgyává lennének ország-világ előtt.

Egyébként: hová temessék az állatot? Községi kertbe. Nem, nem, a falu közepére mégsem, az embereknek már elégük volt belőle. Dobják a szennyvízcsatornába? A falu lakói egymásra néztek, de egyikük sem mert nyilatkozni. „A rendeletek nem terjednek ki erre az esetre” – vágta ki őket végül zavarukból a községtitkár. Égessék el kemencében? Mi van akkor, ha valamilyen fertőzést okoz? Temessék el a határban, ez a jó megoldás! De hol? Ki egyezne bele? Amikor kérdezősködni kezdtek, kiderült, senki sem akarja, hogy a saját földjébe temessék a kimúlt kutyát. É mi lenne, ha a remete mellé temetnék?

És a kutya, aki látta a Jóistent, egy kicsiny ládába zárva, kocsira téve elindult a domboldal felé. Vasárnap lévén, többen ürügyet találtak arra, hogy sétáljanak egyet. Hat-hét, férfiakkal és nőekkel teli fogat követte a ládát, és az emberek erőlködve próbáltak vidámak lenni. Igaz, a nap ragyogott, de a mezők már borzongtak a hűvösben, és a csupasz fák sem nyújtottak valami szép látványt.

A domb tetejére érve leszálltak a fogatokról, és gyalogosan folytatták útjukat az antik kápolna romjai felé. A gyerekek szaladtak elől. „Mama, mama! – kiabáltak odafentről. – Gyorsan! Gyertek, nézzétek!”

Lépteiket meggyorsítva érkeztek Silvestro sírjához. A temetés oly távoli napjától mostanáig senki sem járt itt. A fakereszt tövében, pontosan a remete sírja fölött kicsiny csontváz hevert. Hó, szél, eső koptatta, törékeny és fehér volt, akár egy filigrán. Egy kutya csontváza volt.

Fordította: Karner András

Lelőhely: Dino Buzzati: *La boutique del mistero* (Oscar Mondadori Editore S.p.A., Milano, 1968, *Il cane che ha visto Dio* fejezet 85–111.)

Azóta

Látod, ebben az épületben tanítottam ifjúkoromban, úgy ötven éve immár, mikor még nem voltál nejem. A kerület másik széléről jöttem reggelente s tértem haza átlósan a kertek alatt, girbegurba utcákon, virágos tavaszban, esőben, hóban – úgy félóra volt az út nekem. Most, hogy házunkat megtaláljuk, nekivágni gyalog?! és lásd, azóta a földből gomba módra kibújt sok panelház, betonrengeteg, hol csak néha látható a Nap – és sehol egy kocsmá, templom, gólyafészek útjelző gyanánt. Nahát – kell legyen a közelben egy buszmegálló; menetiránya nem tudom, hova, talán a városközpontba, talán az ismeretlenbe vezet.

Mért ne lehetne?

Nem magyar: összeurópai a
gondfelhő, mi tornyosul fejünk felett.
Arad felénk Ázsia, Afrika
kintől, éhségtől, hitörültek ördögi tetteitől,
gáz és bomba pusztította holtak
rothadó szagától megriadt
száz- és százezernyi, milliós néptömeg –
mint tundrán a megbomolt lemmingek,
avagy riasztott rénszarvasok
hósvatagon, akár tavakon, tengeren,
átrohanó, halálmegvető bátorságú,
vágyaktól hajtott, kába serege.
Nem magyar? Összeurópai?!
Jó, ha tudjuk a tornyosult gondfelhők
eredendő okát –
a világ, ne feledjük, globalizált –
mért ne lehetne Éden mindenütt?!

S addig?

Kérjük arra Istenünket,
ne vigyen *kísértetbe* –
s bűneinket bocsássa meg!

BOGA BÁLINT

Idegen világban (Zs-vers)

Zsakettos tőzsde-ficsúrok
Zsebében zseton zörög.
Kapzsi uzsorás zsarnokok
Zsákmányát zsandár örzi.
Zsiványok zsúfolt zsinatának
Zsivaja messze hallik.
Zsíros zsúrban ülve
Zsellér vagyok,
A zsöllye másoké.
Zsongva zsörtölődöm.
Zsákomban zsugorodó
Zsarátnok parázslík.
Zsaluim mögé vonulok,
Zsanérai már perzselődnek,
Zsindelye foszlik.
De
Varázsos múzsáim muzsikája zsongít,
S karmazsin zsámolyon,
Zsoltár hangja mellett
Zsolozsma szavait morzsolom.

Ellen-Kékszakállú

Ez itt az én
Birodalmam.
Fegyvertáram,
Kincseskamrám.
Titkos ajtók
Zárja megett
Hölgyek ülnek
Óselyemben.
Elsőt leltem
Kora reggel,
Másodikat
Fénylő délben,
Harmadikat
Délutánban.
Alkonyatom
Közeledik.
Jössz, Te, angyal-
Suhogással.
Ajtajaim
Nyitva állnak
Szemed előtt,
Szíved előtt.
Járd be váram
Minden zugát.
Úrnő vagy Te,
Úrnő lettél
Kitáruló
Birodalmam
Minden táján,
S ott maradsz, míg
Időm lejár.
Sőt talán még
Azután is.
Te leszel dús
Örökségem
Mindentudó
Nagyasszonya.

Öreg könyv

Sok fénylő könyv közt
Szakadt, fakó, kopott kötet,
„A szív”, de Amicistól.
A történet Garibaldi idejébe visz vissza.
S a könyv engem csak 70 év távolába.
Anyám vette egy antikváriumban.
Karácsonyra.
Az volt „az” ajándékom.
Ennyire tellett a háború után,
De könyvnek kellett lennie
A kis fácska alatt.
Szerényen lapul a polcon, de öntudattal.
Fedőlapján még látható
A míves ornamentika,
Ahogy öregedő szépség-királynő arcán
Sejthető a volt gyönyör varázsa.
Belsejében a betűk, mint apródok
Sorakoznak: a hadrend esztétikája.
Fiatal társai tisztelettel sandítanak rá.
S anyám lelke lebeg körötte.

Homília

Áldjon meg minket az Úr és minden gonosztól megótmazzon, és a végső üdvösségre bé vigyen. Mi is az a végső üdvösség, testvéreim? A Plérómától, az Idők teljességétől veszi kezdetét, melynek első mintegy protokronoszi időbe kacsintó szakasza, amikor Isten örök Krisztusa asszonytól született, azaz *testté* lett.

Beteljesedése pedig akkor leszen, mikor Jézus Krisztus Fősége alá rendeli, kozmikus *Testében* egyesíti a mindenséget, természetszerűleg ennek következtében minden örökre kárhozottak hitt feltámad a második halálból – ezen egyesítésnek zsengeje és koronája volt az Ő *Test-Ekklésziája*, az Egyház –, akkor majd minden nyelv vallja, mennyieiké, földieké és föld alatt valóké, hogy Jézus Krisztus – mint tökéletes ember, Második Ádám – Úr az Atyaisten dicsőségére. Így lőn az Isten-ember Ember-Istenné, ez az emberség megistenülése.

Ezennel eljő a Vég, a Telosz, a végső üdvösség zárószakasza, mikor Krisztus Jézus a fősége alatt egybeszerkesztett mindenséget, mindent, ami van, volt, lesz és lehetne, Önmagával együtt alárendeli az Atyának, és akkor Isten lesz minden mindenkben.

Ezúttal mindenek megelevenednek, mert Isten mindenek megelevenítője, még a holtak vélt anyag is. Minden valaha volt élet felhorgad: a sejtek, a vegetáció, az állatok nemcsak fajonként, hanem egyedenként, az Univerzum ismeretlen emberalatti és halandó emberfeletti lényei. Minden alacsonyabb létfokozat annyi létgrádcot szökken (mondjuk angys szintig), hogy magasrendű kommunikációra képes, szuperintelligens szellemi lélekrésszel rendelkezzen, ebben a szent animizmusban szó szerint valóra válik, hogy az egek beszélnek Isten dicsőségét és a föld, meg ami rajta van, és a tenger, és ami benne van.

Áldott legyen az Atya, a Fiú és a Szentlélek most és a korszakok korszakain át, és még tovább az Örökkévalóságban, ahol már semmiféle idő nem lészen. Ámen.

Adam Babel

Vette Isten a földnek porát és számtalan téglát vetett abból, kiégette azokat irgalmának és ítéletének emésztő kemencéjében, égig érő agyagtornyot emelt belőlük, amely egy állóképhez vala hasonlatos, de isteni lényegét tükröző orcájának magasságáig nem engedé azt felérni. Mennyet ostromló, földi jelenlétének ezt a büszke emlékművét porig aláza, mégis elhelyezte benne az újrakezdés csíráját. És nevezé azt embernek.

Bűnbeesés

Akkor még egy volt az Isten, egy Isten volt, és Isten volt az Egy. A világok alapjainak felvettése előtt még nem osztotta szét önmagát közöttünk. A teremtés Isten önfelaprózódása, kenyértörés, mikor is Krisztus önnön testének mennyei zamatában részelteti tanítványait; egyszeri mozdulatba tömörített szeretetáradás. Ez az isteni öntékozlás legláthatóbban a lélek, az öslény – akinek teste a még osztatlan szent anyag, az Univerzum –, Ádám Kadmon-Zagreusz vonatkozásában mutatkozott meg: az öslény, az oszthatatlan szellemisség, démonikus hatalmak közbeavatkozása folytán, számtalan önálló individuummal rendelkező részre szakadt, ebből a feldaraboltatásból lettek a csillagrendszerek, csillagok, bolygók és az emberi egyének. Ám ez a látszólagos rossz – bár ha megbontotta is az ösnyugalmat, a lét eredendő egyensúlyát –, mégis ez az újonnan kialakult egyediség inkább felettébb tarkította Isten létformáinak sokaságát. Ezért hosszabb-rövidebb kitérők után, még a sötét erők is irgalmat nyerhetnek, bár lopózkodva az oltalmazó éjszaka leple alatt.

Új teremtés hajnala

Számomra George Hunsinger *Új teremtés hajnala. Krisztus feltámadása a kortárs teológiában* című tanulmánya volt a leginkább gondolatébresztő. A három megközelítési forma a feltámadás eseményéhez a spirituális, a történeti (Pannenberg, Wright) és az eszkatologikus (Barth, Moltmann, Frei), mely felfogások Hunsinger előző értekezésében mint expresszizmus, litteralizmus és realizmus szövegértelmező, hermenutikai irányzatokként lelhetők fel. Az elsőként tárgyalt irányzatot (spiritualizmus, melyet leginkább Schleiermacher, Bultmann, Tillich neve fémjelez) túl spekulatívnek vélem, úgy tűnik, mintha prekonceptiózus elképzeléseihez akarná igazítani a Szentírást, sőt néha az az érzésem, mintha egyenesen, zavarná briliáns gondolatmenetüket.

Pannenberg elképzelése (történeti), hogy a feltámadás tulajdonképpen nem is csoda, mert minden történelmi esemény mögött Isten áll, és a Krisztus feltámadásában működő isteni erő nem több, mint előzetes megvalósulása annak, ami végül minden eseményben és a történelem egészében nyilvánvalóvá válik majd. Ez kísértetiesen emlékeztet Jürgen Moltmann (eszkatologikus) új teremtés hajnala gondolatához, amely Krisztus feltámadását teljesen kiemeli a történelemből, és az eszkaton első napjává teszi meg, mely az új teremtés kezdetét jelenti. Két homlokegyenest különböző iskola, ám hasonló végkövetkeztetésre jut. Pannenberg úgymond Isten szemszögéből nézi, ugyanis Isten számára nem csoda, hanem természetes a feltámadás, míg Moltmann az ember felől tekintve tartja egyedülállóknak, a kettő egyszerre igaz, mint Krisztus isteni és emberi természete. Moltmann írta: Míg Krisztus

halála történelmi tény, addig feltámadása apokaliptikus történés. Többek között ez a gondolat sarkallt arra, hogy papírra vessem, mit jelent számomra (és az egész mindenség számára szerintem) Jézus Krisztus halála és feltámadása, mert én a halálát is beemelném az apokaliptikába, az eszkatonba, helyesebben, már halálának is a kettős természetét hangsúlyoznám. A történelmi tény, hogy az idő és tér bizonyos pontján meghalt, és annak időn kívüli és feletti, transzcendens voltát (*ama Bárány, aki leöletett a világ alapítása óta*), például, amikor az Atya elhagyta őt, másodpercek alatt élt át örök (aióniosz) szenvedést, hogy milyen felülmúlhatatlan és kifogyhatatlan áldást hoz a keresztyének, a zsidók, az egész emberiség, a teremtett világ jövőjére nézve. Erre való tekintettel is, halála elválaszthatatlan feltámadásától. Tehát akkor most kifejténém, hogy mit jelent Jézus Krisztus halála és feltámadása számomra hamartiológiai, szóteriológiai, kharitológiai szempontból. Íme:

Isten igazságossága az, hogy a bűnt bünteti, a jótettet jutalmazza, kinek-kinek a maga mértéke szerint. Az ősbűn büntetése: halál, azaz halandóság, ebből következik az áteredő-eredendő bűn, azaz hogy mindannyian bűnösök vagyunk, hajlamunk van a bűnre. Az ősbűn már elnyerte büntetését, a halált és a bűnre való hajlamot, a személyes bűnöket. A személyes bűnök büntetése egyrészt részlegesen jött el (Özönvíz, Sodoma-Gomorra, Kórah fiai stb.), de a minden egyes ember mindenre kiterjedő ítélete még hátravan. Tehát a halálban vagyunk Isten ítélete, haragja alatt, sőt az ősbűn, az első, Ádám bűnbe esése egész mikro- és makrokörnyezetünkre kihatott, Pál apostol tanúsága szerint a *Római levélben*: az egész teremtett világ a rothadandóság rabságában vesztegel, és sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését. Az Úr Jézus Krisztus tehát egyszer kiszabadított minket a halálból (nem kell véglegesen meghalnunk), Isten ítélete, haragja alól (az eredendő bűn rabságából). Így nem marad rajtunk Isten haragja, halott állapotunkból Jézus Krisztus megelevenített minket. Másrészt előre bekövetkezett Rajta az Atyaisten mindenre és mindenkire kiterjedő Utolsó Ítélete, amikor Isten igazságossága minden egyes (személyes) bűnt megtorol. Így és ezért hordozta és vette el a világ (emberek) bűnét, vitte fel testében az átokfára, hogy elszenvedje a (személyes) bűnök büntetését. És persze az ősbűnt, az eredendő bűnt is felvitte a keresztre, ezáltal a halálos ítéletet is hatálytalanította. Áldozatával az Atyát kiengesztelte, emiatt visszavonta haragját; megbékéltette a Mennyei Atyát a világgal: nem tekinti már ellenségének az embereket, az egész teremtett világban senkit. Hogy szabadított meg minket Krisztus a halálból? Romlandó, halandó testünket (sőt az anyagot, a fizikai létforma egészét) megtestesülése által magára vette, feltámadása és mennybemenetele által mintegy megdicsőítette, mivel *felemeltetése által magához vonzza a mindenséget* (János 12, 32).

Hogy Krisztus halálát és feltámadását megfelelően tudjuk értékelni, a jánosi elveszés (*apollümi*)fogalmát próbálnám egy kicsit körülírni.

Elveszés, elpusztulás azt a halált jelenti, amelyből nincs az eoni életre, a két utolsó aiónra megelevenítés, életre keltés; ugyan az ezeréves királyság végén van feltámadás az ítéletre, megelevenítés nélkül, de aztán folytatódik a halál

a másodikban, egészen az aiókok beteljesedéséig, míg Krisztus fősége alatt nem egyesíttetnek mindenek (Efezus 1, 10).

Aki hisz énbenem, ha meghal is él, mondja Krisztus... a Krisztusban hívónek a halál csak alvás, mert van felébredés belőle, mert a szellemi halálból meg van elevenítve (*dzoópoieó*), és ez a fizikai halál alatt is érvényes. Aki viszont nem hisz Jézusban, fizikailag él, mégis halott, halottként támad fel, életjog nélkül, a Nagy Fehér Királyi Trón ítéletére bűnei büntetését elszenvedvén megy a második halálba, és csak a korszakok végén elevenítetik meg, *mert Krisztusban mindnyájan megelevenítettek* (dzóopoieó, I Korinthus 15, 22), és *aki él és hisz énbenem, nem lát halált soha örökké*, mondja szintén a Fiú... nincs része a második halálban, mert a második halál az igazi halál, kvázi-végleges (nem lehet tudni, meddig tart, mert az időben végleges ilyen értelemben örök, ám az idővel együtt megszűnik, utána teljesen más létforma következik (*pl. idő többé nem léssen*), amikor *Isten lesz minden mindenekben*.

Mert Krisztus meghalt értünk, lehetséges a megelevenedés, az egész Világmindenség megelevenedése (I. Timótheus 6, 13), *mert mindenek élnek önéki*. Legyőzte halálával a halált, feltámadt, ezért nem kell senkinek végleg a halálban maradnia.

Krisztus halálán alapszik a lét lehetősége is. *Ama Bárány, mely leöletett a világ alapítása előtt*.

Krisztus vére tehát mindenkit egyetemlegesen megvált az örök haláltól. Ettől függetlenül, kinek-kinek el kell szenvednie bűneiért a jogos büntetést. Abban a kegyben Izráel szentjei és a Krisztus teste eklézsiája részesülnek, hogy Jézus Krisztus bűneik büntetését is magára vette.

A predestináció és problémái Recenzió Dr. Sebestyén Jenő azonos című okfejtéséről

Sebestyén Jenő ebben az értekezésében a predestináció gyakorlati megvilágítására teszi a hangsúlyt, azaz főleg olyan szempontból fejt ki a témát, hogy az eleve elrendelés, azaz a kettős tanácsvezetés tana ellenzőinek ellenérveire szolgáltat frappáns szellemi muníciót. Így a predestináció Krisztusban léte, krisztológiai hangsúlyai, hogy tulajdonképpen Krisztus lett kiválasztva, vagyis emberi természete, az ember Jézus Krisztus örök időknél előtte felülmúlhatatlan dicsőségre, az Atya jobbán ülésre, hogy neve minden név felett való legyen, de ő lett elvetve is a Golgotán, hogy azt kellett mondania: Éli, Éli lammá sabakhtani, azaz Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?, persze mindez azért történt, hogy az univerzumban ezt többet soha sehol senkinek ne kelljen kimondania, tehát az emberi nemzetség egyfelől örök életre kiválasztatása és másfelől – a horribile decretum az előzőnek árnyképe, negatív tükröződése – az úgynevezett örök halálra rendeltetése is Krisztusban történt, mert Őbenne és reá nézve lettek mindenképp. Nos, a fent leírt krisztológiai hangsúlyok Kálvinnál és Barthnál erős nyomatékot kapnak, a centrumba kerülnek, Sebestyén Jenő eme tanulmányában kissé elsikkadnak. A szerző mentségére szolgál viszont, ahogy maga is írja: „Krisztus szerepéről a predestinációban csak azért nem szóltam, mert e fejtegetéseknek főleg a mindennap felvetődhető problémákkal való foglalkozás volt a célja.”

Az értekezést hat fejezetre osztotta: *Bevezetés, A predestináció problémái, A predestináció és az emberi szabadság, Predestináció és fatalizmus, A predestináció és a bűn, A predestináció és az imádság* címmel.

A *Bevezetés* tulajdonképpen szellemi alapvetés, a *Bevezetés* bevezetésében az első oldalon okát adja okfejtésének, azaz hogy a predestináció kérdésköre igencsak nincs az egyházi élet, a hívek közgondolkodásának középpontjában, amennyiben pedig szóba kerül, a róla való vélekedés hibákkal, egyoldalúsággal és előítéletekkel terhelt, ezért égető szükség van a téma lényegének kifejtésére. Ha ez a húszas évek elején így volt, amikor a szerző e munkát papírra vetette, akkor manapság még inkább.

A szellemi alapvetésben írja, hogy nem csoda, hogy az úgynevezett egyszerű hívő visszaretten a predestináció Mont Blanc-jának megmászásától, és az evangéliumok belátható alföldjén szívesebben tartózkodik, mint Pál Római levelének 8–9-beli, efezusi leveles predestinációs sziklaormain. Bár az evangéliumokban van, hogy „sokan vannak a hivatalosak és kevesen a választottak”, és Ágoston is a predestinációval kapcsolatban sokszor hivatkozhat János evangéliumára, többek közt arra az ígére, hogy: „senki sem jöhet énhozzám, csak ha az Atya vonzza”. Tehát az egyszerű hívő is visszaretten, mert a nagy reformátorok is visszahúzódtak a későbbiekben e témakör alaposabb vizsgálatától, legalábbis Luther, aki korábban Erasmussal vitát folytatott a kegyelem és szabad akarat kérdésében, természetesen a

kegyelem prioritását hangoztatván, később a szerző fel is veti, hogy aki a kegyelem meghatározó szerepét vallja a szabad akarat szemből, az már a predestinációt is vallja. Luther tehát került a kérdés tárgyalását, Zwingli vallotta a predestinációt, csak túl determinisztikusan fogta fel, egyedül Kálvin vágta bele kellő merészséggel a fejszéjét az Ige fényébe, hogy kissé képzavarosan fejezzem ki magam, Augustinus után haladva, ki meg Pál apostol nyomdokain járt.

Óva int Sebestyén Jenő minket attól is, még itt, a *Bevezetés*ben, hogy a predestinációt Kálvin találmányának tekintsük, ugyanis minden vallásnak, amely egy személyes, abszolút, teremtő, fenntartó, gondviselő, mindenható Istent hisz, hinnie kell a predestinációban is, ugyanis magában az Abszolútum, a Numinózum fogalmában az bennfoglaltatik, mondhatnánk úgy is, hogy az Isten-fogalom egyik kritériuma, így latensen az egész keresztyénségé, sőt minden vallásé, legalábbis a monoteistáké. Ha belegondolok, frappáns az okfejtés, ha ugyanis mindig, mindentől az történik, amit Isten akar, akkor minden pillanatról, s az abban foglalt eseményről határoz, hogy úgy történjen, ahogyan történik, akként is fogalmazhatnánk, hogy eleve elrendel minden pillanatot.

Ám ha Isten abszolút mindenható, akkor érvényesnek kell tartanunk eleve elrendelését, örök határozatait az univerzumban élő értelmes lényekre, az emberekre, és az emberen kívüli pozitív és negatív szellemi hatalmasságokra is. De nem is értem, hogy merülhet föl az a gondolat egyesekben, akik Isten korlátlan uralmát elfogadják az élettelen dolgokra és a bioszférára nézvést, hogy korlátokba ütközik a nooszféra esetén? Ad absurdum, ez a gondolat egy nagyon kis lépés a politeizmus felé. Egyes teológusok mégis így gondolják. Ha mindezt az üdvösség útjára alkalmazzuk, a következőket mondhatjuk el: Pelagius szerint az ember önmaga döntései felől, és Isten csak rábólint, magyaráz, a szabad akaratot és a cselekedeteket hangsúlyozza az isteni kegyelemmel szemben, ez a tridenti zsinat álláspontja is. Augustinus és Kálvin szerint a hit Isten ajándéka, minden az isteni kegyelemen múlik, Isten munkálja bennünk az akarást arra is, hogy megtérjünk. A harmadik közvetítő álláspont, szinergizmusnak is nevezik, úgy tartja, hogy a hitre jutás, a megtérés, az újjászületés Isten és az ember közös munkája, így vélik a metodisták és egyes pietista irányzatok is. Ez a három irányzat vonul végig a keresztyénség évszázadain, és bár homlokegyenest ellenmondóak egymással, mindegyik a Szentírásra hivatkozik, és tud is hivatkozni, mert mindegyik elő tudja citálni a tanításának megfelelő locust belőle. A Szentírásnak e kettős természete sok fejtörést okozott a mindenkor bibliaolvasónak és teológusnak egyaránt.

És itt következik Sebestyén professzor zseniális meglátása, licence, találmánya a Szentírás kettős természetéről – nem véletlenül írtam így fennebb –, ahogy a testté lett igénél, Jézus Krisztusnál, a Szentháromság második személyénél elegyíthetetlen, de szét nem választható isteni és emberi természetről beszélhetünk, az írott igénél pedig egy minden végső okát kereső, metafizikai, theocentrikus és egy etikai, antropocentrikus látószögről. Ha az általa felfedezett titkos belső szerkezet szerint, organikusan olvassuk a bibliát, feloldódik az ellentétes textusok

közötti ellentét. Istennek kétféle akarata van: egy titkos, ami a theocentrikus, isteni látásmódnak felel meg, ez Isten metafizikai világtervének irányítója, és egy kijelentett, ami a törvény és az evangélium. És ez szépen alkalmazható érvként a predestináció és szabad akarat, a predestináció és fatalizmus, a predestináció és a bűn, és a predestináció és imádság kérdésénél is, amelyek, mint korább említettem, fejezetcímek is. Ugyanis a szabad akarat az antropocentrikus vonal, a predestináció a metafizikai, míg ez utóbbi nézőpontból „az ember mindenestől, tehát egész életével s annak megnyilvánulásával az Isten szuverenitása alá van rendelve, tehát egyáltalában nincs szabadsága, addig másfelől etikai, tehát antropocentrikus nézőpontból tekintve, az embernek megvan az erkölcsi szabadsága, azaz az a képessége, hogy a reá ható és cselekedeteit befolyásoló motívumok alapján saját belátása szerint, kényszer nélkül, önként cselekedjék”. A predestináció és a bűn esetén pedig kimondatik, hogy metafizikailag nézve Isten a bűn végső oka, de nem szerzője, teremtője, bár ennek (mármint az utóbbinak) ellentmondani látszik az Ézs 45,7, amely így olvasható: *Én vagyok az ÚR. (...) ki a világosságot alkotom és a sötétséget teremtem, ki békességet szerzek és gonoszt teremtek.* A teológiai fatalista folyton a metafizikai vonallal kokettál, annak alapján akarja élni az életét, ahelyett hogy Isten kijelentett akaratát keresné, ugyanez vonatkozik arra is, aki a predestinációra való hivatkozással az imádság fölöslegességét emlegeti, csak a metafizikai vonalat veszi figyelembe, s eltekint az etikai limestől, a számos kijelentéstől, mely az imádság létszükségességét hangsúlyozza.

„Természetes azonban az is – írja Sebestyén professzor –, hogy a predestináció problémái az általunk tárgyaltakkal nem merülnek ki; és bár le kellene már zárunk a tárgyalást, mindazonáltal szólunk kell még futólag két kérdéstről, amelyek a predestinációval kapcsolatos vitánál szintén sűrűn szőnyegre kerülnek. Az egyik az elvettetés (reprobatio) nagy kérdése. Azt ugyanis még elfogadják az emberek, hogy van kiválasztás, de az elvettetést szörnyűségnek tartják. És igazuk is van, Kálvin is azt mondta, hogy ez decretum horribile – és tovább nem tudott menni. S a lényeg az, hogy mi sem tudunk ma sem. Mert kerülő úton ugyan megpróbálták a kérdést kikerülni, amikor azt mondták: Isten csak kiválaszt, de nem vet el senkit; vagy Isten mindeneget akar üdvözíteni, de nem vet el senkit. Ennek az állításnak azonban a leghatalmasabb cáfolata maga az élet, mert ez azt mutatja, hogy az emberiség óriási része nem fogadja el a felajánlott kegyelmet.”

Persze kérdés, honnan tudjuk, hogy az emberiség óriási része nem fogadja el a felajánlott kegyelmet, lehet, hogy életük oly pillanatában elfogadták, amiről nekünk nem lehet tudomásunk, idevehetjük Péter első levelét végső soron, hogy Krisztus a tömlöcben lévő lelkeknek prédikált, egy fejezettel arrébb meg az áll, hogy a halottaknak hirdettetett az evangélium.

„Tehát két lehetőség marad: vagy azt valljuk, hogy Isten hatalma – írja Sebestyén – s Krisztus váltságáhalála az emberiség számára nem elég erős, vagy azt, hogy Isten világterve szerint történik az, hogy csak a kiválasztottak jutnak el az üdvösségre.”

De Istennek nem lehet az a világterve, hogy a teljes emberiségnek csak minimális százalékát üdvözítse, mert Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretéhez eljusson, mert egyszer minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus ÚR, s ez a valóság legteljesebb ismerete. Mert az élő Istenben reménykedünk, aki üdvözítője minden embernek, de leginkább a hívőknek, írja Pál apostol az 1 Timóteus 4, 10–11-ben, tehát az üdvösség egy alapállapot, mely örök időkre szól, a Szentháromság Istennel való kivételes bensőséges kapcsolatáról, Krisztus teste, Isten Fia ábrázatára való válásról és valami eljövő aióni különös feladatról szól, és arról, hogy egy pillanatra sem kóstolják meg e kiválasztottak a második halált, azaz nem mennek ítéletre.

„Visszatekintve már most az elmondottakra, az egész predestináció kérdése tulajdonképpen azon fordul meg, hogy ki nagyobb, Isten-e, vagy az ember? Van-e az Istennek abszolút hatalma fölöttünk annyira, hogy egész életünket, sorsunkat, sőt még túlvilági üdvösségünket is vezesse, irányítsa s kezében tartsa, vagy nincs? Ez a predestináció legbensőbb magva s a kérdés lényege. Mert a kiválasztás és elvettetés már másodrangúak a főkérdéssel szemben.”

Mókus

A párás hőség tömbjében hirtelen meglibbentek a megejtő szépségükben már az ősz közeledtére intő, rozsdaszínű levelek.

– Egy kis szél! – sóhajtottam, pedig nem az volt: a barnászörös lomb közül kidugta fejét egy rőt mókus, majd kecesen és gyorsan, mint egy kötél táncos, bizonytalan farkát maga után lengetve, átfutott a kerítés tetején, egyenest bele egy másik, ősziesen tarkálló bokorba, és eltűnt, teljesen belesimulva a cinkosan befogadó lombokba.

– Milyen fürge! Milyen szabad! – gondoltam, vagy inkább éreztem, mert az átsuhanó állatka látványa nem arra ösztönzött, hogy megfogjam vagy diót adjak neki, hanem – teljesen érthetetlenül – fájdalmasan belém hasított.

– Miért fáj nekem egy mókus könnyed, szellős áttűnése? – csodálkoztam, és megpróbáltam sorra venni a mókusokkal történt összes találkozásomat.

Az első kétségtelenül Misi mókus volt, Tersánszky Józsi Jenő minden korszakbéli minden gyerek kedvenc hőse, aki elsőként a mókusok közül szembe merészelt szállni a kötelmekkel, a szabályokkal, a mókustársadalom általános működésével. Hétévesforma lehettem, amikor történetét számtalanszor végigolvastam, irigyeltem bátorságát, eszét, furfangjait – körülbelül olyan képet formáltam róla, mint jó néhány évvel később Odüsszeuszról, akit szintén mindig úton láttam hajójával, aki szintén mindig győzött eszével és bátorságával. Még azonosítottam is őket egymással: Misi mókusnak az volt Krokó, ami Odüsszeusz Polüphemosz, az állatkereskedő ketrecében úgy volt fogoly, mint Odüsszeusz Kirkénél, és úgy csábíthaták volna el Misit az Örökké Termő Fák, mint Odüsszeuszt Kalüpszó. A kis hőst vitte-vezérelte Odüsszeusz kíváncsisága, esze; majd bölcs belátása és honvágya az ő kis hajóját is hazaröpítette. Hétévesen az első számú hősem kétségtelenül Misi mókus volt.

Talán ez sugallhatta, hogy amikor kineveztek őrsvezetőnek, és nekem kellett nevet adni az őrsnek, a Mókus név jutott eszembe. A csupa lány őrs visongott, röhögött, lehülyéztek, hogy nekik milyen komolytalan őrsvezetőjük van, de végül is ízelgették, kóstolgatták a nevet, és hozzászórtak, megtetszett nekik. A névválasztás már csak azért is jól sikerült, mert nem volt nehéz megtalálni a hozzá illő őrsi indulót, amit rögtön ordibálni is kezdtünk – általában hamisan, egyesek dörmögve, mások éretlen kis hangjukon cincogva, de ha a dallam kisiklott is, a szöveg egyértelmű volt: „Mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám...” Őrsi indulónkkal elsőként lettünk az „Őrsi indulók” címen meghirdetett csapatversenyen, és az egész Hernád utca tudta, hogy ha egy kék köpenyes leánysereg, lengő, szőke lófarkakkal,

szétálló, masnis copfokkal, kipirult arccal végigvonul rajta, és ordít valamit egy mókusról, az csakis a Mókus őrs lehet. Zászlót is kellett készítenünk: a világoskék, fektetett pajzs alakú vászon közepét piros-fehér-zöld csík metszette, rajta álló mókus, kezében dióval. Vagy mogyoróval. Mindenki másnak látta azt a kis, drapp görcsöt, amit a mókus a szája előtt szorongatott.

Úttörőéletünk legizgalmasabb eseménye a nyári táborban kötelező éjszakai riadó volt. Nem volt igazi riadó, mert mindenki tudta, hogy lesz, tehát ébren és izgalommal vártuk, hogy a csapattanácselnök jelt adjon az első támadásra: a két ellenséges őrs tagjai kúszásba, mászásba, indiánszökellésbe kezdtek, hogy különféle gaztettek után (száradó zoknik heverték párjuktól elválasztva és szétdobálva a körletben, a még álomban szendergők arcát fogkrémmel mázoltuk be – a gonoszabbak ezt cipőpasztával tették –, a könnyű súlyúakat pokrócba tekertük és átszállítottuk az ellenséges táborba; ha jól meggondolom, derekas katonai kiképzést kaptunk) el kellett jutni az ellenfél zászlórúdjához, és megkaparintani róla az ellenséges őrs zászlaját. Persze az ő céljuk is ez volt. De mi nem adtuk! A kis mókusos zászlókat! Dehogyan adtuk! Mintha nem is lányőrs lettünk volna, dühödten verekedtünk, rúgtunk, haraptunk, bokszoltunk, de a zászlót azt nem adtuk! Viszont a Kakukk őrsét sikerült eloroznunk, elrejtettük, és csak másnap reggel, a zászlófelvonáshoz szolgáltatuk vissza, hogy legyen mit a Kakukk őrsnek felvonnia. De közben diadalittasan ordítottunk: – A Mókus legyőzte a Kakukkot! A Mókus legyőzte a Kakukkot! – ami ugyan nem volt valami fényes győzelem, és főként köze nem volt egy valószínű harchoz.

A mi iskolánkban minden évben szokás volt – de talán az egész országban is –, hogy november 7-e tiszteletére, ünnepelőbe öltözve: fehér ing, sötétkék alj, úttörőnyakkendő, elmentünk a legközelebbi moziba, amelyet erre az alkalomra az iskola kibérelt, és kizárólag szovjet filmek vetítésére utasított. Az „ötvenhatos események” után az első film, amit láttunk, a *Szállnak a darvak* volt. Előre sejtettük, korábbi évek tapasztalatai alapján, hogy mekkora háború lesz, hány katona fog meghalni, hány tank fog bedübörögni, szembefordulva velünk, mintegy nekünk rontva, repülnek az égbe a Sztálin-orgonák, ahogyan az minden eddigi filmben lezajlott.

Itt most azonban valami más történt. A főhőst, Boriszt – Alekszej Batalov játszotta – felhőtlenül boldog szaladgálásban és meghitt sétálgatásban láttuk szerelmével, Veronikával, akit Mókusának becézett – Tatjana Szamojlova játszotta –, lépcsőkön futkároztak fel és le, Veronika szoknyája minden lépésnél lebbent, Borisz gyönyörködve nézte. De boldogságukba betört a háború, mert Borisz önként jelentkezett, és behívták. Búcsúzóul ajándékot hagyott Mókusának a szomszéd néniénél: egy kis zacskó mogyorót, benne egy kis mókussal és egy levélkével. Veronika szülei meghaltak, Borisz szülei – felelősségteljes orvos apja és komoly tekintetű anyja – mint fiuk menyasszonyát befogadták, ott élt köztük, de velük élt Borisz unokabátyja, Mark is, aki zongoraművészetére való tekintettel mentesült a katonai

szolgálat alól. Borisz távollétét kihasználva szemet vetett Veronikára – a lány ferde vágású, fekete szeme csak úgy villogott a gyűlölettől, ami nem csak a kellemetlen és terhes udvarlásnak szólt, hanem annak az általa léhának tartott magatartásnak is, amellyel Mark kijárta, hogy ne vigyék el katonának, míg Borisz önként ment a hazát megmenteni. Mark, hogy ne kelljen sokat fáradoznia az udvarlással, kicsalta a szomszéd nénitől a mogyorós zacskót, de Veronika rá se hederített, bevágta egy fiókba. Boriszról sokáig semmit nem tudtak, és amikor halálhírért vették, Veronika feladta Markkal szembeni ellenállását. Még a mogyorós zacskót is elővette, kiemelte belőle a mókust és az alá bújtatott levelet: „Az én Mókuskámnak.” Veronika megrendült. A film káprázatos precizitással játszatta egybe Veronika megrendülését és Borisz halálát, jelezvén egyidejűségüket. A fiút egy nyírfaerdőben érte találat, forogni kezdett vele a világ, a rendező jóvoltából valóban körben forogtak a fák, a foszladozó felhők, és a haldokló utolsó víziójában keveredtek, egymáson áttűntek a múlt szép emlékei – Mókuska, a tervezett menyegző: Mókuska esküvői ruhában, virágok, tavasz – és az eljövendő nihil. Borisz a nyírfába kapaszkodva, körforgásában egyre lejjebb és lejjebb csúszik, míg földet érve meghal.

Ez a haldoklás és halál talán a legszebb – mindenestre a legelső – filmes élményem volt. A záró képsorokon a háborúban ápolónóként dolgozó Veronika hatalmas virágcsokorral szalad a sérült, rokkant, vagy ritkábban egészségesen visszatért katonák között, és osztja szét a – lelkében Borisznak szánt – virágokat.

Mintha az én összes mókus-élményemet, a hozzájuk fűződő szabadon szárnyaló vágyamat öntötte volna szavakba, képekbe, ritmusokba a Szépirodalmi Kiadóhoz beadott kötetével, akkor még ismeretlenül, a később barátommá lett költő, aki verseit *Mókuskerék* cím alatt gyűjtötte össze. A cím könnyen belátható szimbóluma életünk folytonosan ismétlődő, önmagába visszatérő, kényszerű cselekvéseinek. Ezt Láng Éva hatványozottan élte meg: a mások által könnyedén hajtható kerékre ő ólomsúlyokat rakott, hogy azzal nehezítse küzdelmét, másokénál gyötrelmesebb rutinját. Ha családja kora reggel, hatkor kelt, ő felkelt négykor, hogy tiszta abrosszal terítsen, meleg ételt tálaljon már reggelire is; napi ötször állt mindenki rendelkezésére terülj-terülj asztalkája, „hogyan senki ne maradjon ellátatlanul” – mondogatta állandóan. Egy Láng Évánál elköltött étkezés órákra megszüntette az ember szellemi tevékenységét, és arra kényszerítette, hogy csak az emésztésre koncentráljon. A lakás parádésan tiszta és antik tárgyakkal díszített, ezeket talán túlszűfoltan helyezte el egymás mellé Éva a sötétbarna koloniálszekrények polcain: már-már hasonlított egy régiségkereskedésre – de ezáltal volt hamisítatlan hangulata. Szemünk láttára végezte a háziasszony kötelező munkáit, felsőfokon, mellette verseket írt, melyeket a lakoma végeztével kántálva, fojtott hangon fel is olvasott – ezek mind magas színvonalú, kidolgozott alkotások voltak. A minőségéből nem engedett, belső kényszerét neves rokonainak rá nehezítő híre is növelhette: a kor három kiemelkedő esztétája, Elbert János, Molnár Gál Péter és Ungvári Tamás voltak unkatestvérei.

Segített mindenkinek, mindenkor, mindenben, amiben tudott. És boldogtalan volt – én azt hittem, hogy a háború okozta be nem gyógyuló sebek miatt, vagy csak e miatt a lélekölő, körben forgó élet miatt, amit a *Mókuskerék* verseiben megírt. Depressziós és mániás fázisai kiismerhetetlenek voltak, okukat csak sejtthettük, vagy azt hittük, hogy sejtjük. Aztán egyszer, egy hangverseny szünetében – már jócskán benne jártunk a 21. században –, unokatestvérétől megtudtam, hogy velem egyidős lánya, nyolcévi betegség és szenvedés után, agydaganatban meghalt, 54 évesen. Éva mindent tudott, és képes volt titokban tartani. A *Mókuskerék* ezzel a súllyal is terhelte. Az ő mókuskereke hihetetlen kínokat görgetve forgott, forgott, míg Éva eltemette élete egyetlen szerelmét, a férjét is, és egyedül maradt minden fájdalommal. Akkor már intézetben lakott. 2005-ben, nyolcvanadik születésnapján hívtam fel, hogy gratuláljak neki – most, hogy ezt írom, érzem, milyen álságos lett volna ez a gratuláció, de ő megoldotta. Már nem engedett szóhoz jutni, szép szavakat mondani, csak hallgattam, ahogy mormolja: forog a kerék, forog a kerék, még meddig forog a kerék? Az övé ezután már nem sokáig forgott: még megírta 2006-ban az '56-os „események” rossz emlékü állami ünnepeit meg az azokat kísérő fenyegető randalírozásokat, és akkor úgy döntött, hogy neki elég volt a mókuskerékből és az álszabadságból. Szabad akaratából halt meg.

'56 napfényes októberét az osztály tanulói sokféleképpen éltek meg és adták elő: attól függően, ki mit hallott otthon, azt szajkózta tovább az osztályban. Az események lényegéről – azt hiszem – egyikünknek sem volt fogalma, hiszen tízévesek voltunk. Azt érzékeltük, hogy szüleink nem, vagy csak sokkal kevesebbet járnak dolgozni, az utcákon mindenfelé vér folyik, és halottak, sebesültek fekszenek szerte a városban. Az élelmiszer mindenütt kifogyóban. Hogy kinek kell drukkolni? Ki vív élet-halál harcot a zászlóért? Most már nem a Mókus őrséért, hanem a lyukas közepűért – és miért is vágják ki a közepét? A hajdani éjszakai riadó mégsem volt elégséges felkészítés az igazi harci helyzetekre. Ide kevés volt a fogkrém meg a cipőpaszta. Aztán, hogy ne lássunk, ne halljunk, ne beszéljünk, leköltöztünk a pincébe, földi életünk rontott alvilágába. Hosszú ideig fény és levegő nélkül éltünk.

Miután feljöttünk, nélkülünk és hozzájárulásunk nélkül – ezt később is nehéz volt megszokni, hogy helyettünk és felettünk döntik el a dolgokat és sorsunkat –, másmilyen világ épült. Hogy milyen, azt még nem lehetett megítélni. A tanítás elkezdődött, a tél elmúlt, és eljött a tavasz legszebb ünnepe, március 15-e.

Boldogan indultam otthonról, bár kissé csípős volt még a reggel, ezért anyám a fehér ing alá egy kis fehér trikót is rám adott. Sötétkék rakott szoknya, fehér térdzokni, ami fölött fázott a combom, és úttörőnyakkendő. Ahogyan azt az ünnepekkor megszoktuk: szélről lengedeztek a zászlók, pattanásig feszültek a rügyek, és az éledő tavasz illata töltötte be a csúnyácska hetedik kerületi utcákat. Beléptem az osztályba. Döbrent csend támadt, mindenki rám meredt. Nem értettem, mi a bajuk velem. Aztán hárman nekem rontottak, egyikük letépte a nyakkendőmet, majd odahurcoltak a fogashoz, ketten tartottak, a harmadik a nyakam köré tekerte

a nyakkendőmet, és megemelték, hogy a nyakkendő elérje velem a fogast. Szép, jó nagy nyakkendő volt, korallszínű selyem, az orosz levelezőpartneremtől kaptam. Hát most jól megszorították vele a nyakamat, és felfeszítettek a fogásra. Már nehezen kaptam levegőt, beszélni sem tudtam, pedig meg akartam kérdezni, miért teszik ezt velem. És amikor már végképp belém szorult a hang, elkezdtem énekelni, mert azt gondoltam, hogy amíg énekelni tudok, nem fulladhatok meg.

– Mint a mókus fenn a fán – kezdtem rekedten, hamisan.

És akkor, életemben először, de lehet, hogy utoljára, hálát adtam a szüleimnek, hogy olyan dagadtra hizlaltak, mert a fogas nem bírta el, letört, és én a földre estem. Még mindig jött valami nyikorgás a torkomból: – az úttörő oly vidám... –, de már nem bírtam tovább. Onnan, a földről néztem körül az osztályban, mi is történt, miért történt. És onnan láttam, hogy csak nemzetiszínű zászlókkal van díszítve – most kezdett derengeni, hogy az utcákon sem lobogott vörös zászló, és hogy senki máson nincs nyakkendő. *Ez az ünnep erre kötelezett volna engem is, de én a „három tavasz” emlékével indultam el otthonról.*

A kerítésen futó mókus láttán elszorult a torkom, felkavart az ő könnyed, elegáns szabadsága, amiből mi – hajtván ki-ki évtizedeken át a maga mókuskerekét, ellenszegülve vagy megadással – csak ritkán részesülünk. Most már tudom: az én szabad mókusomat nem lehetne belekényszeríteni egy mókuskerékbe, ahogyan az állatkereskedő tette volna, mert újra meg újra megszökne. Mint Misi mókus. Van még mit tanulnunk a mókusoktól is.

HEDRY MÁRIA

Zrínyi Ilona

A színpad folyamatosan változik, fényekkel gondolom elválasztani a különböző időben és helyszínen játszódó emlékképeket. Színpad szerinti realitás a hajó, ahol kezdődik és végződik a darab, s többször visszatér az emlékezések során. Hajón utaznak Kis-Ázsiába, Nikodémiába. Ez a száműzetés utolsó állomása. Az első jelenetben sötétség van, csak Ilona látszik és a hajó fedélzete, amely később szoba, vár, klastrom, az emlékeiben. Az évszámokat mindig kiírom a színész, a rendező tájékoztatásául, megkönnyítve a történelmi ismeretekben való eligazodást.

Az idősíkok egymásra épülése, oda-vissza ugrása fontos, fényekkel lehet elválasztani. Ilona különböző korait, helyzeteit különböző kendőkkel gondolom, a hajón ezüst, a klastromban fényes fekete, Munkácson élénkzöld, az esküvőjén díszes fehér; Thökölyvel erős piros, de mindig különleges és drága anyagok, díszes is, a legrosszabb helyzetekben is. Haja mindig fekete.

Vitorlás hajó fedélzete, előtérben pad, amely később lehet fekvőhely. Mögötte jobb oldalon durva asztal, rajta korsó. Később íróasztal. Víz csobogása hallatszik, a tenger egyenletes hangja. Ilona jön, kezében egy kis ládika. Kihajol a korlát, majd fáradtan leül a vitorlarúd mellé a padra. A ládát maga mellé teszi. Ebben személyes emléktárgyai vannak.

1701. szeptember, a hajón

ILONA (*fáradt, de az erő nem hiányzik belőle most sem*) Mintha a végtelen feketeségben ringatóznánk, csak a hullámok kitartó surrogása árulkodik, hogy a tengeren vagyunk. Mindenható Istenem! Hova viszel még minket? (*Tárgyszerűen, nem sajnálkozva.*) Előbb Bulgária, alig gyökeresedtünk meg ott, aztán Konstantinápoly, s most Nikodémia, Izmit... Nyolc hosszú éve már, egyre távolabb a hazától. Erdély hegyei, Hegyalja arany szőlői, sokat szenvedett apró falvaim... Mennyi árusítás, mennyi szószegés. A Habsburg s a török, a két hatalmasság békét köt. Kölcsönös kényszerűség! A lengyel király sem áll ki már mellettünk, pedig valamikor pártunkat fogta. De hogyan is tehetné! Mind csak játszik, a játékban benne van Velence, a német fejedelmek s a többiek. Mi a játékasztalon csak gyalog bábok... (*Feljajdul.*) Mennyi vér, Istenem, mennyi ártatlan áldozat! Háború és háború. Szabadságot akartunk a hazának, és száműzöttek lettünk. Én, a Rákóczi-uradalom egykor csodált asszonya!!! I. Rákóczi Ferenc körülrajongott özvegye... (*Büszkén.*) Mégis, engem el nem riasztott semminémű rossz, ellenséges szándok, hogy másodszer annak nyújtsam kezem, kihez szívem vágyott, s hú hitestársa levém Thököly Imrének, a rebellis kurucvezérnek. A császáriaknak oly nagy szálda vagyunk, hogy még Konstantinápolyban sem lehet maradásunk, mennünk kell tovább

Kis-Ázsiába. A szultán engedett a császárnak a béke fejében. Igaz, eltart minket s kíséretünk menekülőit. Keserű kegyelem... rab-vendégség...

Mennyei drága Madonnám, csak őt kíméld, szerelmes uramat! Lehet, hogy tán tévedett, tán hibázott is, akárcsak jómagam, de a fájdalom, a csontjait gyötrellemmel szaggató kín ezerszer bünteti, s a csalódások, a megaláztatások a lelkét még inkább szenvedéssel telítik. *(Fájdalommal kitör.)* Szerelmünk kései gyümölcse, drága uram szeme fénye, kicsi leánykám, legalább te ne haltál volna meg! Örömteli vigaszom voltál, édes szentem, bubám!... Élted egy évig sem virult! Idegenben születél, s idegen földben nyugszol. S az én árván felnőtt gyermekeim sem látom többé?! A Rákóczi gyerekek! Julianka, Ferkó!

FERENC Édesanyám! Engedje meg, hogy még egy sakkot játszhassak!

ILONA Ferenc! Tanulóórát következik. Nemcsak játékból áll a világ. Vár Erasmus mester.

FERENC De édesanyám! Csak ezt az egyet még!

ILONA Tanulószobád addig el nem hagyhatod, míg a napi penzumod el nem végzed.

FERENC Értem, édesanyám. De legalább azt engedje meg...

ILONA Majd ha a magyar írást eleget gyakoroltad!!!

(Nagyon szomorúan.) Nekem soha nem írtál, drága gyermekem! Nem engedték! És... te sem akartál... nem bocsátottál meg... nem értetted meg... az én választásom... az én szívem óhaját... soha nem szeretted Thököly Imrét!... Tizenkét éves voltál, amikor utolszor láttalak... hitványul elárultak, elszakítottak tőlem, hogy németnek neveljenek... *(Kétségbeesetten.)* Fiam, fiam! Lelkem büszkesége! Fejedelemnek neveltelek, Lengyelország trónján is várományos voltál. Vajon lesz-e II. Rákóczi Ferenc, Erdély fejedelme? Utolsó leveledben Julianka hűgödhöz már alig bírtad a magyart! Pedig tanítóid mennyit fáradoztak otthon magyar beszédeddel. Magam is szigorúságos voltam veled.

(Lágyan emlékezve.) Csillagok fényei, örökkévaló messzeség kincsei! Mint a sárospataki kertben, ha elnéztük őket. Számláltuk a Göncöl rúdjának csillagait, s játszottunk, ki számlál több égi pénzt. Így mondtad, kis Juliankám. Nyugalmas, szép élet volt az.

A kert egészen másmilyen volt, ha néhanapján együtt levétek ott Thökölyvel. Karoltuk egymást. Illat áradt szerte az estében, virágaim, gyógyító füveim nehéz balzsama. *(Érzéken, mint egy szerelmes nő.)* Megbolondított minket az az édes-fanyar, mámoros levegő, a mandolás kert szertelen bűbája, s szerettük egymást, mennyire tudtunk szeretni a harcok árnyékában is!

(Kijózanodva.) Itt nincs illat. Virág sincs, csak a semmi, a sötét, a víz, a víz.

Alszik az uram? Elnyugodott? A bortól talán el is fáradt. Csillapodott-e a fájdalom a lábában? Komáromi János, drága jó lélek, vigyázza álmát. Istenem, te mindig adsz mellénk őrangyalokat, mint ezt a hűséges titkárát uramnak. Mióta is már? Hűsz éve is lehet, hogy követi őt minden bajában. Áldd meg, istenem, adj boldog létet neki... És nyugodt álmot.

Holnap, ha megérkezünk, rögvest mulatságot rendezünk. Most a multság a legfontosabb! Nem adjuk búra magunk, a bánatot messze üzzük! Vigadunk és táncolunk! Muzsika lesz és tánc, és jókedv és sok-sok bor, mint Munkácson, amikor egybekeltünk. Micsoda menyegző volt! Híre kelt egész Európában. És milyen szép volt az én szerelmes uram, mátkám! *(Kinyitja a ládikát, és előveszi belőle a menyasszonyi koszorúját a fátyollal.)*

1682, Munkács

(Vers Gyöngyösi Imrétől, énekel, táncol.)

66. Homloka lilium, az ajaka kláris,
Helenán sem talált ennél szebbet Páris,
Az melynek hervadni magánosan kár is,
Bár csókod harmatja érte volna máris.

67. Cédrus az dereka, tekintete ráró,
Mint vadász Diana, gyors lába úgy járó,
Dolgaiban rendes, az üdőtül váró,
Neme királyi vér, nem csak egy köz báró.

ILONA *(táncol a fiatal Thökölyvel)* Sokáig vártam kegyelmedre! No meg a császár engedélyére! Lipót nem siette el! Kegyes volt öfelsége... azt hiszi, hogy megfékezem magát... *(Nevet.)* Mit gondol, kedvesem, meg tudom én magát fékezni? És ha nem akarom?... Ha nekem így jó, ahogy van?... Lipótnak csalódást okozunk...

Tudja meg kegyelmed, Zsófia napám nagy híve Lipótnak, legalábbis így tesz a fiáért, s így a Rákóczi gyerekek császári védelmet élveznek. *(Dzáráson.)* Lipót a gyámjuk, apám hóhéra. Anyám, a büszke, szép, erős Frangepán Katalin, apám fővesztése miatt esztét veszítette, s Grázban az elmeegógyintézetben végezte.

(Thökölynek magyarázza izgatottan.) Gyerekként szerettem Apácskám ölben ülni, s ő mesélt nekem a régi dicső harcokról, Miklós dédapáról. Ozai kúriánk falai között gyakran eljátszottuk Szigetvár csatájának történetét. Tanított a szépre és becsületre, s a hazának feltétlen hűségére. Jutalma a hóhér bárdja volt. Gyakorta álmodom veled. Levágott fejjel áll az ágyam mellett...

ILONA Thököly! (*Tettetett könnyel.*) Mindenki róla beszél. Szép, erős... és... nagyon, nagyon fiatal... S művelt is a hírek szerint. Tud nyelveket, többet is. Nagy birtokot örökölt... S a harcaiban győz. Amerre megy, győz, s egymás után csatlakoznak hozzá a városok, a seregek... Irigyei vannak, s a tehetségének híre útra kélt... a török Porta is elismeri már. Talán számol is vele. Alig múlt húsz-egynéhány éves.

Levelet írt nekem, hízelgő, ármányos sorokat... Azt is mondják, okos diplomata, s úgy forgatja a szót, hogy mindenki behódol akaratának... No hiszen... De nem, az nem lehet. Miért nem? Őzvegy vagyok, s az ország legnagyobb birtokának úrnője. A Rákóczi-uradalom fél országot tesz ki. A másik harmada Erdélyben Thökölyé. Erősödő hadsereggel a háta mögött. Ez lehetne a béke záloga...

(*Haraggal.*) De a kurucokkal? Akik szélnek eresztett végváriak, nincstelen, nyomorult jobbágyok, és megkeseredett nemesek, kiknek a császáriak elkobozták mindenük? Ahol megfordulnak, csak felégetett falvakat, ínséget hagynak. Szédett-vedett fosztogatók! Azt mondják, szabadságot akarnak, független országot... Lázadókként? Törvénytelenül?... Gázolnak népre, asszonyra, termésre. A céljaik jók, de a mód, ahogy teszik, a hitványság maga!

Talán Thököly rendezni tudja soraikat? S a gyermekeim? Bizonytalanságoknak tegyem ki őket? Kockáztassam javaikat egy kétes háborúzó miatt?... A kuruc ugyan kegyetlen csorda, de legalább elszántan harcol a német ellen... Micsoda gondolat... én és egy kuruc vezér! Aki erdélyi nemes... nem olyan rangos, mint én... azt mondják, becsvágyó... és azt is, hogy üstökös... Az országnak biztonságot, önbizalmat adna ez a házasság... talán erőt...

De én?! (*Előveszi a tükrét és nézi magát.*) Még a francia röplapok is azt írják, szép vagyok... Örültség. Talán nem is gondol rám? Mi történik velem? ...eszem hagyom? Egy hadvezér... Mit hadvezér!... Kalandor!...

Thököly az országot fel tudná szabadítani a töröktől. De a Habsburg császárnak az a jó, ha a mi földjeinken élnek a basák, nem az övékén. (*Egyre szenvedélyesebb.*) Nincs ország itt, csak egy nagy hadszíntér. Mindenütt a császáriak kegyetlenségét sírják. A szerencsétlen nép egymást irtja, ki kihez húz, kinek a szolgálatában tengeti életét, aztán fordítva, elpártolnak ettől is, attól is, azt sem tudják, ki ellen mennek, csak mennek, és csak egymást kaszabolják. A császári pribékek nem irgalmaznak az otthon maradt asszonyoknak se, gyermekeiknek sem. Szét-szabdalt országban az erősebb a hatalom nevében a védtelenekre, a gyengébbekre tör. Ez keresztény erény? S Jézus nevében ölik a protestánsokat, akik pedig vallják uruknak Krisztusunkat, akárcsak mi, katolikusok. Szégyen! És álnokság. Istenünk egy, és mind őt valljuk... Thököly is protestáns...

(*Győzködi magát.*) ...Az országnak függetlenséget akar, alkotmányos jogot, Bethlen álmát, a királyi Magyarország és Erdély egyesítését, a töröktől nem szolgálai függést, hanem védelmet. Visszaállítani a szabad királyválasztást! És vallásszabadságot a protestánsoknak, elkobzott javaik visszaadását. Apám, te is ezt akarnád!!!

ILONA (*dúdolja az előbbi dalt, egészen belefeledkezik az emlékezésbe, majd felriad*) Hányszor kérdeztem, hogy jól döntöttem-e? S vajon nem csak hitegettem magam, s a végzet olyan erős volt, hogy nem lehetett mást tennem, mint amit tettem? A politikai fontolgatás adott igazolást arra, amit nem bírtam volna már megtagadni, ami felé egyre nagyobb erővel lökött az én belső akaratom, s végül egész éneket átadni kívántam a vele való házasságnak. Az én döntésem volt ez? Vagy egy rajtam kívül lévő erőé?

De nem döntöttem könnyen száműzöttként Bécsben sem, az Orsolyák zárdájában, amikor eljött az idő, s választanom kellett, kövessem-e őt a száműzetésbe, vagy maradjak Bécsben... (*Lassan kivesz egy kis fakeresztet a ládikából.*) Ez a kis egyszerű kereszt volt a vigaszom. Nehéz pillanataimban mindig magamhoz öleltem, úgy imádkoztam erőért. A bizonytalanságban szükségem volt az isteni támaszra.

(*Nagyon szenvedélyesen.*) Mi végre a szüntelen harc? Emberek élete árán? Dédapám a török ellen halt hősi halált Szigetvárnál. Téged, Apám a Habsburgok végeztek ki. Micsoda gyalázat oltotta ki életed! Emlékszem a megrendülésre, amit az árulásnak is beillő vasvári békekötés kiváltott a gondolkodó főkből. A Habsburgok váratlanul békét kötöttek a törökkel. Magyarország kiszolgáltatottá vált. Tűrhetetlen önkényesség uralkodott el. Feldúlta török is, német is, mindenütt rendtelenség, átok. A főurak birtokait elvették, s kincstáraikat így növelték... A protestánsokat elüldözték, prédikátoraikat gályarabságra eladták vagy kivégezték. Elvették az ország alkotmányosságát, nem volt jog, nem volt szabad választás! Önkényuralom és rettegés mindenütt...

Te különbékét akartál a Portával, s önvédelmi felkelést hirdettél. Frangepán nagybátyámmal együtt tárgyalni hívtak Bécsbe. Bántatlanságot ígértek. Koncepció perben elítéltek, és lefejeztek mindkettőtöket. Férjem is így végezte volna, ha anyja, Zsófia fejedelemszöny nem fogad hűséget a császárnak, s minden követ megmozgatva, százezer aranytallér fejében kikönyörögte életét... szegénynek, rövid időre még... s mégis meghalt hirtelen és fiatalon... védtelenül a betegséggel szemben.

Idegen udvarokba rossz híruk kelteni mentek áruló magyarok!

(*Hirtelen lecsendesedve, keserű, száraz hangon. Levelet ír.*) Lipót Habsburg császárnak, Magyarország és Csehország királyának.

Felség! Engedelmevel, Helena Zrínyi, Rákóczi, Erdély fejedelmének özvegye írom önnek kegyelmébe ajánlva magam... s követeim által kegyes pártfogásába helyezvén ügyünket. Életem fogytáig Felséged kegyelmességébe ajánlom árvaim és jómagam, s készebbek volnánk egy óráig nem élnünk, hogyszem mint Őfelsége ellen, a magyar hazának legkisebb romlására igyekeznénk.

Követeim által tudatom Felségeddel, hogy Thököly gróf kezemet óhajtaná, s ezért Felségeddel kész békét kötni, s minden időnkben a török ellen harcolni Felséged oldalán. S úgy hiszi, hogy országunk javára s Felséged kegyelmében bízva,

a magyarok lehetnének, kik végleg kiűznék a törököt Európa földjéről. Én nem adtam követeinek választ, csak annyit, hogy mindenben Felséged akarata számomra a mérték, s Felséged engedélye nélkül semminémű határozatra nem adom magam. Felséged kegyessége elé járulva kérem, tudasson kegyes szándokáról ebben a dologban, s ebben bízva fogom esküvöm idejét megjelölni a gróffal.

Ajánlom magam kegyelmébe gyermekeimmel,
Helena Zrínyi

(Váltás, táncolni kezd.)

ILONA Zenészeim, ez az a szép muzsika, amit hoztatok Itáliából? Gyönyörűség.

ZSÓFIA Mi ez a felfordulás?

ILONA Zsófia napa, Julianának hoztak virginált Itáliából.

ZSÓFIA Virginált? Aztán minek az?

ILONA Muzsikálni.

ZSÓFIA Ahelyett, hogy imádkoznának! Mindig a bolondságokon járhatja az eszük!

ILONA Imádkoznak is, de muzsikálnak is. A muzsika kedves Istennek.

ZSÓFIA Könnyelműség!

ILONA Szeretek táncolni.

ZSÓFIA Szégyen ez erre a házra. A páter azt mondta, hogy az udvarában sok a protestáns. Miért nem űzi el őket?

ILONA Miért tenném?

ZSÓFIA Kötelessége lenne!

ILONA Eszemben sincs!

ZSÓFIA Ez a haza és a császár iránti kötelesség. Eretneket nem tűrök a házamban.

ILONA Másként imádkoznak kicsit. Ennyi az egész. Emberek. És én megvédem őket!

ZSÓFIA Ez nem méltó Rákóczi özvegyéhez.

ILONA Rákóczi is protestáns!

ZSÓFIA Volt. De megtért énáltalam és a császár kegyelméből!

ILONA Táncolni és muzsikálni fogunk, Napa, mert a muzsika nemesít, és a tánc gondot űz!

ZSÓFIA Szégyentelen!

ILONA Napa! Juliankával és Ferkóval Makovec várába költözünk.

(Játszik a ládikával, elmereng az emlékeken, s kezébe kerül egy piros elszáradt rózsa. Elmosolyodik.)

1680, Makovec vára

ILONA *(udvarnépéhez határozottan, de izgatottan, mint randevúra készülő nő)* Thököly meglátogat. Készüljete nagy ebéddel, számos a kísérete is. Legyen leves fácánból, ökröt nyárson süssetek, s akappant is bekenjétek illatos füveimmal. Süteményt mandulását és édes köményest. Sáfrányosat is. Bort három fajtából, a két évvel előbbi hegyaljai a legerősebb. Szaporán! *(Illatos szirmot szór körbe.)* Megyek mindjárt én is. A legszebb köntösöm akarom, a gyönggyel kivarrt selyemruhám, a piros és ezüst szélűt. Hajamba ékül gyöngyös pántot fonjatok. Készítsetek nekem illatos fürdőt. S Julianka és Ferkó is illendően öltözzenek. A legszebb asztalnemű kerüljön elő! A liliomos porcelán, és az ötvösmíves ezüstitálakon hozzátok a fogásokat. Virág is legyen az asztalon! Neves és fontos vendégünk lesz!!!

Mire nem vetemedik kelmed, ilyen virággal hódolni! A bíbor szín nem árulkodik fölöttébb szerénységről. Ejnye, Thököly uram. De az illata kedvemre szolgál. Köszönöm.

(Magában, kezében a rózsa.) Mi legyen? Istenem, mi legyen? És mi lesz? Ez az ifjú ember megbűvölt engem. Lehetséges ez? S milyen ármányosan adta kezembe ezt a virágot! Mint titkos jelet, melyet csak én érthetek, s látta közben minden szájtató népség... Nem merem kimondani... ismeretlen érzés... Istenem! ...és ő? Éppen engem... Olyan fiatal! Rákóczi iránt ezt soha nem éreztem. Azt a frigyet apáék és Zsófia nagyasszony döntötték el, ezt én fogom... ha Istenem valóban így rendel... Egyáltalán vágyik ő engem? Engem, csak engem. Egy özvegyet... hiszen szép vagyok. Európa uralkodói üzennek, hódolnak nap mint nap. Mennyivel könnyebb egy szolgálónak, ha szeret, mint egy fejedelemnőnek. Gyenge vagyok most. És ez a gyengeség olyan jólesik!... *(Feldobja a virágot és nevet.)*

1701, a hajón

(A tenger zúgása hallatszik.)

ILONA Zsófia fejedelemasszony örök nyugalomra tért. Koporsóját Kassára vittük, örök sírhelyére. Hajszál híján a jezsuita páter, Napa gyóntatója kiforgatott volna. Nem sikerült neki. Időben leltárt csináltattam. Hatalmas kincs volt... Regéc, Patak, Borsi, Tokaj, a hajdúsági várak, s minden, minden elveszett a szüntelen háborúban. Ékszereim odaadtam Thökölynek. Amikor kellett újabb hadviselésre... Nem baj, semmi nem baj. Egyetlen gondolat emészti lelkem, mi van a fiammal? Ferenc, édes kisfiam! Mit tudsz te énrólam? Mit gondolhatsz te énrólam? Mennyi rossz pletyka, egy egész életnyi rágalom!

Azt mondják, a vidék nagyon szép. Sok a virág. Van ott egy hely, a Virágok mezeje. Szép, áhítatos név. Igen, ott meglészen nyugodalmunk. Teremtene kell majd egy új, békés világot, szépségeset és napfényest. Felejtés kell jöjjön gyötrelmes, soha csendesedni nem tudó, szilaj lelkére. Nekem lesz dolgom ezt a felejtést elültetnem virágaink között. Élnünk kell tovább, a mindenható szolgálatára.

1682 ősz, Munkács vára

ILONA *(lelkesen elbeszéli, miközben mintha beszaladna udvarnépe közé)* Thököly elfoglalta Kassát! A bányavárosok is Thökölynek hódolnak! Az én váraim mind kuruc kézen! Megyek velem. Ferkó is jön, hadd tanulja a hadi iskolát. Rakodjatok szekerekre! Viszünk élelmet bőven, étkefogó is jöjjön, az uramnak a legjobbkat adja! A kisúr lovai rendben? A többiek Patakra mennek, ha csitul a harc, megyünk mi is. Addig rendezkedjétek be, várjatok nyugalomban. Zenészeim egy részét magammal viszem a táborba. A többi megy Patakra. Kassára hívja uram az országgyűlést. Drága Uram, megyek kegyelmeddel, ahova megengedi!

A szultán Thökölyt kinevezte Felső-Magyarország királyává nagy ünnepek közepette. Az én uram a török szövetségese?!... Bethlen Gábor is ezt tette! Kényszerűségből fogadta el a török kegyét. Inkább lenne az osztráké? Tudja ő, mit tesz. Bölcs és előrelátó.

(Nagy energiával.) Ferenc, édes fiam, maradj mostohaapáddal a táborban, nekem most el kell mennem intézni a falvak, városok dolgait. A szegény nép sok panasszal él. Én vagyok ispánjuk is, nem hagyhatom őket sokáig magukra. Igazságot szolgáltatok nekik legjobb erőm szerint. Nem hagyhatom, hogy a várak kapitányai zaklassák őket.

(Egyszerűen elbeszélve.) De nem volt nyugságom saját birtokaimon. Csak órá gondoltam, csak az ő híreit vártam. Kegyetlen volt nélküle minden pillanat. A táborban szörnyű híret költöttek. Azt beszélték, Ferencet meg akarta mérgezni. Ezt én nem hiszem. Semmi esetre sem. Ezt csak az irigyei találhatták ki... az irigyek. Nevetséges. Azt is beszélték, még régen, az esküvő után, hogy kígyót fogadtam az ágyamba. Az a kígyó valóságos volt. Egyik éjjel a szolgálólányom azzal költött fel, hogy látja, a párnámon egy hulló mászik. Megijedtem és kiszaladtam. Hát ez volt az a kígyó, s a szóbeszéd máris átváltoztatta férjévé. De a végzetes fordulat bekövetkezett. Kara Musztafa fővezér Bécs alá vonult roppant seregével. Thököly pedig az ő szövetségese volt. Igen. Ez volt a hanyatlás kezdete. Európa összefogott. Bécs már nem hagyták veszni. Az nem a kis Magyarország, melyne testén bátran hadakozhat ez is, az is! Melyen átgyalogolhatnak idegen hordák. Nem kár érte!!!... De Bécs a keresztény világ fontos láncszeme. A megvadult császári seregek elfoglalták várainkat, elveszett Eperjes, Ónod, Tokaj és Kálló. Reszkettem érte. Jöttek a rossz hírek, egyik a másik után, s én egyedül nem tudtam kétségbeesésben, mit tegyek, hova forduljak?

(Levelet ír.) „Megvallom, nem gondoltam volna, hogy oly szerencsétlen legyek, s Kegyelmed nélkül töltsék sírással az áldott ünnepet. De minthogy Isten Őszentségének és Kegyelmednek úgy tetszett, legyen úgy minden. De kérem, édes szívem, uram, legalább gyakortább tudósítson hunléte felől! A nagy Istenért kérem kegyelmedet, édes kincsem, uram, magára vigyázzon és siessen idejönni. Nem szeretnék Kegyelmedtől elrekedni! ...az én Istenem énnékem ne adja azt élnem, hogy az én édes uram nélkül akárminémű bátorságos várban vagy helyben

megmaradásomat lelhetném. Én azt nem kívánom, hanem vagy élet, vagy halál. Semminémű nyomorúság engemet kegyelmedtől el nem rekeszt. Csak éppen kegyelmed ne hagyjon el! És ha gyalog is, kész vagyok elmenni, valahol hallom kegyelmedet lenni. Nagy dolog minden időben az igazi szeretet. És így, édes szívem-uram, ha jól léssen dolgunk, együtt vigadjunk. S ha nem, egymást vigasztaljuk, és együtt legyünk...”

(A levelet a ládába teszi.) Patakra mentünk, az én gyönyörűséges kertem színhelyére, az illatos esték boldog percei még vártak, de nem voltunk biztonságban már sehol, Regéc is elesett, s maradt Munkács még. Utolsó esténk a búcsú előtt, az a kegyetlen jelenet égeti lelkem mindmáig, s nem tudtam, hogy legközelebb csak a száműzetésben látom, hét esztendő elmúltával.

1685, Sárospatak

(Ilona hálósobája)

ILONA Holnap indul tehát Váradra? Máris? Nem várhatna még kicsit? Csak pár napot, édes szívem?

THÖKÖLY Nekem kényszerűségből, de mennem kell. Elveszítettem a török bizalmát. Kálló, Tokaj és Szerencs önként adta meg magát, mert nem bíznak már bennem. Caraffa azt híreszteli, a török háta mögött békeajánlatot tettem az udvarnak. A követemet elfogták.

ILONA De van, aki javát akarja. Lépjen az udvar felé, kérjen békét. Még lehetne, még nem veszett el minden.

THÖKÖLY Egyetlen rosszul megítélt pillanat, és egy élet műve összeomlik.

ILONA Kétfelé lépni nem lehet. Vagy ez a diplomácia? Ezt én nem tudom. Csak azt tudom, hogy meghasad a szívem, ha elmegy! Megértem, ha nem szívesen közeledik Bécshez. De előbb-utóbb meg kell tennie. Sobiecki lengyel király segíthetne. Ő majd közvetít. Lengyelország szövetségese a Szent Ligának.

THÖKÖLY Igaza van, én drága, okos szerelmem! Mindenekelőtt a basát kell meggyőznöm, hogy nem árultam el a barátságunk.

ILONA Megalázkodni előttük? A török előtt?

THÖKÖLY Nem akarnék, ebben segíthetne...

ILONA Mindent megteszek, amit akar. Számomra csak maga a világ.

THÖKÖLY Zalogot vinnék a törökhöz. Kezest.

ILONA Ugyan, mit?

THÖKÖLY Ferencet...

ILONA A kisurat?! A fiamat? Egy Rákóczi? Konstantinápolyba?

THÖKÖLY ...egyelőre csak Váradra.

ILONA De hogy gondolta? Hogyan volt képes...?

THÖKÖLY Édes, gyönyörű Ilonám! Ígérem, hogy visszahozom, csak most mondjon igent.

ILONA Tűszul akarja vinni?

THÖKÖLY Tudják, hogy imádom. Erősebb kötelék ez mindennél. Értse meg! A fia olyan biztosíték, amely örökre megvéd. És így mindannyiunkat.

(Másnap reggel.)

ILONA Fiam! Nem lehet, nem, nem, a fiam, kisfiam! Jaj, Istenem, nem adom, nem mehet rabnak Konstantinápolyba! Mi lesz ott vele? Értse meg, nem mehet el a fiam! Nem engedhetem! Istenem!!! ...Édes szívem, most magát árultam el miatta...

(Összeszedi magát, kiadja a parancsait.)

Minden létező holmit, értéket, konyhai edényt, ruhát, asztalneműt, óntányérokot, ezüstneműt, díszkardokat, minden szőnyeget, fali kárpitot tegyetek ládákban szekerekre, zsákokban lisztet, zöldséget takarítsatok be a birtokokról, a jószágnak, lovaknak is, ami kell. Bort mindet, a hegyaljai szüretéről is, s löport, fegyvert, ami csak van, mindent szekerekre tenni, s indulunk Munkácsra. Aki akar, jöjjön a várba, erős és biztonságos, védelmet ad Isten segítségével. Thököly négyezer katonája védi.

1685, Munkács vára

ILONA Ferenc! Nézheted a fegyveres gyakorlatokat, de a könyv mellől napi feladat nélkül nem állhatsz fel.

Mi van velem? Szédülök!... rosszul vagyok... Istenem, adsz nekem újabb kis jövevényt? Ebben a pokoli helyzetben én hogyan adjak védelmet neki? De... köszönöm, Madonnám, fiú lesz, úgy-e? Örüljön majd az én szívemuram... Nem hallok felőle hetek óta. Nem ír, nem tudom, merre jár, ott Erdély vidékein sok a szép asszony... miért nem értesít? Miért?

Radics kapitány uram! Azt beszélnek, Caprara, Felső-Magyarország generálisa végleg elfoglalta Regécet, Patakot, Makovicát. Tehát mindent. Mindent, ami a miénk. Maradt Munkács, egyedül Munkács. A falubeliek rendben vannak. Van minden. Sziklára épült erős vár a mienk. Hála a Magasságos Istennek.

(Magában.) Szédülök... sokáig nem titkolhatom az állapotom. Hol van Thököly? Miért nem ír? Csak nem esett baja? Istenem, segíts! Hol kerestessem? Ellenség mindenütt! A hajdan őt éltető sok ember mind elpártolt tőle. Ilyen ez a mi népünk? Árukodó, áruló, pillanatnyi érdeke éppen mit kíván. Vagy csak jóhiszemű? Felebarátját elárulja idegen hatalomnak, aztán annak is ellene fordul, mintha előbb nem hízelkedett volna honfitársa vére áldozatával. Jaj, drága szívem, mibe nem keveredett? Hol van most?

Engedjék be azonnal azt a jobbágyot, aki a huszti várkapitánytól hozott híreket!

ILONA Nos, jóember?

JOBBÁGY Kegyelmes asszonyom, a gyógyító poraival megmentette a kislányom életét.

ILONA Sok embert mentettem meg a gyógyfüveimmel meg a Jóisten segítségével. De nem ezért jött, hogy ezt most elmesélje!

JOBBÁGY Bátyám hozta a hírt. Ott volt Thököly uram kíséretében, de őket nem engedte be a sátrába a basa. A gróf urat megvendégelték, aztán csak azt látták, amint vasra verve viszik a váradi hídon által. Mentek vele, tán Belgrádba, ha jól értettem.

ILONA Mit össze nem hord itt hetet-havat!

JOBBÁGY Csak így tudom mondani, ahogy megesett: Thököly gróf a váradi basa foglya!

ILONA *(magát biztatva)* Ó, de gyönyörűség, hogy nem valami másfajta rab-ságba esett. Török ármány! Gazok, persze! Uram, hogy bízott bennük. Nem adtam vele Ferencet! Köszönöm neked, Madonnám! Miklós bácsikám tudta, mi a török áfium ellen való orvosság! Nagy az Isten irgalma! Érzem, hogy megszabadul. Meg kell szabadulnia.

Kéretem Ferencet, legyen itt, amikor fogadom Caprara követét.

(Ferenchez.) Ferenc! Ez első komoly leckéd diplomáciából.

KÖVET Én, Caprara, őfelsége Lipót császár főgenerálisa, ezennel felszólítom Zrínyi Ilona kegyelmes asszonyt, Thököly Imre gróf feleségét, hogy a még magát egyedül tartó Munkács várát haladéktalanul adja át személyem képviselőjében őfelsége legigazabb gondoskodására bízva, s ezzel egész várnépének és Rákóczi gyermekeinek gráciát biztosítva. Ha nem teljesíti őfelsége nagylelkű óhaját, kénytelen leszek kegyetlen erőttel és fegyverrel nagyságotól elvonattatni Munkács várát.

ILONA *(Másnap, levelet ír)*

„Excellenciás uram! Magyarország minden várában a császári seregek szipolyozzák a lakosságot, veszik el terményeiket, szállásolják el magukat házaikban is. Munkácsot katonai erőddé akarják tenni, hogy ne lehessen átjárni Lengyelországba, sem Erdélybe. A várát fejedelmi magzataim számára nekem kell megvédenem, az anyjuknak, mert gyermek fegyver viselésére alkalmatlan. A gyermekeknek mindenkor grácia jár a keresztény világban. Én Istennek és a keresztény világnak ítéletére bízom, hogy az árvák várai hatalommal és fegyvererővel elfoglalhatók-e. Szívesebben élnék békeességben jószágaimon. De a fegyveres erőszaktól meg nem rettenek. De Caprara Hadi vezér hírét nem nagyobbítja, ha asszonnal harcolódik.”

(Ágyüdörgés hallatszik, recseg-ropog minden.) Katonák! Ti felesküdtetek Thököly fejedelemre, felesküdtetek I. Rákóczi Ferenc gyermekeire. Mi mindannyian szabad hazát akarunk! Egyedül Munkács áll még, a többi várát a német mind elfoglalta. Ezt nem adjuk! Ez Rákóczi fejedelem gyermekeié. Mutassuk meg, hogy a magyar szabadság mire képes! Mi megvédjük az országunkat. Tegnap híre jött, hogy Thököly fejedelem megszabadult a török fogságból. Bizonyára jön Munkácsra megsegíteni minket. Mindenki tudja a dolgát. Asszonyaitok, gyermekeitek

óvjátok, hozzátok a belső várba őket. Oltalmam alatt állanak, ellátom őket élelemmel, meleg ruhával. Ha betegek, gyógyítom őket. Aki tanulókorban van, annak ad leckét fiam tanítója. Isten segítsen minket!

(Ilona szobája, ágyúzás hallatszik, Ilona rosszulléttel küzd, sír.) Istenem, adj erőt! Tegnap az a szegény leányka! Eltalálta a golyó, rám fröccsent az agyveleje! És Ferenc is ott volt velem! Ó, Istenem!... Élhetne boldogan az a kislányka, ha nincs ez az ostrom. Mit teszek én? A becsületet csak véráldozattal lehet megóvni? Szánalmas játéka ez az emberi fajnak. Az egyes ember egyszerű és egyszeri kis léte nem esik egybe a nagy érdekekkel. Lesz ez egyszer másként? Lesz haza egyszer, ahol valódi béke van?

...s ez a kis élet bennem, te hogy bírod mindezt, a félelmet, amit csak te ismersz, te érzed szívem reszketését. Mások nem látják... csak itt lenne édes uram, lelkem, csak ő lenne velem.

(Ír, zaklatott.) „Édes kedves uram, mi az én állapotomat illeti, én most nem is tudom mikorra kell várni az új vendégszámot, az istenért, édes kedves uram, akkor legyünk együtt, el nem mulasztottam hűségemet kelmedhez és hazámhoz... az ellenség félelme miatt búsulásomat senki nem látta... de magamban csak sírással töltöm kevés óráimat, nehéz az én boldogtalanságomat elgondolni is... Munkács várára és az én gyermekeimre legyen gondja. Míg én élek, senki ne féltse Munkácsot, óránként nem tudom, mi éri szegény fejemet... édes szívem, kegyelmedet fiú magzattal örvedeztethetném meg, akár életem árán is, nem bánám...”

(Kinéz.) Mit kiabálnak? Mi ez a lárma? Ég Munkács! Ég a falu! A gyalázatosak felgyújtották a házakat! Mindenki a középső várba! Gyorsan! A jószágokat is mentsétek! Minden élőlényt! *(Dühös szenvedéllyel.)* Azt hiszik, megijedünk? Még mit nem! Szeretjük mi a tüzet is, a vizet is! Emberek! Minden várfokra kitűzni a vérvörös lobogót! A harc lobogóját! Harc lesz a javából! Rajta, emberek! Éljen Munkács vára! Isten nevében!

(Erős ágyúzás, zajok.) Találat érte a belső várat. Költöztessétek Juliankát a belső kis szobába! Ferenc marad a könyvtárszobában.

(Körbejár a váron.) Látom, a karján érte a golyó. Ne féljen kelmed. Meggyógyul. Kisfiam, neked a fejeddel mi történt? Szegénykém. Vigyétek a szobámba. Magam mosom ki a sebet. És kegyelmed? Hidegtelelés kínozza, látom... sok vért vesztett. Rakjatok fát a dézsá alá, vizet öntsetek, forró fürdő kell neki, aztán takarók alá fektessétek! Teremtőm, ennyi vér! Gyolcsot gyorsan, el kell szorítani a lábát, feljebb! Tudják, kelmetek, én még Patakon tanultam ám ifjú asszonyként a füvek hatalmát, meg dadusomtól messze délen. Ne féljenek, meggyógyítok én mindenkit... *(Magában.)* Csak magam nem tudom meggyógyítani. Madonnám, segíts meg, szülessen épségben meg a kis magzatom!

Mi ez a csend?... Bontják a tábor, mennek el az úton! Elmennek? Vajon mi készítheti őket erre? Egyenes győzelemben nem hiszek immár. Ami ma győztes és hódoló, holnapra árulóvá lesz, és ellenség kezére játszik barátot.

(A várnéphez.) Győzelmünk megköszönni ünnepséget rendezek el. Sátrakat vonjatok a palánkvár elé a síkra. Ökröt, amennyi kell, húzzatok nyársra, s nagy győztes tűzön süssétek mindenki örömére. Ilona névnapom hamarosan úgyis üljük, s most akár a két ünnep legyen együtt örömmel. Ne szükölködjünk borban, de vidám muzsikában sem, lehet tánc és víg lakoma, míg kedvetek tartja. Fiam, Ferenc pedig, e győztes várnak fiatal ura, vonuljon végig a hadak előtt a vár bástyái között körbe, a régi hadi rítus szerint. Ti pedig fogadjátok őt méltó üdvözléssel.

(Magában.) Thököly nélkül ünnepeltünk. Azt írta, jön seregével felmenteni minket. Nem ért oda. Kis időt kaptunk a békére. Közben a Szent Liga seregei elfoglalták Budát. A török hatalma leáldozott, s ezzel együtt Thökölyé is. Elkésett a békével. Rosszul játszott. Sorsunk ezzel megpecsételődött. Gyermekeit megszülettem, beteg lett és meghalt. Jött Caraffa vezér felszólítása másodszer is, hogy adjam fel a várat. A hurok egyre szorosabb lett. Ismét ostrom. S közben Caraffa eperjesi vérengzése, koholt vádak alapján, mindannyiunk rémületét keltette. Azzal vádolta őket, hogy minket segítenek lószerral. Huszonnégy derék férfit küldött vérpadra. Megcsonkoltatta drága testük, s négy darabban hurcoltatta végig a város főterén, hogy rettegjenek az ártatlan kisgyermek is apjukat látva. S a többit is mind, bárki legyen az, megfosztatta szemétől, karjától, s így vettette börtönbe, kik már nem érezhették többé ember mivoltukat... Iszonyat! Hát lehet ezt? Egy örült vérszomját hagyja a művelt világ így tombolni? Ártatlanok, ártatlanok, ezt tudja mindenki, az utolsó porszem is lábuk alatt, s mégis teheti! *(Zokog, veri ököllel a földet.)*

(Ismét tárgyilagosan.) „Béthune márkinak, Franciaország követének! Kénytelen vagyok a legbizalmasabban és titoktartást kérve közölni Excellenciáddal, hogy mi és a vár végveszélybe sodródtunk. Minden reménnyel fel kell hagynom, nem maradt más hátra, mint hogy a lengyel király pártfogását kérjem a magam, árváim és minden itt tartózkodó hívem megmentése végett. Mostanáig megvoltak az eszközeim, hogy a védőket kötelességük teljesítésére, hűségükre fogjam. Most viszont azt tapasztalom, hogy nem bíznak magukban, s a külső segítségben nem reménykednek többé. Ellenben egyre inkább adnak az ellenség szava. Harci kedvük megtört, hűségük megingott. Jól tudja ezt az ellenség, s folytonos ígéretésekkel csábítja őket. Katonáim naponta szökösnek át hozzájuk.”

(Fáradtan.) Azt akartam, hogy a lengyel király tárgyaljon a vár nevében, s akkor javaink megmaradnak. De már késő volt a politikai rendezéshez. És hiába küldtem követeimmel ékszereimet zálogba Sobiecki őfelségéhez, az a pénz is elfogyott. S szegény Thököly neve már szégyen volt, nem dicsőség.

Be kellett látnom, hogy a végső lépést meg kell tennem. Alkudni akartam. Nem kapitulálni. A Rákóczi-vagyont leltárba vették. Három hónapig tartott az átadás. Aztán jött az utazás Bécsbe. Az a szerencsétlen reggel, amikor úgy nézett ránk a bécsi nép, mint szégyentelen rabokra. Több órán át kellett várakoznunk a város falainál, míg beengedtek minket. Munkácson úgy adtam át a várat, feltétellel, ha gyermekeim velem maradnak.

1688, Bécs, a zárdában

ILONA (*hangosan sír; kiabál, szinte esztét veszve*) Nem, nem lehet! Hitszegők! Gyalázatosak! A fiam adják vissza! Ferenc! Ferkó, édes kisfiam! Ő Rákóczi Ferenc, az Erdélyi fejedelemség örököse! Nem tehetik! Szavukat adták. Három évig védtem a várat, az övét! Ha sejtem, hogy nem állják a szavuk! Nem adom át a várat! Kiszöktettem volna! Engedjék el Ferencet! Vissza akarom kapni a fiamat!... Megígérték!

Papa!... mit tettek veled?... A fejed... levágták a fejed! Papa!!! Papácska!!! (*Rohangál fel-alá zaklatottan.*) ...neked is megígérték, hogy sértetlenül elengednek! Ugyanúgy becsaptak, mint engem most!!! Törbe csaltak... ártatlanul!...

(*Megnyugszik lassan, előveszi a keresztet, imádkozik.*)

Munkácson a harcban nem féltem, de itt, Bécsben, igen. Félek, hogy nem látom a fiam többé, levelet sem szabad írnom neki. Csehországba vitték, németre nevelni. Thökölynek írhatok latinul, s másoknak is németül. Magyarul senkinek. Thököly hadjáratairól hébe-hóba kapok híreket, egyszer sebesülését s elfogatását is keltették. Kétségbeestem, oda akartam menni hozzá, ahol van.

1690–92, Bécs

ILONA Kinsky miniszter jó hozzám. Felesége is kegyes, ha meglátogatom. Talán bízhatom benne. Kollonich érsek úgy gyűlöl, hogy ha lehetne szemmel ölni, akkor megtenné. Apámat is elárulta... gyilkos érsek... Üzenek Kinskynek.

(*Ír.*) „Kérem Excellenciádat, ne tagadja meg tőlem a kegyességet, s jöjjön hozzám, vagy legalább azt engedje meg, hogy az Ön feleségével beszélhetnék, s megtudhatnám azt is, mint vannak a gyermekeim. Excellenciád ne vegye rossz néven alkalmatlankodásomat, de a házastársi szeretet és hűség nemcsak a boldogságban, de a boldogtalanságban is segít. Bár meg tudnám váltani uram életét az én halállommal!”

Lányomtól eltávolodtam. Akaratom ellenére elhagyta a zárdát, mulatni vágyott az udvarral, egy ottani gróffal kötött házasságot, felszínes örömeiket kergetett. Istenem, akaratoddal nem dacolhatok. Nagyon fáj, de megbocsájtok.

(*Tovább a levél.*) „Excellenciád! Amit Isten akar, az az én akaratom is egyben. Minden öröme, minden bánatnak megvan a maga célja. A Mindenható értelmet és szabad akaratot adott nekünk. Ezért imádkoznunk kell azért is, aki megbántott minket. Úgy nyerünk mi bocsánatot, ha megbocsátunk másoknak.”

Kinsky váratlanul meglátogatott.

ILONA Kinsky miniszter úr! Ön mindig örömmel látott vendég. Felvidít magányomban.

Kinsky: Thököly elfogta a zernyesti csatában Heisler és Doria generálisokat. S így módot akar keríteni arra, hogy önt kiváltsa értük. A Császár ebbe beleegyezett... ugye örül?

ILONA ...Igen, persze, kedves Miniszter úr! Igen... nagyon... hirtelen jött ez a hír... és mikor? mikor lehetne indulnom?

Kinsky: Ez csak terv egyelőre. A szultán még nem egyezett bele, hogy kiadja őket. Folynak a tárgyalások.

ILONA (*gyertyával letérdel*)

Madonnám Te látsz engem! Anya vagy, megérted, ha fiamért fohászkodom hozzád. De azt is megérted, ha páromért reszketek. Együtt vannak a könyörgésben, de választanom kell közöttük, melyikről mondjak le mindörökre!? Tépelődöm szüntelen. Édes vérem, anyai lelkem minden büszkesége, hogyan élsz most, feledted-e anyádat? Ilyen jó gyermekkel áldott meg az ég, s tagadjam meg, ha követem uramat? De kövessem-e, ha kiadják a foglyait? Akarja-e? Szeret-e még? Munkács ostroma előtt hagyta el a várat. Az után a szörnyű éjszaka után. Milyen bűvös hatalma volt fölöttem, hogy először beleegyeztem, vigye magával a törökhöz Ferencet. Le tudott venni a lábamról, mindig le tudott az ölelésével. De reggel aztán mégis tanúbizonyosságát adta az ő igaz szeretetének, mert nem vitte magával Ferkót, nem okozott nekem fájdalmat. Csak a szerelem fájdalmát, így még inkább. S most képes lesz-e még szeretni, hét év után, egy megöregedett asszonyt? Félek.

(*Kevél Thökölynek.*) „Isten áldja meg kegyelmedet szerelmetes uram, minden áldásával. Istennek legyen hála, én jó egészségben vagyok, s nincs mit panaszkodnom. Szépen kérem kegyelmedet, bánjon emberségesen a foglyokkal, mert attól tartok, ellenkező esetben velem is keményebben bánnak. Egyébként a jó Istenre hagyom magamat, és a kegyelmed szeretetére. Nagy kincs a házastársak között az igaz szerelem és a lekötelezettség. Ebben maradok én kegyelmednek igaz hitvestársa.”

(*Levél Kinskynek.*) „Kinsky gróf úr! Kérem Excellenciádat mint atyámat, gondolkozzon anyai szeretetem felől! Mindent, de mindent el kell hagynom. Excellenciád adjon tanácsot, mint kell őfelségénél kieszközölnöm, hogy gyermekeimet láthassam, mert Kollonich kardinális úr őeminenciája útján kérni az engedélyt és meghajolni előtte nem merek. Úgysem kapnék tőle feleletet. Azért nem is kísérem meg, hanem Excellenciádnak könyörgök. Excellenciád szolgálója és leánya: Zrínyi Ilona grófné.”

A szultán végre két év után kiadta az osztrák császárnak a foglyokat, s elöttem szabad az út a száműzetés felé. Követem uramat, esküvel fogadott társam. Sok bort viszek neki. S pénzt is, ha tudok. Holnap indulok. Nem, még várok, még várok az engedélyre, hogy Pozsonynál útközben találkozzak Ferencel. Látnom kell. Nem mehetek el búcsú nélkül. (*Vár.*) ...Nem jön senki... S ha Kinsky mégsem járt sikerrel a Császárnál? Nem megyek el! Nem utazom el... Nem hagyhatom itt... Míg nem lépem át a határt, van visszaút! És az uram?... Szegény uram... azt mondják, beteg...

1692, Palánka

ILONA Jönnek, jönnek, látom a kíséretet. Még egy kis idő, míg ideérnek. Istenem, milyennek fog látni? ...de nem látom őt ...elől lovagol valaki, de az nem ő! Csak nem esett valami baja, s nem akarták idő előtt megmondani?... Integyet... ki lehet, hogy ilyen bizalmas módon köszönt?... leszáll a lóról. De milyen nehezen... segítenek neki... Nehezen jár... egy öreg ember... rossz hírt hozhat... de miért őt küldték a hírrel, ha ilyen rosszul jár, s nem engedelmeskednek tagjai?...

Édes lelkem, gyönyörűségem, hát itten van? Hadd ölelem meg... maga az?... Édes, szerelmes uram, hát így kell látnom? Ilyen betegen? Hallgasson! Ne mondja, kérem, hogy gyönyörű vagyok! Nem igaz ez, de mindegy is most. Hozzám öregedett, drága szívem. Lám, lám. Hogy tartottam ettől mindig, hogy a kor ne fogjon ki rajtunk. Megtámadta szívem, lelkem a csúz, a köszvény? Majd rendbe hozzuk. Ne féljen egy percet sem. Hoztam-e bort? Persze hogy hoztam. Egy egész termést. De hadd nézzem, szívem, hadd gyönyörködjem, hiszen maga az végre! Öleljen meg... így, így, ez az én hazám... ahol maga van, édes szívem... Hoztam ám még valamit, valakiket. A tilinkós és hegedűs zenészek is velem jöttek ám!...
(*Zene, és Ilona táncol.*)

(*A megérkezés utáni napokban, Thököly fekszik, Ilona ül az ágyánál.*)

ILONA Édes lelkem, pihenjen csak. Sok volt az a bor a nagy öröme. Itt vagyok most magával, én lelkem. S maradok is mindörökre. Mit szeretne? Tudom, egy kis bort még. Meséljek még, hogy utaztam, s hogy töltöttem időm Bécsnek városában? Nehéz volt eljönnöm. Az igazat mondom, mint teljes életemben. Nehezen döntöttem. Látni akartam Ferencet, a császár engedélyére vártam az utolsó pillanatig. Csak az indulás reggelén értettem meg, hogy nincs választási lehetőségem. Mennem kell, száműzött vagyok.

1701, a hajón

Száműzött vagyok. Én, Zrínyi Ilona, Zrínyi Péter és Frangepán Katalin gyermeke, Zrínyi Miklós, a szigetvári hős dédunokája, száműzött. Hontalan. „Ott-honom” Törökország.

(*Levelet ír.*) „Isten áldása legyen rajtad, édes fiam, Ferenc! Meg kell vallanom, hogy eleitől fogva dolgaimban nem az emberi, hanem az isteni gondviselés és akarat volt a vezetőm. Mikor nem is sejthettem, Isten az ő különös kegyelméből megkönyörült rajtam. Férfiem magához hív engem. Isten meglágyította Őfelsége szívét is, és most innen elbocsátván, kellő kísérettel, Erdélyen keresztül szabadon utazhatom. Rettentő nagy út áll előttem, de azért sietve sietek uramhoz. Kötelességem hozza ezt magával.

Semmi sem esik nekem oly súlyosan, mint tőled elszakadni, legkedvesebb fiam. Könyörögtem Őfelségének, engedné meg, hogy hozzám jöjj, és tőled búcsút

vehessek. De a sors nagyon mostoha hozzám. Nem engedték meg. Súlyosan esik ez nekem, de az isteni végzésnek teljesülnie kell mindenben. Nem írtam neked, mert nem volt szabad írnom.

Tudod jól, hogy hozzád mindig hű voltam, és gondom is volt rád és javaidra. Nem mondom, uradalmadra, mert mivel a háború és a katonaság majd mind pusztává tette. Ami nálam erősebb volt, azt meg nem akadályozhattam. Isten akarata megtörtént. Nemcsak a Rákócziak javai pusztultak el, de majdnem mindenkié. Ne búsulj azon, édes fiam, ha javaid idegen kézen vannak, s hogy pusztán állanak. Újra helyrehozhatod azokat. A hadak lerontották váraidat, adja Isten, hogy te újra felépíthesd azokat.

Te csak tanulj szorgalmasan, és azon légy, hogy a dicsőség koronáját elnyerd. Nincs a világon szebb dolog, mint a becsületes név és a jó hír!!! Ez soha meg nem hal, hanem örökké él. A földi javak elveszhetnek – ez nem nagy baj –, de aki a becsületét elvesztette, mindenét elvesztette.

Édes fiam, tebened lévén minden gyönyörűségem, ne szerezz nékem keserűséget. A Boldogságos Szűz legyen édes anyatok és gondviselők minden bajotokban. Ő soha el nem hagy titeket. Becsüld az embereket, szívesen társalogj az idegenekkel, így véled is jól bánnak és szeretni fognak. Aki másokat megbecsül, magamagát becsüli. A hatalmas Istentől anyai áldásommal minden jót kívánok neked. Bárhova vet a sors, maradok mindenütt és mindenkor a te forrón szerető anyád.”

(*Letérdel, imádkozik.*)

Szentséges Madonnám, Szűz Mária, könyörgök, adj nekünk békét, s a te fényes palástod takarja be védőn elhagyott hazám minden tájékát. Add, hogy ez a haza egyszer béke otthona legyen, és gyermekeinek, a magyaroknak saját édes otthona. Könyörülj meg népemen, kik átkos viszályok áldozatai. A viszály és egymás elárulása a külső erőket teszi még erősebbé, és magunkat még gyengébbé. Add, hogy ész és jó érzés vezérelje népünk, s biztos felismerés a jó és rossz döntések között. Gyermekeimre, Madonnám, legyen gondod, vezesd Ferenc fiam csillagként népe vezéréül.

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a Te neved, jöjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.

Istenem, bocsásd meg uram vétkeit, az ártatlanul meggyilkoltakat, akiknek lelkei már az örök fényben örvendeznek. Mentsék őt fel. Enyhítsd teste kínjait, talán enyhülést talál zaklatott szíve is ott a tenger fényénél s a virágok között, hol remélek otthont munkálkodni neki.

Atyám, a mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vígy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól. Ámen.

Álomnapló (Részletek 2014-ből)

Gyanútlanul engedek be lakásomba híres, ismerős embereket, nagy megtiszteltetésnek veszem látogatásukat. A kedélyes üdvözlés után betessékelem őket a nappaliba, ahol ebéd, majd kávézás következik. Nézem a három vendéget, nagy riadalmamra, egyikük neve sem jut eszembe, csak névtöredékek, szótagok. Miközben erősen töprengek a neveken, a három híresség akcióba kezd: saját ízlésüknek megfelelően kezdik átrendezni a lakást, kedvesen szólok, hogy nem kell dolgozniuk semmit, nem ezért jöttek ide, különben is, én úgy szeretem a bútoraimat, ahogy vannak. Mintha csak a falnak beszélnék, ész nélkül cipekednek, szanálnak, apró, kedves tárgyaik közül sokat a konyhai szemetesbe dobnak. Annyira felháborító és bicskanyitogató a tevékenységük, hogy dühömben felébredek.

***

Egykori tanítványaim osztálytalálkozót szerveznek az iskolában, melyre nagy szeretettel invitálnak. Örülök a meghívásnak, Olivér unokámat is elviszem az eseményre, hátha talál barátot délután a napközisek között. Az iskolának az új ebédlő felé eső részén gyülekeznek a volt diákok, nevelők, örülünk egymásnak. A szabadban asztalok, székek, támlás padok sorakoznak, az asztalon sütemények, különleges gyümölcsök vannak felhalmozva. Szeretnék adni Olivérnek a gyümölcsökből, ám ahogy bármelyikhez hozzáérek, elporlad, vagy penészes, rohadt. Nem adjuk fel, sétálunk tovább, hátha akad a gyümölcsök között ehető is. Séta közben veszem észre, hogy egykori vezetőtársam is itt van, észrevehetett, mert elfordítja a fejét és bújna előlük a föld alá...

***

Szállóvendégeim érkeznek vidékről, nagyon örülök, hogy jókat beszélgethünk este. A nappaliban ágyazok, szép, zöld mintás ágynemű-garnitúrát húznék fel, de különös és rémisztő dolog történik – a paplanhuzatot széthajtogatva sárgás, aprócska kukacok tűnnek fel a zöld mintás huzaton, nem tudom, mitévő legyenek, honnan kerültek elő ilyen hirtelen az undorító férgek.

***

Az Írószövetség kirándulást szervezett, csodálkoztam, hogy Felsőiskáz helyett Tokajra szállított bennünket a busz. Közös program helyett mindenki szabadon

mászkálhatott a városban, még az írotábor látogatását is kihagyták a szervezők. Elveszetten kerestem ismerős arcokat, végre megláttam Z.-t és a feleségét, bólintottunk egymásnak köszönésképp. Mire a busz végéből előrejutottam, a házaspár eltűnt előlem, félelmetes volt ennyire magányosan.

***

Bemutató órára kérnek fel az iskolámban, nagy vívódások után elvállalom a feladatot, hiszen tartottam már néhányat életemben, kollégáim biztatnak, segédkeznek, hordják a vendég tanerőknek szánt székeket a szomszédos tanteremből. Eljön a nagy nap, már hajnalban felébredek, adrenalinszintem fokozatosan emelkedik, bár az óra minden mozzanata kristálytisztán leülepedett az agyamban. Az osztályban megrémülök, nem az én tanítványaim fogadnak, hanem hangos nagyok, próbálom csendesíteni a társaságot a vendégek előtt, de egyre hangosabbak, észre sem veszik, hogy ott vagyok-vagyunk, a rettentő helyzetben nagyon szégyellem magam, tehetlenségemben felriadok.

***

Valamelyik napközis nevelőmet helyettesítem kényszerből, mert a délutáni munkakezdés előtt fél órával telefonált, hogy megbetegedett. Hiába futottam körbe az alsósokat, hogy valakit beosszak helyettesíteni, péntek délután már senkinek sincs ínyére a munka, a fiatal nevelők még a naplót sem hozzák fel a tanáriba, lehetetlen őket munkára motiválni, elhúznak haza, mint a vadlibák. Kénytelen-kelletlen beállok a délutáni műszakba, tanulás előtt elkísérem csoportomat a mosdóba – visszaérve a tanterembe veszem észre, hogy a negyedikes Gábor, a csoport réme, és egy elsős kisfiú hiányzik, kérdezem a gyerekeket felőlük, azt mondják, kinyitották a fekete rácsos ajtót, és leszöktek a tornaterem alatti alagsorba. Megrémülök, hiszen én felelek minden gyerekért, a konyhás asszonyokat kérem meg, hogy vigyázzanak a házi feladataikkal bíbelődő gyerekekre, míg én a hiányzók keresésére indulok. Az alagsorban sötét lagúnarendszer tárul elém, homályos és félelmetes, hasonlít *Az Operaház fantomja* c. filmben látottakhoz, kiabálok – csak a hangom visszhangzik, hiába várom hogy az alsó tagozat réme, G. és az ártatlan, gyenge elsős fiú jelet adjon...

***

Nem tudom, Sásdon vagy Dombóváron vagyok, egy rendelőintézet-szerű épületben, azt mondják, itt mindenkit alaposan megvizsgálhatnak valami különleges és fájdalommentes eljárással, és már a korai életszakaszban kiszűrjük a betegségeket és megállapítják az azokra való hajlamot, ezért leginkább a csecsemőket és a kisgyerekeket vizsgálják, ha a gépek még bírják, utána jöhetnek az anyák. Sokan

eljönnek a településről, sőt a környékről is a kicsikkel. Az asszonyok beszédbe elegetnek, örülnek, hogy vidékre is jutott ilyen okos gép. Én az unokatestvéremmel és ikerunokáival jöttem ide, szeretné megvizsgáltatni a lányokat. Két fehér ruhás ápolónő irányítja az embereket egy mr-vizsgálathoz hasonló gép elé, ezekbe kell belefektetni egymás mögé a csecsemőket, majd betolják őket egy szűk folyosóba, és lezárják az ajtókat. Azt mondják, majd szólnak, ha véget ér a művelet. Az asszonyok közben beszélgetnek, telik-múlik az idő, de az ápolók nem kerülnek elő, egy nő az udvarról rohan be a váróterembe, és kiabál, hogy ez egy krematórium. Lehet, mert nem hozták elő a kicsiket, ordít egy fiatalasszony, eközben előjön az egyik ápolónő, sapkája leesik, haja kibomlik, próbál elmenekülni a dühös tömeg elől, mintha H. G. színésznő lenne...

***

Végre számítógépemhez ülhetek, néhány hét kihagyás után. Rengeteg üzenetem van, többen ismerősnek is jelöltek. Azt sem tudom, hova nyúljak, kattintsak, nem beszélve a levelekről. Előbb a barátnőm idővonalára lépek be, hogy üzenjek neki. Alig pötyögök néhány betűt, anyósom lép be a szobába, hirtelen mozdulattal kikapcsolja a számítógépet és azt mondja, most nem szórakozni kell, hanem dolgozni, mivel szép napos idő van, igyekezzünk, ássuk fel a kertet – térül-fordul, és a régi istállóból előhossa az ásókat, a kisebbet nyomja a kezembe... szóhoz sem jutok.

***

Egykori udvarlóm érkezik hozzám, nem sokat kertel, elém áll szokatlan határozottsággal, és megkéri a kezem. Csodálkozom, és azt mondom, hogy nem, mert kicsit megkésett a lánykéréssel, már nem tölt el örömmel, még elégedettséget sem érzek, sem ahhoz hasonló, a régi szerelem meg kihűlt időközben, vagy erősen megkopott a hosszú évek alatt a hiába várásban, vigaszul hozzáteszem, ha csak két évvel előbb jön házassági ajánlatával, amikor még működhetett volna az egész! Gondold meg, mondja a vőlegényjelöltem, még lehetne hét vagy kilenc jó évünk együtt! Nem tudom, hogy miért pont ezekkel a számokkal hozakodik elő.

***

Nagyon vágyódom Vaszarra, a szülőfalumba, hogy testvéreim és a temető közelében lehessenek, ahol felmenőim nyugszanak.

A faluban elég sok az eladó ház, mivel a fiatalok elpályáznak, a munkahelyük közelében szeretnének élni. Kinézem magamnak a Volcsányi-házat a mi utcánk másik oldalán, a domb legmagasabb pontján, azzal, hogy innen minden fontos falusi történést és nem utolsósorban még a gyönyörű vaszari tájat is láthatom. Fel is

kapaszodom a meredek lépcsőkön, hogy megállapodjak Józsi bácsival, a környék legjobb susztermesterével, aki gyakran varrta meg szandálom gyorsan szakadó pántjait, később pedig megsarkalta törpe túsarkú cipőimet potom áron. Fújtatva állok a kerítés előtt, lakat van a kapun, bosszankodom is feledékenységem miatt, hiszen Józsi bácsi régen elköltözött Komlóra a lányához, nem sokkal később pedig az élők világából is...

***

Az egyik irodalmi folyóirattól verseket kérnek tőlem a téli lapszámba, nagyon örülök, hiszen ritkán kapok ilyen megtisztelő kérést, azonnal hívom is tanítványomat, aki évek óta gépeli lelkiismeretesen, nagy igyekezettel az írásaimat, ám hiába telefonálok, senki sem veszi fel a telefont. Kettős félelem vesz erőt rajta, félttem M.-et, remélni szeretném, hogy nincs semmi baja, a másik nagy aggodalmam, hogy nem készül el időre a küldésre szánt anyag. Múlik az idő, kegyetlen gyorsasággal peregnek a napok, sehol semmi és senki, pánikrohamot kapok a fokozódó stressztől, a szomszédom látja, mennyire ki vagyok borulva, azt mondja, tud egy egyszerű, okos gépet, mikrofonon kell adni az utasítást, és a hang hatására robotszerűen gépeli a hallottakat, formázza is magától, igaz, hogy borsos ára van, de örülök a hírnek, és előre örülök, hogy nem leszek kiszolgáltatottabbé, bármennyibe kerül is, megveszem...

***

Egy pincerendszerben bujkálok többedmagammal, zavar, hogy társaim ismeretlenek, senkivel sem válthatok szót. Később egy kórházban találok magam, azt mondják, fontos orvosi vizsgálatoknak nézek elébe, legelőször a nőgyógyászatra visznek. A rendelőben egy rossz kinézetű, koszos és szőrös kezű, böllerre emlékeztető férfi készül kesztyű nélkül megvizsgálni, borzadok, nem tudom, hogy szökhetnék meg, el...

A sakkfigurák neveiről

A tipikus sakkfiguranév katonai tisztséget jelölő szó, amely gyakran más tisztséggel párosul, ezt egészíti ki a női tisztséget jelölő *királynő*, *királyné*, az állatot jelölő *ló*, majd az élettelen jelölő *bástya*, *torony*. A sakkbábok nevei tehát egy kivételével (ugyanazt jelölik: *bástya*, *torony*) élőlényt jelölő szók. Ráadásul a sakkfigurák nevei mind poliszémia (több jelentés felvételére való hajlam) révén töltik be ezt a funkciójukat, viszont specifikusan sakk-szakszó a *sakk*, a *matt*, a *patt*, a *rosálás*.

A magyar terminológia fejlődését az alábbi táblázaton lehet szemléltetni:

A	gyalog	király	vezér	bástya	futó	huszár
B	paraszt		királynő		futár	ló
C	gyalog	király	–	bástya	–	lovas
D	talpas	király	hadnagy	torony	nyilas	lovas
E	paraszt	király	királyné	torony	nyargalócz	ugró
F	paraszt	király	királyné	torony	futó, futár	lovas
G	paraszt, pion	(király)	királyné	torony	futoncz	ló
H	gyalogos	király	vezér	bástya	futár, futó	huszár
I	gyalogos	király	vezér, királynő	bástya	futó	huszár (lovas)

A: a hivatalos elnevezések.

B: alternatív, „népi” elnevezések a XX. század második feléből.

C: Zrínyi Miklós elnevezései a *Vitéz hadnagy* című műből (1650–53). „Mégis más hasonlatosságot mondok: hasonló a vitézség a sakkjátékhoz: szemesnek kell lenni az embernek és gondosnak, minden gyalogra, minden lovasra, minden bástyára és minden egyéb fára minduntalan szorgalmatos gondot kell viselni. De mégsem elég ez, valamint az maga fájára ember visel gondot, szintén úgy kell az ellenségére és minden gyalognak s minden legalábbvaló fának igyekezetit penetrálni és általjárni kellett, egyébiránt bizonyára egy rossz gyalog a királynak sakkmatot fog adni, azaz úgy megszorítja, hogy ki nem tud helyéből menni, hanem ott vész” (*Zrínyi Miklós összes művei*, 1–2., Bp., Szépirodalmi, 1958, 1: 565.; *fa* ’sakkfigura’).

D: XVIII. századi sakk-könyv: *Sách, avagy Királyos játéknak szabott rend-tartási*, Budán, Landerer F. L., 1758

E: „*Sakkjáték*”, in: *Közhasznu esmeretek tára a’ Conversations-Lexikon szerént Magyarországra alkalmaztatva*, 10. kötet, Q–Snyders, Pest, Wigand Otto, 1834, 280–1.

F: „*Sakkjáték*”, in: *A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája 16 kötetben*, 14., Pillera–Simor, Bp., Pallas, 1897, 804–5.

G: Tolnai Vilmos („*A sakk és a biliárd magyar műszavai*”, Magyar Nyelvőr, 32, 1903, 7, 383–4.) által kifogásolt műszók.

H: Tolnai Vilmos (i. m. 1903) által javasolt műszók.

I: Maróczy Géza: „*Sakk-játék*”, in: *Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája*, 16., Raine–Sodoma, Bp., Révai, 1924, 493–4.

Sakkbeli jelentésével némelyik szó a fenti táblázatban közölnél hamarabb jelentkezik: *paraszt* (1818), *ló* (1851). A *tiszt* (1897) szó átfogó jelentéssel a *gyalog* ellentéte. A leggyengébb, illetve legerősebb figurát jelölő szó, a *gyalog*, illetve a *vezér* különös tulajdonsága, hogy erőteljes alternatív elnevezésük van: *paraszt*, illetve *királynő*. A *gyalog* és a *paraszt* közönségesen egyaránt alávetett pozíciót jelöl, mégpedig a *lovashoz* és *úrhoz* képest. A legerősebb báb, a *vezér* alternatív neve a *királynő*, s ennek analógiája több kártyajátékban az *ász–disznó* viszony, egy szín legerősebb lapjának jelölésére.

A magyar sakkbábnevek különlegessége, hogy túlterhelik a CVCVC (C: mássalhangzó, V: magánhangzó) szó szerkezetet: *gyalog*, *király*, *vezér*, *huszár*, *futár*. A Tolnai Vilmos által javasolt terminológiában egy belépő CVCVC szerkezetű szó (*királynő* helyett *vezér*) egy ugyanilyen struktúrájának a kivetését okozta (*torony* helyett *bástya*). Ez a Zrínyi Miklós óta uralkodó szó szerkezet Csokonai Vitéz Mihály számára is kedves volt. Ő *Dorottya* (1799) című elbeszélő költeménye egyik sorához („Illyen menést tézsen a springer a sakkban”, Második könyv, *Estvélig*) a következő jegyzetet fűzte, már alternatív, népi elnevezést is említve: „Springer, német szó, magyarul ugró, egyik tiszt a sakkjátékban. A községnél a neve kutya: nem jobb és csinosabb volna-é lovas vagy huszár, minthogy franciául is chevalier?” (*Összes művei*, Bp., Franklin, 1942, 909.). Viszont nyilvánvalóan a túlterhelt szerkezetnek köszönhető, hogy a sakkjátékot magas színvonalon űzők, s persze a neveket is sokat emlegetők egyértelműen a *paraszt* elnevezésnek kedveznek – legalábbis egymás között – a *gyalog* rovására, s e körökben *huszár* helyett valamelyest a *ló* is szokásos. A fenti táblázatban alternatív elnevezésként felvett négy terminus közül három CVCVC szerkezetű szót helyettesít, a *futár* maga CVCVC struktúrájú.

Míg a magyarban a CVCVC struktúra jellemzi a jellegzetes sakkbábnevet, az oroszban e terminusok egy időben előszeretettel voltak egy szótagosak: *ferz* ’vezér’, *szlon* ’futó’, *kon* ’huszár’, sőt a ’király’ a XIX. században még *car* ’ volt, később lett *korol*. Hasonló egyszótagosságra való tendencia jellemzi az arab terminológiát: *sah* ’király’, *rukh* ’bástya’, *fil* ’futó’ (< ’elefánt’), *firz* ’vezér’; azonban az említettek közül kettőnek éppen két szótagos, CVCVC struktúrájú riválisa van: *malek* ’király’, *vazír* ’vezér’. (Az arab nevek közül külön érdekesség, véletlen egybeesés a *huszán* ’huszár’ < ’ló’.)

A legjobb vendéglőneveinkről

„A jó vendéglő- és hagyományos patikanév jelzős szóösszetétel, amely azonban egy-egy konkrét cégére vezethető vissza. A cégér a vendéglátóipari tevékenység művészi kivitelű jelvénye, amelyet a mesteremberek házuk vagy műhelyük utcai homlokzatára helyeztek vagy a bejárat fölé rúdra akasztottak. E középkori céhes világban kialakult megjelölés utalhat a mesterségre (péknél perec, kádárnál vagy csaplárosnál hordó, szabónál olló, lakatosnál kulcs stb.), de lehet másféle is, például zoológiai (oroszlánok, lovak, bikák, griffek, sasok stb.) vagy mitológiai eredetű. A budai szőlőtermelő gazdák venyige-csomóval jelezték a borkimérést. A reformkorban csaknem valamennyi pesti cukrásznak a mitológiából vett boltcímere volt. A mitológiai alakok közül a XIX. századi budai Friedl Ferenc Ede Flóra, a pesti Fischer Péter Hébé alakját választotta cégérnek. A cégér készülhetett fém-ből, fából, kőből, kerámiából, szobor vagy dombormű formájában.

A XX. századra azonban a cégek gazdag tenyészetét elsősorban a vendéglőnevek őrizték meg. Ezekből ma az tűnik elő, hogy a vendéglő- és patikanévek gyakori sajátossága a labilis, homályos, színnévszerű jelzőből és az erőteljes állatnévből álló összetétel.

Magyarországon a leggyakoribb fogadóscégér, s innen a legjobb vendéglőnév valószínűleg a *Fehér Ló* volt. A legismertebb, pesti Fehér Ló Fogadó (VIII. Rákóczi út 15.) a XIX. század elején híres tánchely, Petőfi is megszállt itt. Virágkorát az 1860–1910-es években élte, az 1920-as években szűnt meg, ekkor már Hunnia néven. Kolozsvár legrégebbiről ismert, Monostor utcai fogadója is a Fejér Ló volt. A debreceni Fehér Ló Hajdú vármegye megalakulásától (1877) 1911-ig átalakítva a megye székházaként működött, 1912-ben épült fel a helyén az új megyeszékház. A győri Fehér Ló (Kossuth Lajos utca 30.) beszálló vendéglő volt.

Ugyancsak nem volt kivételes a Szürke Ló elnevezés sem, amely Arabs Szürke változatban jelölte a Krúdy Gyula által is megörökített ferencvárosi kocsmát (IX. Üllői út 81.).

Krúdy egyébként az *Arany* kezdetű vendéglő- és kocsmanevek kitalálásában jeleskedett. Így tőle származik az általa megörökített, ám bajosan azonosítható *Aranybéka*, *Aranydisznó*, *Aranygolyó*, *Aranykakas*, *Aranyláb*, *Aranylúd*, *Arany-medve*, *Aranypalack*. Az általa is megörökített, egykor létezett budapesti vendéglők közül nevezetes a tabáni Arany Kacsa és a belvárosi Arany Sas. Az Arany Kacsa (II. Kacsa utca 18.) az 1600-as évek vége felé épült, előbb fogadó, majd söröző volt. 1950-ben szűnt meg, majd 18 évre rá az épületet is lebontották. Az Arany Sas Szállót (V. Semmelweis utca 3.) 1780-ban alapították, a XIX. század közepén „magyar sziget a német Pesten”, írók, művészek, politikusok (például a „Sasok”) találkozóhelye. 1893-ban bontották le, helyére az Országos Kaszinó épült (1896), a későbbi a Szovjet Kultúra Háza, utóbb a Magyarok Háza.

Az Arany Oroszlán, az Arany Páva és megint az Arany Sas Szeged neves vendéglátóhelyei voltak a XIX. században, leghíresebbnek azonban a központi utca névadója,

a Fekete Sas bizonyult. A debreceni Arany Bika Szálló (Grand Hotel Aranybika, Piac utca 11–15.) hazánk egyik legnagyobb múltú szállodája, a Nagytemplom szomszédságában. A város 1690-ben vásárolta meg a Bika család ősi házát, hogy ott fogadót létesítsen, s többször átépítették. A jelenlegi szecessziós épület, Hajós Alfréd – úszó olimpiai bajnok és építész – tervei szerint való felépítése után, ma is a város egyik jelképe. Az 1970-es évek végén új szárnyal bővült, 1997-ben felújították. Az Arany Borz (V. Nyáry Pál utca 9.) a XVIII. század végétől működött, az egyik legrégebbi kávéház (egyben vendéglő, fogadó, kocsmá) volt Pesten. Régen lebontották. Az ugyancsak pesti Arany Ökör Vendéglő (V. Városház utca 3–5.) irodalmi, politikai vendéglátóhely volt, amely már a XVIII. században működött, az emeleten az 1860-as évekig, a földszinten 1945-ig. Az Aranyhordó étterem, söröző és pinceborozó (Bp., I. Tárnok utca 16.) XIV. századi elemeket is tartalmazó, többször átépített házban üzemel. Aranyszarvas a neve annak a XVIII. század eleje óta ismert vendéglőnek (Bp., I. Szarvas tér 1.), amely neves vadvendéglő, s az 1930-as évek elején lebontott egykori Tabán megmaradt műemléke.

BÍRÓ JÓZSEF

AMÚGY

hamis ha
nélküled
ez
nem
úgy
volt
a
z
volt
e
z
volt
az
nem
úgy
volt
nélküled
hamis ha

DE

nem teheted
pedig
szeretnéd
új
ra
m
e
g
é
r
i
n
t
e
n
i
új
ra
szeretnéd
pedig
nem teheted

ÚGYHOGY

ilyen maradsz
nincs
más
választásod
kimondod
b
á
r
m
i
k
o
r
kimondod
választásod
más
nincs
ilyen maradsz

Csendmátrix

A messze világ zaja míg ideszáll,
Elhallgat a csend urodalmainál.
Vörösmarty Mihály: *Toldi* (1829)

A kettős honfoglalás elmélete a nyelvészetben is alkalmazható. Egyes idegen (főként nemzetközi) szavak meg-megújuló hullámokban hatoltak be nyelvünkbe. Más alakot öltöttek, mint az *imágó* ~ *imázs* ~ *imidzs*, vagy ugyanabban az alakban tűntek fel ismét, mint a *monitor*. A jelenségnek több magyarázata lehet. A korábban meghonosodott alak ódivatúvá vált, vagy szigorúan kötött jelentése miatt bizonyult alkalmatlannak az új dolog, jelenség megnevezésére. Egyre gyakrabban esik meg az is, hogy a nyelvhasználóknak nincs tudomásuk a korábban már meghonosodott alakról. Nem ritka az sem, hogy a szókincsben egyszerre vannak jelen az egymással rokon jövevények. A *mátrix* és a *matrica* is ilyen, mindkettő az 'anyaöl' jelentésű latin *mātrix* szóra vezethető vissza, ezért közös elemük a tartalmazás és az átörökítés. A *matrica* szó a francia *matrice* közvetítésével a XIX. század közepén jelent meg a magyarban. A sokszorosító iparágak elterjedésével a nyomdászatban 'anyadúc, anyaminta, betűanya, betűminta', a szobrászatban 'öntőminta' jelentéssel használják mind a mai napig. A bemélyített formák a női, a kiemelkedő idomok a férfi princípiumnak felelnek meg. A *matrica* ikerszava a *patrica* ('apaminta, betűbélyeg').¹ A hagyományos hanglemezek gyártásánál az először elkészülő matricát nevezik apalemeznek, erről készül az anyalemez, amelyből a példányszám függvényében több másolatot, úgynevezett fiúmatricát készítenek, és ezeket erősítik fel a présgépekre. A XX. század beköszöntével tűnt fel a *matrica* szó 'levonókép, lehúzó kép' értelemben. Kaffka Margit *Levelek a zárdából* (1905) című elbeszélésében Lillike titokban ajándékot kért az édesanyjától: „És olyan levonókép is jó lesz, amit úgy híznak, hogy: *matric*.”²

A használatból kikopott *mátra* köznevet az 1577 körüli esztendőktől adatlattá 'anyaméh; méhlepény, magzatburok' jelentéssel is. Az orvosi nyelvben a *mátrix* sejtközi állományt vagy zsírszövetet, eret, ideget magában foglaló környező állományt is jelent. A litológiában a kőzetek vázát adó, többnyire egynemű anyagokat

nevezik így, amelyek a magma gyors lehűlésekor szilárdultak kristályos vagy üveges állagúvá, és korábban képződött ásvány- és kőzetsemcséket, ritkábban növényi vagy állati zárványokat tartalmaznak. A történészek a XIX. század derekától kutatják rendszeresen a magyar diákok késő középkori és újkori egyetemjárását. Legbecesebb forrásaik a vizsgált alma mater (Bázel, Bécs, Jéna, Leiden, Tübingen, Utrecht, Wittenberg stb.) matrikulái. A *matricula* vagy *matricola* a latin szó kicsinyítő képzős származéka. A peregrinusnak is nevezett vándordiákok beiratkozáskor írták be a nevüket (esetleg még országuk nevét) ebbe az anyakönyvbe. A matrikula 1786-tól tűnik fel 'a plébánián vezetett jegyzék, anyakönyv' értelemben.³ Az „élőknek és holtaknak lajstromá”-val a *mátrix* 'táblázat' jelentése mutat szoros rokonságot. A matematikában a sorokba, illetve oszlopokba rendezett mennyiségek téglalap alakú táblázatát illetik ezzel a szóval. Werner Heisenberg úgy vélte, hogy a Bohr-féle atommodell túlságosan is szemléletes, amit nem támasztanak alá kísérleti eredmények. 1925-ben a hidrogénatom megmérhető adatait kétdimenziós, négyzetes táblázatokba rendezte, és kiszámította a frekvencia-, a hely- és az impulzusmátrix értékeit. E kvadratikus ($n \times n$ -es) mátrixokkal végzett műveletek során született meg a kvantummechanika.⁴ A logikában nem honosodott meg a kifejezés. Willard van Orman Quine az *x*-et tartalmazó, kvantor nélküli mondatokat nevezte mátrixnak, de 1950-ben már ő is átvette Rudolf Carnap szóhasználatát: nyílt vagy nyitott mondat (*open sentence*).⁵

Több technikai megoldás is a hasonlóság, a táblázatszerű elrendezés miatt kapta a nevét. A mátrixnyomtató fejrészenek a papír előtt kifeszített festékszalagra ütő apró tüit és az Audi A8 személygépkocsi LED Matrixnak nevezett fényszóróinak diódáit is egymás alatti és feletti sorokban rendezték el a fejlesztők. Az utóbbi évtizedekben a televíziók adáslebonylító stúdiójában is megjelent egy mátrix nevű berendezés. Kezdetben az egyik készülék valamelyik kimenetét egy másik eszköz valamelyik bemenetével kapcsolták össze, egy harmadikét pedig egy negyedikkével, és így tovább. Külön-külön vezetékekkel, egyesével alakították ki az éppen szükséges kapcsolati hálót, és az adott összeköttetést csak úgy tudták megváltoztatni, ha szétbontották, majd újra kiépítették mindent. A mátrixnak nevezett berendezésnek számtalan bemenete és kimenete van, de számítógéppel pillanatok alatt összekapcsolhatók. A készülék előlapján az egyik gombot megnyomva ilyen funkcionális stúdiót kapunk, egy másikat megnyomva pedig olyat, akár a világ másik végéről. Alighanem az adásvezérlő labirintusa, a korszerű tévéstúdió virtuális valósága szolgált mintául Larry és Andy Wachowski *The Matrix* (1999) című filmjéhez, melyben

¹ Vö. Kicsi Sándor András, *Magyar könyvlexikon*, Kiss József Könyvkiadó, Budapest, 2006, 220. és 251. – A gyári munkások és a mesteremberek szóhasználatában párhuzamos jelenség a német mintára alakult (*csavar*)*anya* vagy *anyacsavar*, illetve (*apa*)*csavar*.

² Kaffka Margit, *Levelek a zárdából* (1905), in: Kaffka Margit, *Csendes válságok. Elbeszélések*, összegyűjtötte, szerkesztette és az utószót írta Kozocsa Sándor, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1969. 40.

³ Benkő Loránd (főszerk.), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (1970), 2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, 862. és 863.

⁴ Vö. Werner Heisenberg, *A rész és az egész. Beszélgetések az atomfizikáról* (1969), Gondolat Kiadó, Budapest, 1975 (5) 87.

⁵ Vö. Willard van Orman Quine, *A logika módszerei* (1950), fordította Urbán János, jegyzetekkel és feladatmegoldásokkal ellátta Ruzsa Imre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968 (II. 17. §), 122. 66. j.

a távol-keleti harcművészetet idéző lassított felvételeket a létért folytatott harc elcsépelet közhelyeivel és nagy gondolkodók emésztetlen bölcsességeivel elegyítették. A *mátrix* újabban – mintegy a *brancs*, *brancsbéli* 'szakmabeli, céhbéli' helyébe lépve – valahová tartozást is jelent. Litkey Farkas vitorlázó, a balatoni Kékszalag tizenegyszeres győztese nemrégiben a következőket nyilatkozta: „Nagyon erős tradícióink vannak (...), van kihez fordulni tehát a fiatalabb nemzedéknek. Ez egy mátrix, ha lemész a kikötőbe, biztos tudsz valakitől kérdezni.”⁶

Madame de Pompadour és XV. Lajos háziiorvosa, François Quesnay már el-múlt hatvanéves, amikor megjelentette a *Tableau Économique*-ot (1759). Gazdasági táblázatában a termékek és a jövedelem úgy áramlanak a három társadalmi osztály (földtulajdonosok; fölművesek; iparosok, kereskedők, bankárok) között, mint a vér az emberi szervezetben. Az általános egyensúly fogalmi megragadásának elméleti értékét azonban csorbítja a nehezen áttekinthető kifejtés. Kétszáz év múltán, 1955-ben, az új-zélandi születésű William Phillips input–output táblázatba foglalva tette szemléletessé Quesnay fiziokrata elméletét, mely szerint a gazdaság egyedüli forrása a föld, így egyedül a földművesek munkája tekinthető produktívna. A gazdaság szerkezetét élesen kirajzoló input–output elemzést Wassily Leontief orosz származású amerikai közgazdász dolgozta ki a múlt század harmincas éveinek végén. Egy nemzetgazdaság termelése négyzetes mátrix segítségével mutatható be. A táblázatban minden egyes ágazat kétszer szerepel: sora is, oszlopa is van. A sorok a kibocsátást (termelést), az oszlopok a felhasználást (fogyasztást) mutatják. A főátlóba (diagonális) azok a mezők tartoznak, amelyeknek sor- és oszlopindexe megegyezik. Az önfogyasztás tartozik ide, például az, hogy a mezőgazdaságban megtermelt terményekből mennyi marad a mezőgazdaságban.

A játékelmélet megalkotói a közismert kártya- és táblás játékok rajongóinak stratégiái mellett a szabadpiac egymástól független versenytársainak merőben célracionális cselekvését vették alapul. Neumann János 1928-ban megjelent tanulmányában a kétszemélyes, zéró összegű játékokra bizonyította a minimax-tételt.⁷ A cselekvők érdekei szöges ellentétben állnak egymással: az első játékos maximalizálni szeretné a nyereségét, amelyet a második játékos minimalizálni akar; a második játékos is maximalizálni szeretné a nyereségét, amelyet viszont az első játékos akar minimalizálni. Neumann bizonyította először a két megközelítés egyenértékűségét: az első játékos várható nyereségének maximuma egyenlő a második játékos várható veszteségének minimumával. Az egyes játéktípusokat rendszerint mátrixokkal jelenítik meg. A kimenetmátrix a cselekvési lehetőségeket, a lehetséges kimeneteket mutatja be *A* és *B* játékos szemszögéből, a preferenciámátrix pedig azt mutatja meg, hogy *A* és *B* hogyan rangsorolja döntései lehetséges

⁶ Litkey Farkas, *Mi a gyenge szél hiénái vagyunk*, Fehér János interjúja, Index, 2014. június 4.

⁷ Vö. J. v. Neumann, *Zur Theorie der Gesellschaftsspiele*, Mathematische Annalen, Vol. 100., 1928, 295–320.

következményeit.⁸ A mátrixok olykor az empirikus szociológiában is hasznos elemzési eszköznek bizonyulnak. Havasi Éva azt vizsgálta, milyen társadalmi tényezők játszanak szerepet a házasságok párválasztásában. Ha a férfi és a nő társadalmi tagozódásban elfoglalt helyét összekapcsoló házasságkötések mátrixában kizárólag a főátlóban szerepelnek gyakorisági adatok, akkor az adott társadalom örökletes születési, házassági és foglalkozási csoportokra, kasztokra tagolódik. Minél több és minél magasabb szám jelenik meg a diagonálison kívüli mezőkben, azaz minél egyenletesebb az adatok megoszlása, a házasságkötéseket tekintve annál nyitottabb a vizsgált társadalom.⁹

A nyelvészek is használnak mátrixokat. Kálmán László és Kicsi Sándor András a tulajdonnevek disztribúciós elemzését végezte el. Mátrixaik oldalrovataiban lexémák, fejtrovataiban todalékok, illetve szerkezetek szerepelnek. A táblázat törzsrészébe írott + és – jelek közvetve vagy közvetlenül az egyes lexémák viselkedését írják le.¹⁰ Károly Sándor mátrixa a hangalakok és a jelentések kapcsolatait tartalmazza. A mágikus négyzöggel, a SATOR-formulával¹¹ ellentétben, a lexikológiai jelentés egyes típusait bemutató táblázat törzsrészében nem titkos tudást sejtető szavak, hanem szabatosan definiált fogalmak neve található. A poliszémia meghatározását úgy kapjuk meg, hogy összeolvassuk a táblázat megfelelő oldal- és fejtrovátának szövegét: *ugyanaz a hangalak, hasonló jelentés*.¹² Ullmann István 1951-ben a szinesztézia jelenségét ábrázolta mátrix alakban. A nemzetgazdaság ágazatközi jószágáramlására emlékeztető táblázataiban a különböző érzéki területek egymás közti „adásvételét” jelenítette meg John Keats és Théophile Gautier verseiben.¹³ Szemléltetésül álljon itt néhány magyar példa. Dsida Jenő versében a látás a képadó, a hallás a képfogadó – „*Színek zengése! / Fények zúgása!*” (*Temp-*

⁸ Vö. például syi: *Cselekvésemélet dióhéjban. Játék, elmélet, módszer, tan – Weber: újrátöltve*, Baccalaureus Scientiæ Tankönyvek, Typotex Kiadó, 2008 (II. 5.1) 151.

⁹ Havasi Éva részletesen tárgyalta ezt a kérdéskört *A házassági párválasztás társadalmi motivációi* című diplomamunkájában (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 1977).

¹⁰ Vö. Kálmán László–Kicsi Sándor András, *Újra a tulajdonnevekről*, Nyelvtudományi Közlemények, 108., Budapest, 2012 (3) 384. skk.

¹¹ Vö. Vanyó László, *Az ókeresztény művészet szimbólumai*, Szent István Társulat, Budapest, 1988 (5. 10) 154. skk.

¹² Károly Sándor, *Általános és magyar jelentéstan*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 232.

¹³ Vö. Stephen Ullmann, *The Principles of Semantics* (1951), Glasgow University Publications LXXXIV. Basil Blackwell–Jackson, Son & Co., Oxford–Glasgow, 1957 (V. 2) 281. – A módszernek számos követője akadt, mint például a neves keletnémet lexikológus, Thea Schippan – *Einführung in die Semasiologie* (1972), VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1975. (8.4.2.1.) 180–181. –, az erdélyi P. Dombi Erzsébet – *Őt érzék ezer muzsikája. A szinesztézia a Nyugat lírájában*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974 (IV. 2.3.1) 74. skk. – vagy az almeriai egyetem professzora, Carmen María Bretones Callejas, *Synaesthetic Metaphors in English*, International Computers Science Institute Technical Reports, Berkeley (California), 2001 (V) 12.

lomablak, 1938) –, míg Szabó Lőrinc költeményében a hallás a képadó, a látás a képfogadó: „*bolond / hangokkal tarka a délelőt*” (*Szerelmes junius*, 1925). A mátrixba a szinesztézia valamennyi esete besorolható, még a „békanyászagú hang”¹⁴ is. A főátló azonban üres, mert az azonos sor- és oszlopindexű mezőkbe csupa olyan szókép tartozna, amelynek elemei ugyanarról az érzéki területről származnak. A „*látva lássanak*” (Ady Endre: *Sem utódja, sem boldog őse...*, 1909) figura etymologica vagy a „*vak fény*” (Babits Mihály: *Búcsú a nyárilaktól*, 1936) oximoron nem illeszthető ide.

A *csend* szó poliszém. A magyar nyelv értelmező szótárában a *csend* szócikket felütve a következőket találjuk: „1. Az az állapot, amelyben semmiféle hang nem hallatszik. 2. Valakinek, valaminek nesztelen, mozdulatlan állapota. 3. (átv) Háborítatlan, nyugodt állapot; békesség, nyugalom.”¹⁵ A Nyugat 1935. februári számában a fiatal Radnóti Miklósnak három verse jelent meg. Az *Október délután* (1934) azoknak a szótlán perceknek a krónikája, amelyeket a szerelmesek egy tölgyfa alatt töltöttek. S míg „*hulló makk makkot kerget*”, a költő kedvese álmát őrzi, amikor pedig Fanni álmos szemmel felébred, így tudósít:

*békít a lombbal, végigsimít a számon
s ujját ott tartja három harapós fogamon még,*

*hogya ne beszéljek. Így készül az új csend
és a csendből odafent sziszegve eső*

Nem könnyű elhatárolni egymástól a csendátmeneteket. Békés őszi délután, darazsak donganak. Csend van. A költő is csendben van, nem csap zajt. Aztán az álomból ocsúdó Fanni szavak nélkül – testi érintéssel – inti csendre a poétát. A sziszegő esőt is csend előzi meg, s mindezt háborítatlan békesség foglalja keretbe. A különféle csendek át- meg áthatják egymást, mégis kirajzolódnak az átmenetek: bizonyosfajta csendet egy másikfajta csend vált fel. A néma események történeti leírása is változásokról számol be, csak ami itt történik, az éppen „*a csönd váltása csöndre*” (Szécsi Margit: *A lilimos bolygó*. 1974).

A csendmátrix megszerkesztésekor, némi egyszerűsítéssel, a *csend* három jelentését – Cs1 = zajtalanság, Cs2 = nesztelenség, Cs3 = nyugalom – vettem alapul. Azt ábrázoltam, melyik típusra melyik következhet. Mivel véges számú típusról van szó, az is megmondható, hány eset lehetséges. A csendmátrix azt mutatja meg, hogy a csend három típusa hányféleképpen maradhat változatlan, illetve hányféleképpen lehet a változás kiinduló- vagy végpontja. A táblázat törzsrészének

¹⁴ Csáth Géza, *A béka* (1908), in: Csáth Géza, *Mesék, amelyek rosszul végződnek. Össze- gyűjtött novellák*, szerkesztette és sajtó alá rendezte Szajbély Mihály, Magvető Könyv- kiadó, Budapest, 1994, 47.

¹⁵ Bárczi Géza–Országh László (főszerk.), *A magyar nyelv értelmező szótára* (1959), I., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978, 862.

mezői – nagy költőink szóképeivel élve – „*a csend urodalmi*” (Vörösmarty Mihály: *Toldi*, 1829), míg összességük a „*néma tartomány*” (Arany János: *A walesi bárdok*, 1856).

Csendtípus	Cs1	Cs2	Cs3
Cs1	¹ Cs1 = Cs1	² Cs2 → Cs1	³ Cs3 → Cs1
Cs2	⁴ Cs1 → Cs2	⁵ Cs2 = Cs2	⁶ Cs3 → Cs2
Cs3	⁷ Cs1 → Cs3	⁸ Cs2 → Cs3	⁹ Cs3 = Cs3

Az egyes sorok azt mutatják, hogy az adott csendtípus egy példánya vagy változatlan marad, vagy egy másik csendtípus egy példányának helyébe lép, az oszlopok pedig azt, hogy az adott csendtípus egy példánya vagy változatlan marad, vagy egy másik csendtípus egy példánya lép a helyébe. Az egyenlőségjel (=) azt fejezi ki, hogy az adott csendtípus egy példánya változatlan marad, a nyíl (→) pedig azt, hogy az adott csendtípus egy példányát egy másik csendtípus egy példánya követi. A változatlanság mezői a mátrix főátlójában – a balról jobbra, lefelé tartó átló mentén – találhatóak. Az egyes mezők tartalmának bemutatására választott idézetek között éppúgy található természeti vagy lelkiállapotról szóló beszámoló, mint egy cselekvés vagy történés leírása. Mivel a táblázat törzsrésze kilenc mezőből áll, a változásnak 6 (dőlttel szedve), a változatlanságnak pedig 3 (állóval szedve) esete van. Az egyes mezők bal felső sarkában található számok az azonosítást segítik. A diagonállal kezdve veszem sorra az egyes mezőket.

A változatlanság mezői

1. „*Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold*” (Kölcsey Ferenc: *Huszt*, 1831).
5. „*A vadász ül hosszú méla lesben*” (Vörösmarty Mihály: *Szép Ilonka*, 1., 1833).
9. „*A ligetek csendét patakok csörgési vidíták*” (Vörösmarty Mihály: *A rom*, 1829–1830).

A változás mezői amikor az eredmény

- Cs1* (zajtalanság)
2. „*Halkan feszül a néma pillanat, / s nézd: száll a hó. Az első. Csendre várt*” (Áprily Lajos: *Csend*, I., 1957).
  3. „*Már június van, halkul nemsokára, / s jön már a nap, amikor csendbe hal. / Miért gondolsz a hallgató madárra? / Élvezd, amíg csattog a drága dal*” (Áprily Lajos: *Fülemlesző*, 1965).

Cs2 (nesztelenség)

4. „Csend van. Egy kicsit ne mozdulj. / Figyeld, ahogy a délután / a másik oldalára fordul” (Móra Zoltán: *Délután*, 2003).

6. „békít a lombbal, végigsimít a számon / s ujját ott tartja három harapós fogamon még, / hogy ne beszéljek” (Radnóti Miklós: *Október délután*, 1934).

Cs3 (nyugalom)

7. „átveszi egy tücsök csendes birodalmát” (Arany János: *Családi kör*, 1851).

8. „mikor átkarolt, kérte, őrizzem pihenését. / De nap kacsintgat át fodrán a lombnak, / vad darazsak dudolnak körül haraggal. / És a lomb makkal felel és felelget” (Radnóti Miklós: *Október délután*, 1934).

Bejártuk a „*csend urodalmi*”-t. Ha egy nagyobb szövegtörzset végzett vizsgálat eredményeképpen az egyes mezőkben a gyakoriság is szerepelne, akkor rangsorolhatók lennének a „*néma tartomány*”-ban érvényesülő történeti szabályszerűségek. A növekvő vagy csökkenő számértékek szerinti rendezés azt mutatná meg, milyen rendszerességgel szoktak így és így történni a dolgok, illetve – bizonyos megszorításokkal – azt, mekkora egy jövőbeli csendesemény bekövetkeztének valószínűsége. Ám így is kirajzolódnak a hangtalan és szótlan történetek lehetséges, bár sokszor alig észrevehető fordulópontjai. A csendmátrix az összes nyelv nélküli forgatókönyv vázlatát tartalmazza.

KOPPÁNY ZSOLT

Kora esti melódiák

*Szűcs Lajos 5. szerzői estje 2016. május 11-én, 18 órakor,
a Fasang Árpád Zenei Alapfokú Művészeti Iskola Ferencsik Termében*

Csepelt megyei jogú várossá duzzasztották, majd 1950-ben így lett Budapest XXI. kerülete. A Rákosi-rendszer szemében a kapitalista kizsákmányoló báró Weiss Manfréd első dolga mégis az volt, hogy kórházat építtessen, majd tisztviselőtelepet. Ezek a házak ma is állnak, a klinkertéglás ornamentika eléggé látványos, utcácskáikkal várossá váltak a városban.

A Posztógyár u. 2. számú villa különösen szépen karbantartott épület, ide szölt a meghívó, meglepően sok érdeklődő az udvaron, van még idő, bár odabent lázas készülődés finom lármája árad a nyitott ablakokon kifelé. Aztán minden elcsöndesedik, a nézőtér megtelt, a zenetanár Dr. Szűcs Lajos pillanatok alatt leveti magáról doktor- és tanárságát, zeneszerző lesz, aki olykor maga is kísér zongorán; gyermeki tisztaságú derűje belengi a visszafojtott csöndet, ő maga az est konferan-sziéja, elhangzik minden mű genezise, s természetesen a művésztanárok mint gitárosok, énekesek, fuvolások megjegyzésre nagyon méltó nevei is megemlítődnek.

Az elsőként fölhangzó mű az *A-dúr szvit*. A barokk kort idézi meg, de nem idézőjelek közé zárva. Egyfajta főhajtás e hatalmas zenei és képzőművészeti korszak előtt. Három gitár szól lágyan és megemelt pompával, ami a barokk legsajátabbja. Vagyis semmi, ami klasszicizál, és semmi, ami naturalizálna. A pompa persze itt, a három gitáron nem súlyosan tömény, hanem finoman, közelítőleg formálja egyedi harmóniavilágát mai zenei paradigmánkhoz.

A második darab négy gitáron szólal meg, az előző műből már megismert Kozma István, Páll Zoltán és Tímár Levente mellé Nagy Andrea ül gitárjával. *Ciprusi dallamok* a mű címe. A szigetország kettészakadt, északon török megszállás, kettévágyva a fővárost, Nicosiát is. A négy gitáron fölhangzó mű bármelyik szigeten megszólalhatna, mely az Égei-tengerből kikandikál, mert a mediterráneum száll itt a teremben, s úgy görög, ahogy az volt *Domenikosz Theotokopoulosz* is, aki a kora barokk legnagyobb spanyol mesterévé nőtt az ódon Toledóban, s lett az egyetemes művészettörténet egyik legnagyobb festője: El Greco. A hallgató úgy érzi, hogy ha Cipruson napra nap ilyen gitárfutamok simogatnák az örökös napfényben fürdő szigetet, akkor mindenféle tárgyalás és időhúzás nélkül Észak újra egyesülne Déllel, görögök és törökök pedig egy asztalhoz ülnének, és ciprusi dallamokat rendelnének a zenészekről.

Ave Maria! Ez a mű, mint a nagy elődöké, a Szűzanyához közelít. Hogy aztán kihez áll közelebb, nehéz eldönteni. A tiszta szakralitás Schuberté; Gounod Ave Mariája a Szentlélek által köztünk élő Szűz Mária felé irányul. Szűcs Lajos

kompozíciója valahol a kettő között feszül, de a XX. századi neoromantikából szökött szárba. Valahogy úgy, ahogy Szergej Vasziljevics Rahmanyinov megidézte *Corelli-variációk* című művében a barokk nagy itáliai mesterét. A darabot Szűcs Lajos zongorakíséretében Komáromy Éva művésztanár énekelte operai szinten.

D-dúr Hegedűverseny. Várföldi Anna, szintén művésztanár, a zongoránál újra a szerző. A két művész tökéletes szimbiózisban. Ha Dosztojevics kimondta, hogy ők, a nagy orosz prózaírók mindnyájan Gogol köpönyegéből bújtak elő, akkor ugyanez érvényes a modern magyar muzsikára is, hiszen Bartók Béla iszonyatos, de tápláló súlya ott egyensúlyoz minden utána következő zeneszerző vállán. Óhatatlanul fülel az ember: vajon Szűcs Lajos művéből átszűrődik valamennyi Bartók? És alig. Vagy tán semmi. Vagy csak nagyon bonyolult metafizikai áttéteken keresztül. De nincs köze az avantgárdhoz sem. Olyan darab ez, mint a balettművészetben a neoklasszikus formák újraélesztése *egyedi* koreográfiák által. Magyar példaknál maradvány volt id. Harangozó Gyula és az őt követő Seregi László.

A *Duett fuvolákra* az est talán legdinamikusabb, legvarázslatosabb darabja. A fuvola amúgy is egyre közkedveltebb hangszer, köszönhetően például Horgas Eszter *crossover*-törekvéseinek is. Ez az instrumentum alkalmas az igényes könnyűzene tolmácsolására is, gondoljunk a Mini együttes Török Ádámjára. Az azonban még izgalmasabb, ha két fuvola szólal meg „éneklő jelleggel”; feleselő, egymást kergető dallamok, férfi és nő egymásra hajolása és elválása – Scheuring Kata és Somos András –, váratlan kitörések és összeolvadások, csupa tűz, mely tisztít, hogy ne jussunk pokolra. Dallamvilága fülbemászó, de sejtelmes, dikciója a totális zenei élmény felé fordít, mintha egy kamarazenekar szólalna meg. Olykor füttyülhet, de miért is ne, hiszen a dodekafón Alban Berg *Lírikus szvitje* – szintúgy!

És megint: *Ave Maria!* Ösbemutató. Feleségének, Molnár Edit festőművésznék ajánlva. Ez a mű már közelebb húzódik Schuberthez, itt már szinte érinteni lehet a Szent Szűz ruhájának fodrát, itt szakralizálódik Szűcs Lajos zeneköltészetének minden darabja visszamenőleg is. Hogy aztán a feleség festészete mennyire van jelen ebben a műben, azt csak az tudja érezni, aki látta már a képeket, de aki nem, az is odaképzelt bármily festészeti jelenséget, ez a muzsika megvilágítja azokat. Egyébként is, jellemző az egész estre, hogy a hallgatónak-nézőnek egyszerre kell extro- és introvertálnak lennie. Zongorán megint a szerző kísért, a szintén operai nivójú énekes, Pintér Ilona Eszter éteri magasságokban tárta föl, napi imáinkban megbúvó Üdvözlégy Máriát.

A *Szentlélek kiáradása.* Ez a *Pünkösöd.* Ez a mű is ugyanavval a fénnel tündöklök, mint a Nagyhét, a várakozás, és a döbbenet: Jézus föltámadott. Ez az úgynevezett *hegedűváltozat*, a zongoránál természetesen újra a szerző, és aki hegedül: Várföldi Anna. Ez is ösbemutató. Ilyenkor valószínűleg a zeneszerző szíve is hevesebben ver, de közben föloldódik és visszatér a normál, 70/másodperces tartományba, mert sikerült a mű interpretációja, s ilyenkor a mindenkori művész, legyen az író, festő, szobrász vagy éppen zeneszerző, kiadja lelkének egy piciny szeletkáját, mely – bár nyilvánvalólag nem akkora súllyal, mint a Szentlélek – kiárad és feltölti

a hallgatóságot. Hallgatva Szűcs Lajos műveit, a nagy német költő, Gottfried Benn azon esszéisztikus sora bukkanhat föl, ahol így ír: „Egyetlen mondatot, egyetlen valóságos és lényeges mondatot nem lehet leírni anélkül, hogy a személyiség egész pátosza és fájdalma mögötte ne legyen.”

A nyolcadik szerzemény a *Pater noster*, vagyis a Krisztus által tanított több mint kétezer éves ima kezdete, a *Miatyánk* jajdul föl. A zongoránál Szűcs Lajos, és akit kísér: Komáromy Éva. A műben ott a „Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség”, mely az ökumenikus fölfogásban teret nyert a katolikus imádságban is. Egyébként Söderblom Nathan uppsalai érsek, aki az ökumené egyik atyja, egyszer fölvetette nem kis bátorsággal, hogy *Bach az ötödik evangelista*. Ezt a megállapítást Szűcs Lajos elfogadja-e?

A kilencedik mű, az *Erkel concertino* kézzongorás darab. Kerek Erzsébet és Fehér Nikolett bravúrosan abszolválta az egyáltalán nem könnyű, drámai erejű művet. E sorok írójára csak egyetlen hasonló darab hatott így. Darius Milhaud háromteteles *Scaramouche*-a. A nagy francia művész darabja játékosabb, mint Szűcsé, valóságos öröme, hangulata, leszámítva a középső tétel kötelező adagióját, igazi karnevál. A másik mű Schubert egyzongorás, de négykezes remeke, az *f-moll Fantázia*. Hol helyezkedik el Szűcs darabja? Ha az Aquinói Szent Tamás utáni filozófiai irányzat a tomizmus, majd későbbiekben neotomizmus, végül neo-neotomizmus, akkor a szerző *concertinója* neo-neoromantikus. A két zongora, akár a már említett fuvolák esetében, ugyanúgy versenyben van egymással, a szólások ugyanúgy kergetőznek, olykor összeolvadnak, majd szétválhatnak megint, és mint a pajkos gyermekek, az utolsó billentyű leütéséig felhőtlenül játszanak egymással. Karinth híres megjegyzése is felmerül: „Álmomban két macska voltam és játszottam egymással.”

És újra és újra *Ave Maria!* Ez is ösbemutató, Verdi születésének 200. évfordulójára íródott. A Fasang Árpád Vegyeskart Holló Gyula vezényelte, a zongorán P. Kozma Anikó közreműködött. Főlemelő, ha egy zeneszerző estje kórusművel záródik, mert emelkedni kezd a Ferencsik-terem, de bármilyen helyiség, és beszivárog két hatalmas requiem is a zenetörténetből: Mozarté és Verdié. De az est megkoronázása mégis az utolsó darab, mely szintén ösbemutató: a *Szózat*. Mindenki marad a helyén, mintha csak valami óriási könyvben lapoznánk egyet, és Erkel Ferenc eredeti dallama alapján a magyarság nagy imája csendül. A *Szózat* Szűcs Lajos zenei nyelvén szólal meg fájdalmasan, egy szelíd emberi jelenség finom, halk sírásaként. Nem dübörög úgy, mint költői előképe, a mindössze harmincegy évet élt Dsida Jenő minden törekvése ellenére fölhorgadó nagy költeménye, a *Psalmus Hungaricus*. Szűcs műve is Magyar Zsoltár, mely inkább fohász és könyörgés az Úrhoz. És fölmutatja népének rendíthetetlen kontinuitását, mint mise alatt a pap az oltáriszentséget.

Szűnni nem akaró taps, meghajló művészek, s még a székek sem nyöszörögnek a parkettán, ahogyan az olyan nagyon megszokott. Templomból lép ki így az ember. A szentmisének vége, szétszéledünk. Mintha ott állna közöttünk a nagy

magyar zeneszerző, Sugár Rezső és mondaná: „A túlzott, mindenáron való újat keresés minden művészet rákfenéje. Nemcsak nálunk, hanem szerte a világon. Pedig sokkal fontosabb szépet és jót adni. No persze nehezebb is.”

Odakint sötétedik, csillapul a gerincút végének forgalma. Súlytalanok letünk, holott mázsákat cipelünk, de csak pillanatokig. Mert grammokká szóródik széjjel eme teher a hazafelé bandukolók lélekmagasában.

Itt születtünk

Schmidt Gabriella

festőművész

Arcok és mások

Van valami misztikus és megfoghatatlan abban, hogy kiből, hogyan, milyen körülmények között lesz alkotóművész. (...) A szélsőségek között sokféle megoldás lehetséges, melyeknek egy nagyon személyes, különös útját járta be Schmidt Gabriella. Korán megvolt benne ugyanis az érdeklődés a festés, rajzolás iránt, ám élete, pályája mégis úgy alakult, hogy azt jellemzően a gyakorlati életvezetés gondolatai determinálták. (...) Mindez ma, immár visszapillantva egy több mint évtizedes festői pálya kezdeteire, azért érdekes, mert Schmidt Gabriellának tehát nem volt valóságos mestere, hanem érzékeny receptoraival szívta magába az ismereteket, és sokat gyakorolva, tudatosan fejlesztette készségeit. (...) Éppúgy képes szinte jelek teremtése útján képet alkotni, elvontan fogalmazni, mint az emberi figurára koncentrálni, azt megjelenítve, realiztikusan festeni. Nonfigurativitás és figuratív szemléletmód harmonikus együttléte is Schmidt Gabriella művészetének egyik megkülönböztető jegye. Alkotómódszerére jellemző, hogy fontos nála egy sajátos rajzosság, kedveli a karakteres, határozott vonalakkal el, és lehatárolt felületeket, foltokat, így munkáinak összképe sosem zavaros, ritkán zaklatott, jellemzően egy nyugodt teremtőerő aurája sugárzik képeiről. Művésze központi térenuma az emberábrázolás, azon belül is inkább a nőkre figyelve, s azon belül is az arca. (...) Azonban itt is mindig keresi a személyes megközelítés lehetőségeit, s ezáltal ezt abban találja meg, hogy a női fejek, arcok mindig különleges, dekoratív környezetbe ágyazódnak, mintegy bizonyítva, hogy alanyai nem függetlenek környezetüktől, nem légtüres térben egzisztálnak, hanem vagy az általuk megteremtett közegben, vagy rájuk telepített környezetben. (...) Festőnk belülről ismeri a női

lélek rejtelmét, ami persze nem csoda, ám képességeit jelzi a variabilitás, a változatosság. Bizonyos, hogy ilyen széles spektrumú nőábrázolásra csak olyan művész képes, aki magában is sok értéket és képességet hordoz. Schmidt Gabriella ugyanakkor jellemzően nem vész el a részletekben, összefogott formákkal dolgozik, néha meghökkentő, látomásos jelképeket teremt, máskor látványos motívum-szöveget teremt arcképe mögé. Meghatározója piktúrájának színgazdagsága, koloritjának nemessége, amely nem szintobzódást, hanem ökonomikus színalkalmazást mutat. ...

60-40 Schmidt Gabrielláról – jubileumok kapcsán

...Már korábban is megállapíthattuk, hogy egyaránt otthonosan mozog a figurális és nonfiguratív, a látványhoz ragaszkodó, vagy éppen attól elrugaszkodó felfogásban, s ez nagyobb ívben most is kitapintható, illetve néha egy képen belül is képes különböző szemléleti megoldásokat összeegyeztetni. Erre kitűnő példa a *Színek közt rejtőzve* című munkája, amelyben (valószínűleg) saját személyiségét helyezi a kép középpontjába, sejtelmesen megjelenítve, ugyanakkor a mű vizuális motívumvilága elvont expresszív-geometrikus lendületű, mintegy jelezve, hogy a művész belső és küldő küzdelmeinek valóságos és virtuális tere bonyolult, összetett. A kép személyes, de egyetemes problémákra is utal. Látjuk ugyanakkor, hogy foglalkoztatja a táj, a környezet, a környezet és az ember tárgyainak együttsége, a test, jellemzően a *női test*, s továbbra is az arc, a *női arc* témaköre, de sosem portrénkészítés céljával. Művészi szemlélete, eszköztára az idő előrehaladtával bensőségesebb, harmonikusabb lett. Nemcsak formaképzése lett kiegyensúlyozottabb, rajzosabb, de színeképzése is jobban figyel a konzonanciára, egybeesésekre, mint a disszonanciára. Mindez távolról sem jelenti azt, hogy Schmidt Gabriella bármiféle módon szépelegne, távol van tőle minden szentimentalizmus, sőt munkái egyik alaptulajdonsága a meghökkentés. Mindezzel tárul fel előttünk egy összetett, igazi női alkotólélek, aki el tudja kerülni a művészi közhelyek csapdáit, aki e kor nőművésze, aki immár megtalálta szürrealisztikus, ám a képi rendet, rendezettséget kedvelő, előtérbe helyező felfogásával alkot figyelemre méltót.

Részletek Feledy Balázs értékelő, méltató írásaiból

Pávatollas kalap

Fesztivál II.

Legenda

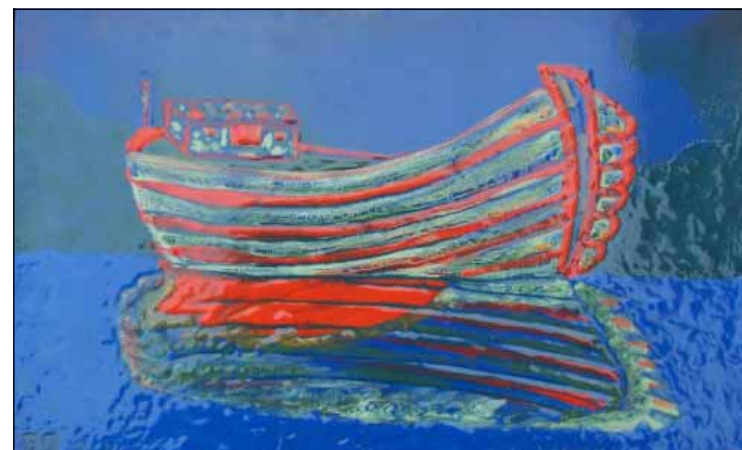
Portré orchideával

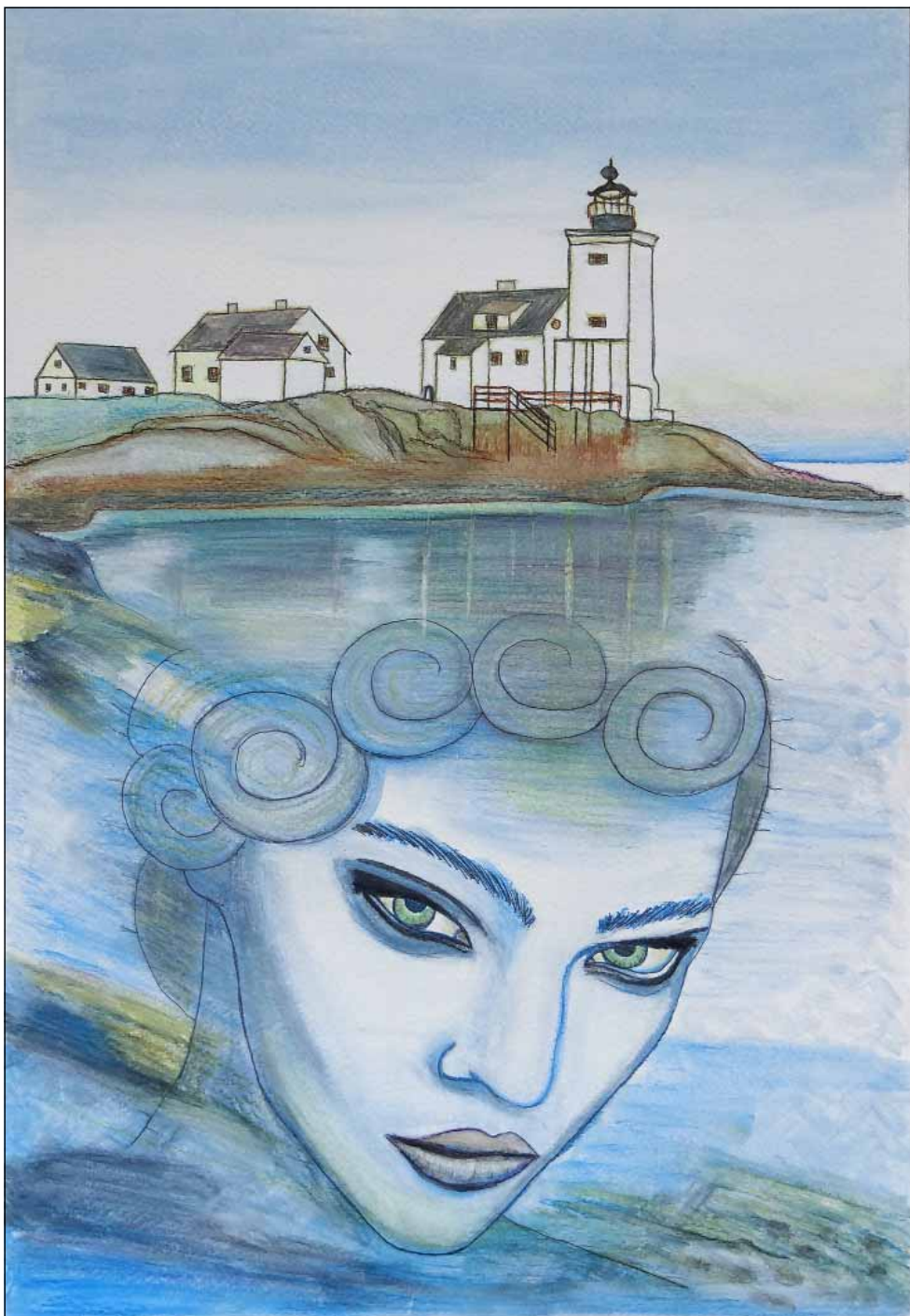
Csapongva szállnék

Színek közt rejtőzve

Bárka

Vizek asszonya

Mint... a vízben

Akt

Miért?

A lény

CZIGÁNY GYÖRGY

Életünk félidejéből
Párbeszéd Petrovics Emil zeneszerzővel

Régimódi levélváltásunk, e műfaj fölelevenítése, ma már végleges tényként áll előttem: félidőben történt. Visszanéztünk félutunkból, nem tudva, mi van még hátra? Neked új vonósnégyes és zongoraverseny, kantáta, opera, oratórium, az Operaház igazgatása, zaklatott magánélet. Számomra tragédiák és fölemelkedések, Erika, feleségem halála, majd középso, író-rendező fiunk, Zoli elvesztése. Harminchárom kötet, s újra házasság, esküvő Zamárdi kis templomában, második Erikámmal. Neked ezekben az utolsó években jelenik meg kétkötetes önéletrajzi prózád, mely majd kordokumentummá is válik. Az írás, a jó fogalmazás képessége adva volt számodra. Előbb újságírónak készültél, Sugár Rezső biztatása kellett a Konzervatóriumban, hogy véglegesen a zenét válaszd.

Halálod után öt esztendővel is eleven jelen idő, ha fölizzanak egykori levélváltásunk sorai, hatvan-egynéhány éves barátságunk emlékei és reménységei.

*

A múlt anyaga csakugyan álom: a képzelt világnál bizonytalanabb. Elmúlt idők „nagy, sötétlő erdején” visszavándorolva, jó lenne megtudni: hol és mikor találkoztunk először. Mert ami fölidézhető, az már a barátság emléke. Egy zeneszerző-vizsgáé, amelyen – kezdő főiskolásként – zongorára írt rondódat játszom. A böhöneyi katonáskodás nyári napjai, ahol elvesztettem puskámból a zárat, te pedig egyik éjszaka vizesárokba estél.

Emlékszem bemutatódra, az operaházi és zeneakadémiai estékre, de elevenebben a szemérmes és mégis nyílt pillanatokra, amikor egy-egy új műved otthon elzongorázod, egyedül dúdolva-énekelve a szólókat, a zenekari szólamokat, a kórust...

A leginkább élők: beszélgetéseink. Talán mert alkalmukat keresetlenül hozta az élet. Készülünk egy interjúra, együtt eltűnődünk a zenei nevelés kérdésén. Rádiózás és televíziózás zenei lehetőségeiről: a *Ki mit tud?* és a *Ki nyer ma?* küldetéséről, közügyekről, családi dolgainkról, utazásokról, barátainkról, szeretteinkről. Beszélgettünk a pasaréti kertben, a hűvösvölgyi házban, a Krisztinavárosban. Mozart koncertáriáiról, egy születendő darab lehetséges szövegéről, a ti meg a mi kutyánkról, lovakról, betegségről és halálról. A gyermeki szív kíméletlen őszinteségével, az igazmondás természetéből fakadó és tudatosan vállalt nyíltságával mondtad ki bárkinek, amit gondolsz, amit igaznak hiszel, akár alkalmas volt, akár alkalmatlan. Feszültségekkel, konfliktusokkal teli út, az erkölcsi erők számodra magától értetődő jelenlétével. Amikhez sokszor csak titokban társult a cselekedet, a mindenkori

jóakarát, a bárkin segíteni akaró szenvedély. Szavaid gyakran voltak kemények, akár bántóak is. Mások hasznára történt tetteidet lehetőleg titokban tartottad.

Régi pillanatok, interjútorodékek járnak a fejemben, pörgeti őket a képzelet, azt próbálva: igazságukhoz hogyan van közünk ma? Mit is jelent számodra a harmincesztendő zeneszerző vallomása, aki a „zene demokratizmusát” írta a maga kicsiny zászaljára – milyen is a szembesülés 1980-ban a televízió eszközeivel felújított *Bűn és bűnhődés* operáddal? Mi is a forrása a költészethez, irodalomhoz való mély kötődésnek, s mi a különbség a szavakat elhallgató s az irodalmi mondanivalóval megtermékenyített, a szöveget szárnyaira vevő zenéid között?

A zene megszólaltatásának és meghallásának szerinted szinte alapvető föltétele – az emberi jelenlét, biológiai, testi mivoltában is... Mit jelent zeneszerzői sorsodban, lehetőségeidben a hagyomány? A „megtartó erők” vállalása vagy újrakötése?

Sokat idéztük egyik parlamenti felszólalásod. Mottója ennyi: féltjük-e a kultúrát, vagy terjesszük? Mit gondolsz hát a könnyűzenéről, erről a huszadik századi roppant méretű, sokágú jelenségről? (Diákkorodban sok slágert játszottál a különböző bálokon... *Te vagy a fény az éjszakában*... Nyilván eszedbe jut az óbudai tánciskola...)

Külön fejezete volna egy rólad írandó könyvnek az a csaknem apai magatartás, a figyelem szenvedélyessége, ami jellemzi zeneszerző-tanári működésedet, a növendékeiddel létrejött kapcsolatodat. Egyáltalán, minek köszönhető a barátságkereső igény benned, a józan indulat, a bárki ügyével azonosulni képes nyitottság? A közéleti munkák vállalása, a feladatok szüntelen elfogadása, benső és külső erők hívására egyaránt. Mit jelent az, hogy „veszélyt érzek a megpihenésben”?

Vagy egészen más: mi vonz a főiskolás darabnak tekinthető (mégis végleges szép) Eminescu-kantáta útjához – hiszen két és fél évtized során ez a műfaj vagy intonáció újra megmozgatta képzeletedet, új kantátákat hozva létre...

1980-ban volt a *Negyedik kantáta* bemutatója. Tévedek-e, ha eszközeik különbségei ellenére valamiképp közös gyökerűnek látom őket? Még talán szöveg-választásuk is rokonítható? A *Harmadik kantáta* létrejöttében együtt is dolgoztunk. Jól emlékszem e mű zenei modelljére: a Mozart-koncertáriák sugallatára. Nem véletlen, hogy Mozart fiatalon meghalt magyar művésztársának ihletére bíztuk magunkat. Így fogtam versbe (*Fanni áriája*) a Kármán József-regény néhány motívumát. De a *Második kantáta* Petőfi-sorai, a legújabbnak Weöres-élménye – a kantáták azonos zeneszerzői tudat és reflex megnyilatkozásai-e? Verseimre készül majd a Mikes-kantáta, a *Törökországi levelek* öt tétele, a Shakespeare sirató-ének angolul és zenére szánt műfordításomban magyarul, női karra. A félidőben ezekről még nem tudhattunk. De megszületett a *Fanni áriája*, Kármán József emlékére.

Ha tágas irtózat barlangja volt a föld,
eztán lakhelye lesz az elragadtatásnak!
Legyűr, s én szomjan tűröm édes kényszerét:

betakar álmaimmal a gyönyörű bánat.
Minden messzeség enyém, minden itt van:
rám a kékellő hegyek veled néznek,
csengő patakra lelve szavaidban
a rózsák mézét – légy te bárhol –
veled iszom én a természet
jótevő poharából!
Mint levelek a fán –
két árnyék moccan,
árnyékunk dereng, játszva
a major hús falán...

Míg varrogattam, ő mellettem állt.
Sebes, enyelgő szárnyakon kél útra
az éj: hiába sarjaz újra
a rét s mézével az égbolt hiába áld!
Szívem érthetően kiáltoz; csatát
vágy veszteni: a boldog rettegés, finom
s pusztító láng csap át
inaimon –
talán a gyötrelmem is éltet
– ki nem szeret, hiába él –
lám, a kakukk a bükkerdő temérdek
fái közül vidáman kibeszél!
Vígán leszünk, ugye Fanni kisasszony? –
enyelegve, szökellve sodratom táncba!

Lázát tüzelő viasz test: rokon
gyertyám! Eszelős-karcsú lány-alak!
Veled világolok s fogyatkozom.

Petrovics Emil válasza

Drága Barátom!

A múltat szívesen idézem fel, különösen új művek létrejöttének, életünk fordulópontjainak időszakában. Ezzel valamiképp (s némi szorongással) a jövőről is beszélünk, megalapozni véljük, ami következik. Mindig idegenkedtem a napló-írástól, s ma már bánom. Gyűjtöm is előjegyzési naptárait, hogy legalább azt felidézhessem majd, mikor mit csináltam. Ez világosan körülhatárolhatóvá teszi azt is, miképp gondolkoztam az adott események idején.

Harminc éve ismerjük egymást. Azóta – barátok lévén – sokszor folytattunk csupán magánszennvedélyektől fűtött személyes beszélgetést. De sokszor olyat is, ami célirányos volt: rádióban, televízióban, nyomtatott párbeszéd formájában.

Fiatalkori nyilatkozataim közül is választottál egy mottót... A zene demokratizmusa... A mai napig nem felejtettem el azt az amatőr-mozgalmat, amelyben felnőttem: néptánc, kórusmozgalom, vagy a Kossuth-nyomda zenekarának (már felnőtt zeneszerzői éveimben is folytatott) irányítása. Talán érdekes, hogy az utóbbi évek két fontos darabját: a *Harmadik* és a *Negyedik kantátát* amatőr együttesek számára írtam. Visszatérés ez ifjúkorom eszméihez, a zene demokratizmusa alatt (ma, a magam szakmájában „mesterként” is) változatlanul azt értve: a zeneművészet varázsos „terüly asztalkám” – melyből bárki részesülhet, aki megkívánja ezt az örömet.

Az én zeneszerzői tevékenységem, szemléletem, ehhez társul. Igaz, az ember maga küzd meg az anyaggal; saját hallása, gondolkodása, formálásmódja, ízlése, a különböző irányból érkezett inspirációk határozzák meg azt, milyen tematikájú vagy milyen hosszúságú közlendőkkel rendelkezék a darab, de végül is a tudat legmélyén és a felszínén is – az alkotó valakihez szól vele. A harcot a mű keletkezéséért és megszületéséért az ember egyedül vívja, de mindazokat megcélozza vele, akiknek kedvük van a zenéhez. Már főiskolás koromban készült velem egy interjú, akkor mondtam azt, hogy én nem szeretnék a kollégáimnak és a zenekritikusoknak írni. Úgy érzem, a 20. században nagyon sok az olyan zene, amelyik eltaszítja magától a közönséget, bármi jó szándékkal közeledjenek is feléje, ez a hangzó világ a szakemberekhez szól, és a szakemberek csodálatát van hivatva felkelteni, felépítésének rendszere azonban nem nyújt baráti jobbot a jó szándékú hallgatónak. Én nagyon fontosnak érzem mindazokat a szövetségeket, amelyeket az emberek az újabb korokban egymással, vagy a régi korokban az istenekkel kötöttek; az olyan szövetséget, amelyet bármely mitológiában kötött az egyik isten a másikkal. Azt hiszem, hogy a zeneszerzés, a művészet olyan szövetségek sorozata, amelyek az emberiség életének szebbé tételét vállalták. Nem hiszem, hogy elképzelhető olyan művészet, mely nem veszi figyelembe, hogy milyen szövetségben volt Mozart önmagával, a hallgatóival és az előadókkal... Wotan is kötött szövetséget, s megszegte... Íme, látjuk az *Istenek alkonyában*: a törvényt nem szabad megszegni.

A hagyomány nagyon fontos dolog, nincs nélküle semmi, de az ember hagyománytisztelete ne azt jelentse, hogy utánozza a régi mestereket, legfeljebb magatartásban, komolyságban. A zeneírás pontosságába és a zene nélkülözhetetlenségébe vetett hit legyen az, amiben követni kell a nagy mestereket. Az emberi létezés nem lehet meg a zene nélkül. Felhívnám a figyelmedet arra, hogy az emberi mozgás nagyon szorosan kapcsolódik a zenéhez. Nem csupán a kreált vagy a táncos mozgásról beszélek, hanem a zene létrehozásának belső emóciójáról, amely nem tud meglenni biológiai mozgás nélkül. Gondoljunk arra, milyen rendkívül szép tud lenni egy zongorázó figura, vagy az, aki hegedül, csellózik, aki ütőhangszeren játszik – mozgásuk a zene lényegéhez tartozik. Még a nézőtér is, amely pusztán

befogadója az elhangzó zenének, nagyon gyakran mozgásban van. Még akkor is, hogyha, tegyük fel, néma csendben megmerevedik, ha a zene élménye olyan intenzív, hogy a minimumra redukálja a mozgást, ez is a mozgással van kapcsolatban...

Természetesen magam is szeretek ülni koncerten vagy hanglemezt hallgatni, de azért az az igazi, amikor valaki maga zenélhet! Ezért van és lesz jövője az amatőr mozgalomnak. Semmivel sem pótolható élmény, hogy a nem jól hegedülni tudó ember, nem nagyon gyakorlott ujjáival mégiscsak kitapogat egy dallamocskát. S maga az éneklés, amely talán a legszebb zenélési módok egyike, végképp és visszavonhatatlanul az ember biológiai státusához van kötve.

Most hirtelen eszembe jut, hogy a hangszóróban mesterségesen létrehozott hangok valamifajta olyan absztrakciót sugároznak a hallgató számára, amely nem biológiai mozgásból, hanem fizikából és mechanikából jött létre. És ez nem tudja mélyen emocionálni a hallgatót. Az elektronikus zenét lényegében műanyaghoz hasonlíthatnám, olyanfajta műanyaghoz, amelyet jól tudunk használni lavórnak, szatyornak, akárminek, de soha nem tudunk úgy tekinteni rá, mint egy háncsból készült táskára vagy egy indián tolldíszre... Az „igazi” anyagok a szerves anyagok, hozzátartoznak az ember által létrehozott dolgokhoz, érezzük a tárgyak melegségét, ha fából vannak, érezzük ridegségüket, ha vasból vannak. A mozgás a zenében éppúgy jelen van, mint ahogy a fában is; amelyik (tudjuk) állandóan változtatja (még kétszáz év múlva is) halmazállapotát: kiszárad, teleszívja magát, megreped, él. Ez az élet, ez a biológiai mozgásélmény van a zenében is, és enélkül a zene nem igazán zene.

Nagyon sok vokális művet írtam, kantátákon, operán és oratóriumokon túlmenően nagyon sok kórust is. Olyan darabokat bíztam énekhangra, olyan zeneszerzői gondolatokat fejeztem ki vele, amelyek a legfontosabbak számomra. A kantáták az elmúlással foglalkoznak. Az emberi hang: csodálatos tünemény! És ezzel lehet a legpontosabban énekelni arról, hogy mindez mulandó... Mert természetesen egy zongoraverseny is kifejezheti a mulandóságot, de a zongorát mindig megszólaltathatja valaki újra, a hangszer önmagában hordozza megszólaltatása lehetőségét. Az emberi hang mulandó, mint maga az ember, s épp az utóbbi hetekben vettem csak észre, hogy az *Első kantáta* is az egyedüllétről, a természetben való feloldódásról, a természettel való azonosulásról, az elmúlásról beszél, Eminescu-versek segítségével.

Ez megérdemel egy kis kitérőt. Szerb származású lévén, már gyermekkoromban is erős politikai érzékenységgel rendelkeztem: nagyon sok sérelem ért engem a szerbségem miatt, átéltem a háborútól szenvedett szörnyű csapásokat, és sokat gondolkozhattam azon, mi az ember helye a világban. Az a bizonyos magyar és szláv bánat, mint a kisebbségek, meg a Balkán tájékán összesereglett rendkívül sok népnek az újfajta együttélésére vágyódván arra gondoltam: feladatunk, hogy a szomszéd és más népeket is megértsük. Ehhez én igyekeztem (ifjú zeneszerzőként) hozzátenni a magam tevékenységéből valamit. Keresgéltem valamit, ami ne legyen szerb, ne legyen magyar, hanem – tegyük fel – román. A házban, ahol laktam,

a Kolosy térnél, volt egy kis antikvárium; nap mint nap ott böngésztem, legnagyobb olvasmányélményeimet és világirodalmi műveltségem alapjait itt szereztem. Találkoztam egy kétnyelvű kötetel: Eminescu versei magyarul és románul. Nagyon megtetszetek, és elhatároztam, hogy ezekből csinállok meg valamit, méghozzá „két anyanyelvű kiadásban” – lehessen énekelni magyarul és románul is. Kár, hogy azóta se hangzott el románul. Egyetlenegyszer sem! Ha nem lennék valamilyen módon reménykedő természetű az emberiség sorsát illetően, ez bizony némi szomorúsággal tölthetne el...

Második kantátám Petőfiről, életének arról az utolsó pár percéről szól, amelyben valami módon egész életét felvillanhattam. A harmadik, amit Veled együtt írtunk, egy szép magyar éregény versváltozata a lírai elmúlásról, elhervadásról, elfogyásról. A negyedik pedig már szándékoltan emlékmű, rekviem egy korán meghalt barátom számára. Mindezekben benne van elemi ösztönzőerővel a magyar – egyáltalán a költészet maga, Jelen van bennük egy román költő három fordítóval, a Petőfi-kantátában Illyés Gyula is, no meg persze Petőfi Sándor, a *Harmadik kantátában* Kármán József és Te, a negyedikben Weöres Sándor. Sok költő szerepel ebben a négy kantátában, több is mint négy, sokkal több...

Végül egy tévéfilm, a *Bűn és bűnhődés*... 1980 őszén volt a bemutató. Ebből a szempontból is nagyon fontos év volt ez számomra. Mindazok az érzések, álmok, megvalósulások, sikerek és kudarcok, gondolataim a világról – valami módon összegeződtek ebben a produkcióban.

Amikor az ember darabot ír, közelharcot folytat minden hanggal, mindent kérdésessé tesz: egyik pillanatban folyékonyan komponál, aztán visszariad, úgy van-e a dolog vagy sem; belülről közelít afelé, ami majd a színpadon megvalósul. Teljesen mélyről, alulról, mondhatni, talán a süllyesztő felől érkezik a felszínre, valamifajta furcsa lifttel botorkál fölfelé, és közben alakítja ki azt a művet, amely majd, ha fölér és közönség elé kerül, hangzó világ lesz, látható világ! Most, tíz évvel az eredeti darab megírása után, egy kész művet kezdtünk előlről értelmezni; s kezdtük ezt már a zenefelvételeknél. Sőt, még sokkal előbb: kire osszunk egy-egy szerepet? – ez is értelmezés volt, meg hogy melyik zenekar, hogyan játssza majd a darabot, hogy mit emeljünk ki, mi az, ami fontos, mi az, ami másodlagos – mindez az újraértelmezéshez tartozott. És bekövetkezett a látvány világa, amelyet kiváló barátom, Maár Gyula készített el nagy rendezői beleéléssel. Valóban úgy élhette át a produkció létrejöttét, mint én, hiszen annak idején ő írta a szövegkönyvet, és most ő is mint Műhöz nyúlt hozzá, rendezőként...

Annak idején is úgy éreztem: ez a darab leglényegesebb munkáim közül való, ezzel tudok sokaknak üzeni, s ez az üzenet talán érdekes lesz később is, sok év múlva. Ma már tudom: teljes zeneszerzői és értelmiségi világom összegzését és megvalósítását jelenti ez a filmopera.

Barátom! Itt félbeszakítom: a mánál tartok. A holnapról nem tudok mit mondani, félem kissé a jövőt: tudunk-e majd róla olyan jóízűen s magabiztosan beszélgetni, ha már tegnappá lesz? Csak remélni merek.

BOZÓK FERENC

Szonett az elmúlásról

Kozmosz-legeltetés csupán e pornyi lét?
Élünk. A Léthe fújva szállunk, mint a por,
miként a pillanat faragta füstszobor.
Balettozunk a léghen, mint a tollpihék.

Matériámban élve nem vagyok szabad.
Szorong a test az ürbe rántva, és vacog,
s az énemről, miben nagyon magam vagyok,
nem én vagyok, ki dönt, hogy itt meddig marad.

A hit talán segít. De mégsem érted,
hogyan tovább, ha véget ér a léted,
s miért a vég, a végtelenbe lökve?

Miként a sztreccsnadrág, feszeng a testem,
mert testemet kinötte már a lelkem,
kibújna és a végtelenbe szökne.

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő P. Papp Zoltán

A szerkesztőség tagjai:

Kovács Ildikó (szöveggondozás)

Szondi Bence (tördelés)

Erdei Éva (képzőművészet)

A szerkesztőség címe: 1213 Budapest, Fácános utca 8.

Telefon/Fax: 420 7346

E-mail: dunatukor@freemail.hu

Honlap: <http://dunatukor.fw.hu>

Kiadja Papp Zoltán

1213 Budapest, Fácános utca 8.

ISSN 1589-0716

Sokszorosítás: Prime Rate Kft., 1044 Budapest, Megyeri út 53.

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt., 1097 Budapest, Táblás u. 32.